

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ЄДИНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by

Ukrainian Publishers

ISSN: 0042-9422

No. 8 (557), August, 1994, Vol. XLVII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

*г-р А. Бегрій, проф. г-р Г. Васькович, проф. г-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, п-ні мгр. О. Керзюк,
мгр. О. Коваль, проф. г-р В. Косик, проф. г-р О. Кушета, інж. В. Олесків,
г-р Б. Стебельський, проф. г-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.*

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 071 607 6266

Факс: 071 607 6737

*Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.*

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1994 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б. фр.	1200 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

*Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.*

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Святкування 50-річниці Акту відновлення Української Держави у Львові
Світлина Любомири Криси

До питань державного будівництва

Валерій ПОДОЛИННИЙ

ВАЖКІ ВИПРОБУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Саме так можна коротко зформулювати тривогу з приводу розвитку подій останнього часу в Україні на сторінках британської преси, яка традиційно визначалася об'єктивністю оцінок і стриманістю у сенсаційних прогнозах. Та сьогодні матеріали про нашу державу перемістилися на перші сторінки газет і журналів.

У статті, опублікованій нещодавно київським кореспондентом німецького агентства DPA (Німецьке пресове агентство) в англійському часописі «For a Change» за квітень-травень 1994 року, перетворення нашої 52-мільйонної країни в сучасну європейську державу названо «найбільшим експериментом національного будівництва ХХ століття в Європі». Чому експериментом? Та тому, що в Україні треба ще стверджувати свою незалежність.

Автор статті Фрідман Колер відразу зазначив, що українська незалежність заперечується насамперед Росією. «Століттями росіяни дивилися з погордою на українців як на „малоросів“, які живуть на окраїні», що дослівно означає «Україна», — пише він. «У Советському Союзі Україна продовжувала відігравати цю роль другої за важливістю республіки після Росії, забезпечуючи його зерном, сталлю і людьми». Журналіст пише, що його московські друзі дивувались, чому українцям закортіло відділитися. Їх аргументом було те, що українці завжди були найкращими сержантами в армії і другими секретарями компартії по всьому Советському Союзі!»

«Це найпереконливіший для мене аргумент на користь незалежної України», — продовжує Ф. Колер, — 52-мільйонна нація потребує своєї власної держави, де її народ може бути першим і приймати свої власні рішення, як би важко це не було. Наче безправна молодша дитина (це впливає з риторики «старшого брата». — В. П.) Україна дуже хоче ствердити себе».

Далі автор статті зупиняється на нинішніх економічних негараздах нашої держави (черги за хлібом, зебраки на вулицях, робітники, які місяцями чекають заробленої платні) і робить закономірний висновок:

«Сьогодні не лише російській націоналізм і не настільки він небезпечний для існування України, но наскільки ризик руйнування із середини».

Він зазначає, що причин економічної кризи багато. «Половинчасті реформи зруйнували стару советську систему, не створивши нових підвалин для соціальної ринкової економіки. Колишня правляча кляса із компартійних чиновників поміняла червоні прапори на жовто-синій український стяг і все ще тримається при владі. Оскільки становище погіршується, номенклатура повертається до советських методів керівництва, ще більше душаючи країну», — констатує Ф. Колер.

Кореспондент ДРА висловлює сумнів у тому, що парламентські вибори призведуть до змін на краще. «Єдина надія на те, що зовнішній світ проявить більшу зацікавленість у цій країні. Він повинен надавати політичну й економічну допомогу для проведення експерименту української незалежності», — вважає німецький журналіст.

Ще більшою гостротою постановки проблеми та тривогою за майбутнє української держави відзначається стаття Христі Фрілянд, вміщена в «The Oxford International Review» під заголовком «Україна — друга Югославія». Що ж змусило цю добре відому в англomовній пресі журналістку подати свій допис під такою тривожною назвою? Відповідь дана вже в перших рядках статті: «Україна займає місце на перших сторінках преси тому, що все, починаючи від ЦРУ і до Британського Королівського інституту стратегічних досліджень, було підраховано (відроджений націоналізм у Росії, економічний крах в Україні та перемога російських сепаратистів у Криму), і вони прийшли до тривожного консенсусу, що в сумі все це означає конфлікт між Україною та Росією».

Кореспондент пише, що загалом уся ця ситуація була запрограмована одразу в 1991 році, коли «Україна була приречена стати незалежною, а Росія, можливо, буде змушена зупинити цей процес». Вона нагадує читачам про глибокі історичні корені взаємного незадоволення, яке перетворило іржаві військові кораблі Чорноморської флотії і незручні дачі, що тягнуться уздовж Кримського побережжя, в іскру, що може спалахнути». Цю ситуацію один британський дипломат охарактеризував як «найнебезпечнішу світову проблему». Від себе додамо, що з огляду на це міністер закордонних справ Великобританії Д. Герд домовився із своїм російським колегою А. Козиревим у Мурманську саме під час загострення кримської кризи.

Далі Х. Фрілянд звертається до історії взаємовідносин двох держав, які невідомі або частково відомі західньому читачеві. Тут її думки перегукуються з історичним екскурсом попереднього автора. Нашому

ж читачеві, напевно, будуть цікавіші враження журналістки про лідера кримських сепаратистів Ю. Мешкова, з яким вона зустрічалася у Криму.

«Коли я попросила про зустріч з Мешковим кілька місяців тому, — пише Х. Фрілянд, — він прислав сяючу західню легковичку, щоб забрати мене із старенького готелю «Інтурист» і підвезти до штаб-квартири сепаратистів, якою виявився темний нічний клуб, повний золотих речей, що вважається вищим шиком у покомуністичних російських мафіозних колах. Там, оточений фалангою особистих охоронців, озброєних автоматами «Калашнікова» і оповитий димом вусатий Мешков залпами пив горілку і з однаковою гордістю вихвалявся своїми козацькими коренями, рублями й політичними порадами, що їх він отримував від російських бізнесменів та політиків».

«Тепер, будучи державним мужем, — пише далі автор статті в «The Oxford International Review», — Мешков пом'якшив свою сепаратистську передвиборну риторичку, щоб уникнути прямої конфронтації з Києвом. Але якщо б Мешков хотів колись кинути рукавичку...він матиме достатньо можливості оживити в пам'яті подвиги своїх предків-козаків».

На думку Х. Фрілянд, у Криму є всі ті складники, які всі разом створюють умови для «кривавих маленьких воєн» (якби не більше того! — В. П.) Серед цих інгредієнтів вона виділяє 70 відсотків етнічних росіян (які ніколи не були раді українському громадянству і прагнули пов'язати своє майбутнє громадянство з Росією через невіддале українське управління економікою), берегові війська Чорноморської флотії, реально конторольовані Москвою, та Українське Військо і Національну гвардію, що їх Ю. Мешков вимагає вивести з півострова. Щоправда, журналістка не говорить про проблеми етнічних українців і кримських татарів, яким не забезпечено в цій автономній республіці ніяких можливостей національно-культурного розвитку (на весь Крим жодної української школи!). Та й повернення і облаштування татарів на своїй історичній Батьківщині фінансується лише з бюджету України, хоча вона не повинна нести найменшої відповідальності за їх виселення з цієї землі московським урядом 1944 року.

Серед причин, які продовжують протистояння у відносинах між Києвом і Москвою, автор публікації слушно називає імперський погляд останньої на Україну, що найбільш переконливо продемонстрував В. Жириновський. Він сказав: «Українці приповзуть на колінах, благаючи возз'єднання з нами». Це впливає з виниклих ще в ХІХ столітті традицій слов'янофільства.

Але, може, ті в Росії, що називають себе демократами, дотримуються іншої думки про своїх сусідів? Як і більшість

зарубіжних політиків та журналістів, Х. Фрілянд суттєвої різниці між російськими демократами та партією Жириновського не бачить. Бо не можна побачити того, з чого немає і сліду. Вона розповідає, як «вигончений» радник Єльцина С. Караганов у розмові з нею пояснив, що російська політика щодо України повинна проводитися за принципом «тотального економічного панування», і був упевнений, що «Київ з цим мирно, хоч і неохоче погодиться».

Автор статті не поділяє цієї думки, хоча й визначає велику різницю між «націоналістичним Заходом» України та «зрусифікованим Сходом», і протигоріччя між групами політичної еліти, що відбулися на економічному безладі в державі. Однак вона вважає, що Україна — не Білорусь, яка «бадьоро рушила назад до Росії», ані не Грузія, яка «піддалася неминучості російського панування». Наша країна зазнала таких непоправних втрат у роки советського тоталітарного режиму, а українські націоналісти настільки самовіддано боролися за самостійну Україну (деяких було звільнено з концтаборів лише в 1989 році), що ідея «виживання нації є трохи головнішим питанням, ніж макро-економічна політика».

Читаючи ці рядки, не можна не захоплюватися оптимізмом Христі Фрілянд, якій не байдужа доля нашої державности. Та завжди треба пам'ятати, що глибого вкорінені і довго не ліковані болячки, навіть прості чиряки, мають здатність суттєво впливати на зниження імунітету. А досвід свідчить: при голодному шлунку ковбасні марення перемагають навіть інстинкт самозбереження.

На підтвердження своєї думки автор публікації зазначає, що навіть Л. Кравчук («слизький український Президент...») «твердо зайняв позицію суверенітету». Вона подає слова Л. Кравчука, сказані ним на прес-конференції: «Грушевський (Президент України 1917–18 рр. — В. П.) зробив дві кардинальні помилки: він ступив у політичний союз із Росією і не створив української армії». «Російські лідери, які вірять, що провокуючи війну у Криму, можна зробити українців більш поступливими, — пише далі журналістка, — мали б добре згадати, що Кравчук виконав другу частину своєї обіцянки».

На завершення своєї публікації Х. Фрілянд пропонує світовому співтовариству, щоби, не чекаючи початку збройного конфлікту між двома військовими потугами, вжити потужних заходів для відвернення можливої війни, а також критикує Захід за його позицію невтручання.

У чому вона бачить вихід із вибухово небезпечної ситуації на кримському півострові? «Тепер найсприятливіший час підтримати Україну і залякати Росію, — стверджує журналістка. — Непорушність українських кордонів, які росіяни формально обіцяли поважати, навіть якщо це було прикриттям підтримки кримських сепаратистів,

повинна стати чаклунським заклинанням для Президента Б. Клінтона і канцлера Гельмута Коля. Україні належить попросити, а Рада Безпеки повинна сприяти превентивному розгортанню військ ООН у Криму та Східній Україні. Якщо Росія накладе вето на цей крок, то Захід повинен запитати чому. Широко масштабне військове співробітництво із Сполученими Штатами, одне із заохочень, запропоноване Україні, щоб стимулювати передання ядерної зброї, мусить бути негайно продовжене і розширене. Заходів треба використати зростання занепокоєності Києва політикою Росії як важіль, щоб прискорити прийняття українським урядом програми економічних реформ. Захід повинен тоді допомогти коштами і спеціалістами (переважно з Варшави і Праги, а не з Міжнародного валютного фонду), які потрібні для завершення тих реформ. Протягом обмеженого часу Захід повинен допомогти Україні із закупівлею енергоносіїв, в яких їй Росія відмовляє... Над усе Захід мусить сказати Москві, що приємний кремлівський сон пройде, допомога МВФ і дружнє ставлення скінчиться того ж дня, коли першого українця буде вбито російською кулею».

«Звичайно — продовжує Х. Фрілянд, — нічого того не трапиться, якщо західні лідери не скасують того підходу до міжнародньої політики, який вони демонстрували востаннє під час Холодної війни. Такий конфлікт, у який можуть бути втягнені великі сили, спричинить сотні тисяч смертей, спровокує втечу мільйонів біженців, різко дестабілізує ситуацію в усій Центральній Європі і може обернутися в протистояння Росії і Заходу в новій Холодній війні».

Ці актуальні в наш час публікації англійської преси свідчать про зростання розуміння на Заході до українських проблем, що здавалося зовсім неможливим ще пів року тому. Вони мобілізують громадську і політичну думку за кордоном на підтримку незалежної і миролюбної Української Держави. Все це разом з останніми заявами керівників зовнішніх політичних відомств США і Німеччини, а також миротворчим вояжем британського міністра Д. Герда вселяє у нас оптимізм і надію на краще.

«Робота широкого, масового характеру, вироблення відповідної методики праці, створення потрібної організаційної апаратури, вишукування правильних шляхів і надання потрібної розгінної сили — все це вимагає спочатку великого вкладу енергії та відставлення поважної кількості людей до праці».

*Степан Бандера, «Перспективи Української Революції»,
видання ОУН, 1978, стор. 16.*

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ –ГУТ

ПРО «ДВА РОДИ ІМПЕРІЙ» І УКРАЇНСЬКИЙ ФАКТОР

До нас в науку! Ми навчим,

.....
Нам тільки сакля в очі коле:

Чого вона стоїть у вас,

Не нами гана?

Тарас Шевченко. «Кавказ»

Розпад Советського Союзу заскочив російських імперіялістів. Хоч офіційно це був союз, але вони знали, що під ним криється російська імперія. Заскочений був і Захід, хоч там СРСР сприймався по різному. Для одних це таки і був союз, для других це була собі звичайна Росія, а всі його мешканці — росіяни, треті знали його дійсну природу і були переконані, що він колись розлетиться, але були заскочені способом і швидкістю його розпаду.

Час ішов і росіяни сповільна почали приходити до себе після важкого потрясення від наглого розпаду їхньої імперії, і почали думати, плянувати і діяти в напрямі відновлення імперії. На Заході ж почали привикати до факту, що СРСР вже не існує, і що на його місці є Російська Федерація та ряд других незалежних держав. І ці дві розбіжні тенденції, які з кожним днем стають все сильнішими, більш скристалізованими, більш стійкими, починають входити у конфлікт. На існування цього конфлікту вказав міністер зовнішніх справ Росії Андрей Козирев, протестуючи проти поширювання на Заході переконання про стремління Росії відбудувати імперію.¹

Причина протесту Козирева ясна. Із створенням Організації Об'єднаних Націй у міжнародній політиці перемиг вілсонівський ідеалізм, який стояв на принципі будування міжнароднього порядку на базі нації-держави. Ця перемога заманіфестувала себе у розваленні всіх західних імперій. Та й ширення марксизму-ленінізму йшло під гаслом розвалу імперій при допомозі «визвольних воєн». Взагалі —

¹ Наприклад в американському журналі він каже: «Деякі західні обсерватори поспішилися вживати результати виборів як доказ, що „імперіяльна свідомість“ є фактично національною рисою російського народу». А в іншому місці: «Останнім часом підозріння супроти Росії часто висловлюється разом із закликком до різних випробовувань її доброї поведінки». (Andrei Kozyrev. "The lagging partnership". "Foreign Affairs", травень/червень 1994, ст. 61, 66.

імперія й імперіялізм набули поганого звучання. Теперішні російські імперіялісти, що виховувалися на ідеології марксизму–ленінізму, все це добре знають, і тому почали говорити, теоретизувати і розробляти «вчення» про два роди імперій:

Дух часу

«*World Press Review*» — це журнал витягів із світової преси. В основному має він ліберальне спрямування у доборі матеріялу і в коментарях. Покриває він різні ділянки зацікавлення людини (політику, економіку, літературу, спорт і т. д.), але в кожному числі йде одна тема, якій присвячується основну увагу. Такою темою числа за квітень 1944 р. була справа повернення російського імперіялізму. Відповідно до цього була й оформлена обкладинка. На червоному тлі до серпа був мотузком прив'язаний молот. Оба вони були виповнені різними подіями із життя бувшого ССРСР, включно із Леніном, який рукою опирається на час. *Правда*. Поруч цієї композиції напис: «THE EMPIRE COMES BACK».

У рубриці «Від Редактора» йшло пояснення: «Наша головна розповідь є на тему, яка викликає здивування і побоювання по цілому світі, але на диво притягає мало уваги у Сполучених Штатах: два роки після того, як советську імперію проголошено мертвою і як Росія зрелася ролі великої потуги, Борис Єльцин починає наново монтувати імперію, і Захід, виглядає, про це не дбає. Наші звітлення віддзеркалюють широкий обсяг поглядів, включно з поглядом російського історика, який обіцяє — ймовірно чи ні — що, на цей раз, імперія буде поблажливою».²

Ідуть ці погляди під загальним наголовком «Поворот советської імперії», над яким стоїть ніби введення: «Кумедна річ сталася після похорону», а під наголовком від редакції немов пояснення до цього введення: «У грудні 1992 р. російський міністер зовнішніх справ Андрей Козирев спаралізував був Конференцію європейських державних мужів у Стокгольмі погрожуванням, що Росія уживе „всіх наявних засобів“, включно із насиллям, щоб оборонити свої і своїєї бувшої імперії інтереси. Після того він пояснив, що це був тільки жарт, щоб показати, що могло б статися, якщо б невідповідні люди

² Larry Martz. "From the editor". "World Press Review", квітень 1994, ст. 3. Відмічуємо ліберальне спрямування тут і дальше тому, що до розвалу ССРСР американська ліберальна преса ставилася прихильно. Тут варто ще відмітити, що взагалі по лівій стороні спектру західньої політичної думки зайшли останнім часом поважні зміни. Найвиразніший приклад — ставлення до війни в Боснії. От більше як сто лівих письменників, артистів, науковців і журналістів із 18 країн вислали до ООН і урядів Європи «Звернення», наставлене проти сербської агресії. Лівий американський тижневик помістив це звернення, а також і його гостру критику зі старих позицій свого колумніста. («Appeal. "The Nation", 23.5.1994, p.686, 728. Alexander Cockburn. "Beat the devil". Там же, ст. 692–93).

перебрали владу в Москві. Та цими днями це вже не є жарт, як на це російська інтервенція у Боснії наглядно показує».³

Дальше йдуть коментарі: лондонських «*Gardian*» та «*Independent*», варшавської «*Жечпосполіта*», берлінської «*Вохенпост*» і з Гонг-Конгу «*Фар Істерн економік ревію*». Розглядають вони справу відновлення російської імперії зі сторони Заходу, з позицій мусульманських держав у Центральній Азії бувшого ССРСР, з перспектив польської і балтійських держав. Та ще розглядається питання: «Will Ukraine take on Russia?» А причина: «A Tinder box in the Crimea»:

Погляд російського історика

Як то вище відмічено, редакція у ввідному коментарі спеціально підкреслює, що подає і погляд російського історика, поскільки цей його погляд зовсім відмінний від інших. Він бо старається оборонити російський імперіялізм, який всі другі засуджують. Історик цей — А. Степанов, а подає їх «*Советская Россия*». В американському журналі подається його погляд п. н. «„Russia can only be reborn as an empire“; No need for shame, a historian says».

А. Степанов, очевидно, знає, яке то наставлення у світі виробилося супроти імперії й імперіялізму в останніх десятиліттях, а тому каже: «Наші мислі тепер є готові на те, щоб маніпулюючи ними, ми були готові прийняти фальшиві ідеї і вартості без найменшого спротиву». І тому «ненависники Росії, використовуючи це, висмівають унікальні ідеї і вартості, які завжди були частинами російського суспільства».

Які то це такі «ідеї і вартості»? Найважливіша, виходить, імперіялізм. «Вийняткову лайку накопичувалось і накопичується на ідею імперіялізму», — стверджує він і негодує: «Тепер навіть люди з добрими намірами часто соромляться говорити про потребу відродження імперії». На його ж думку «настав для нас час, щоб ми перестали соромитися. Ми мусимо заявити зовсім виразно, що Росія може відродитися тільки як імперія». А щоб переконати своїх братів-росіян, що імперії не потрібно соромитися: «Нам кажуть, що імперія — це такий рід держави, в якій панівний нарід гнобить другі народи; у якій метрополія живе за рахунок грабування колоній». І тут іронічно: «Отже немає місця для такої потвори у цивілізованому світі...». А що така «потьвора» існувала, то він це признає, як також і те, що для неї немає вже більше місця у цивілізованому світі. Та справа в тому, що російська імперія не була цією «потворою». Він категорично заявляє: «Та ж бо яканебудь безстороння людина, яка є обзнайомлена з нашою історією, може бачити, що російська (а потім советська) імперія не підходить під цю дефініцію».

А що ж таке російська імперія? Відповідь проста: «Світ знає два роди імперій». Один рід, який відповідає повищій дефініції, творили:

³ Там же, ст. 8.

Британія, Австрія, Німеччина, Франція. «Другий рід імперії розвинувся у старинному Римі, був одухотворений християнством у Візантії, а після упадку Константинополя був прийнятий і вдосконалений православною Росією». І тут російський історик подає опис цього другого роду імперії: «Справжня імперія (з цього виходить, що немає двох родів імперій, а є одна, справжня, а це друге, це щось таке, що ні пес, ні баран) — це велика світова потуга, що об'єднує різні народи, які є зв'язані в єдину цілість вищою культурою (sic!) і рівністю всіх громадян перед правом і верховним урядом».

А от ще про значення імперії, розуміється, правдивої: «Значення існування імперії впливає із статусу великої потуги, який держава виповняє за допомогою двох взаємопов'язаних функцій: тримати мир і спокій між народами у середині імперії (Ах!... Безсмертний Шевченко: „На всіх язиках все мовчить“), і відвернення людства від провалу у безодню хаосу і взаємного винищування».⁴

Дійсний родовід

Мирослав Тризнів дає зовсім інший родовід російській імперії. От він пише: «На початку своєї історії Росія несподівано, але виразно однозначно та без зайвих вагань робить вибір на користь східної цивілізаційної моделі. Вже в XIII столітті князь Александер Невський, замість використання допомоги з боку Європи в боротьбі з монгольською навалою, звертається по допомогу до Сходу для протидії Заходові (...) Саме цей вибір і окреслив на майбутнє шлях Росії, яка не так захищала Європу від татар, як за їхньою допомогою захищала себе від європейців».

А дещо далше: «Саме на цей час припадає формування чинників, які згодом виявилися дуже потрібними росіянам для створення власної імперії. Найголовнішим надбанням цієї доби була, поза сумнівом, сама державність Росії. Ідея сильної, жорстокої та централізованої держави-імперії є тим неоціненим, але цілком реальним даром, що його московські царі отримали від нащадків Сина Неба — Джингісхана. Ті ж, у свою чергу, прийняли його з рук своїх учителів — будівників блискучої китайської Середньої імперії».

Наводить він ще переконання В. Н. Іванова, який «пропонує порівнювати московських великих князів та російських царів не з дрібними варязькими хижакками чи золотими ляльками керованої євнухами Візантії, а з великими постатями керманічів Юньського родоводу. Не в Константинополі треба шукати витоків російської державности, а в Ханбалу — Пекіні».⁵

⁴ Там же, ст. 13.

⁵ Мирослав Тризнів. «Україна і Росія: шляхи і долі». «Літературна Україна», 11.6.1992, ст. 2, 6.

Подібний родовід російській імперії подає професор російської історії Гарвардського університету Річард Пайпс. «Візантійська модель, — твердить він, — продісталася в Росію майже виключно через духовенство і церковну літературу. Москва не мала прямого сполучення з Константинополем, ані дипломатичного, ані комерційного, і тому аж ніяк не могла навчитися від нього, що таке був король і що він робив (...) Якщо ми хочемо віднайти, де Москва вчилася про царювання не як ідеал, але як робочу установу, то ми мусимо звертатися до Золотої Орди. Справа монгольського впливу є дуже вразлива для росіян, які скоро ображаються сугестією, що їхня культурна спадщина була сформована у якийнебудь спосіб Сходом (...) Все ж таки це питання не можна обійти; і за малими виїмками, російські історики були і є готові приписувати велику, а навіть вирішальну роль у формуванні московської держави монгольським впливам (...) Золота Орда була першою централізованою політичною владою, з якою російські князі зустрілися віч-на-віч. На протязі півтора століття хан був абсолютним паном їхньої долі. Його потуга і маєстат майже зовсім витерли з пам'яті образ візантійського базилевса. Останній був далекою річчю, легендою; ані один удільний князь не ступив ногою у Константинополі, зате шлях до Сараю був для них добре відомий. То було в Сараю, де вони мали нагоду обсервувати з першої руки дію абсолютної монархії, з якою не входиш у договори, але якій мусиш безумовно підкорятися».⁶

Підтверджує він і наведене Тризневим становище Іванова. От він твердить: «Існують деякі позначки, що ранні царі дивилися на себе як на спадкоємців монгольських ханів (...) Стараючись про міжнародне визнання для їхнього царського чи імператорського титулу, володарі Росії не виводили свою владу від Візантії. З другої сторони не бракує доказів, що вони прикладали критичну важність до підкорення держав, які повстали після розпаду Золотої Орди, Казані й Астрахану. В часі останнього наступу на Казань й Астрахан Іван називав їх своїми вотчинами, претенсія, яка могла тільки означати, що він уважав себе спадкоємцем Золотої Орди».⁷

Твердий горіх

Теорія Степанова — це, виходить, новіша версія російської теорії про два роди імперій. Старішу версію подав був у статті «Імперське питання» Віктор Топоров у «Независимой газете» ч. 79 за 1992 р. У В. Топорова були імперії колоніяльні і неколоніяльні. Перші, такі як британська, французька, нідерляндська, розвалилися «правильно» і «справедливо», другі, такі як США, дальше стоять і не розвалюються.

⁶ Richard Pipes. "Russia under the old regime". 2-ге видання, ст. 74.

⁷ Там же, ст. 75.

Російська імперія і ССРСР, так як і США, не були колоніальними імперіями, а тому ССРСР розвалився «неправильно і несправедливо», отже треба його відновити.

Від Топорова до Степанова проминуло понад два роки. І коли за цей час серед росіян їхні теорії набирали все більшої популярності, то на Заході основна мета їхніх теорій, щоб розбудувати теоретичні підстави для оправдання віднови російської імперії, не мала найменшого успіху. Противно, як то відмічено на початку, в світі поза Росією і росіянами за цей час все сильніше закріплювалася свідомість, що ССРСР вже не існує, що на його місці існують незалежні держави, і цей факт навіть вживається у дискусії над проблемою Боснії. Прихильники активного втручання підкреслюють, що спинення сербів у їхній агресії означає здержання відбудівників російської імперії у їхньому намаганні наново підкорити визволені народи.⁸

«*Форейн поліси*» — це поважний кварталник американської політичної думки ліберального нахилу. У числі за осінь 1993 р. у «Нотатці редакторів» була слідуюча інформація: «Правдоподібно найбільшим питанням у міжнародних справах є майбутнє бувшого Советського Союзу. У залежності від розвитку там, слідуючі десятиліття будуть або більше мирні, або більше бурхливі. Відображуючи цю нову дійсність наш видавець, «Фундація Карнегі за міжнародний мир», вирішила відкрити Центр у Москві, який буде зосереджуватися на справах, з якими зустрічатимуться держави, що повстали на місці ССРСР». Результати праці цього Центру кварталник буде містити у новій рубриці «Листи з Евразії».⁹ У тому ж числі в цій новій рубриці як перший «лист» редактора помістили есей Томаса Гольца п. н. «Захована російська рука».

Дуже симптоматичне, що редактори кварталника вибрали як перший «лист» саме цей есей, бо от як він починається: «Немає громадянської війни чи сепаратистичного конфлікту у бувшому Советському Союзі *без них*. Вони борються поруч вірмен проти азарів у Нагорно-Карабаху і переводять летунські бомбардувальні завдання для абхазьких повстанців проти Грузії; вони відкрито стають по стороні консервативних сил у Таджикистані проти незалежницько наставлених іслямців і приєднуються до своїх етнічних родичів проти Молдавії. *Це росіяни*» (підкр. наші — ВКГ). І далі автор пояснює те: «Чому Росія, чи деякі росіяни втручаються у справи нових

⁸ От що каже про це американський сенатор: «Ті, які доказують, що нашим інтересам нічого не загрожує у Боснії, помиляються. Ця війна є спричинена — і як дотепер безспірною — агресією в Європі (...) Вона має можливість поширитися на дальші частини Балканів. Якщо ми думаємо, що Владимир Жириновский не занотовує собі, як то розвальцювати Захід, то ми прямо себе обдурюємо». (Orrin G. Hatch. "Tragedy in Gorazde, talk in Washington". "The Washington Times", 22.4.1994).

⁹ "Editors' note". "Foreign Policy", осінь 1993, ст. 3.

незалежних держав, є ясним. Жодна колоніальна імперія від Дарія до де-Голя не відмовлялася добровільно і мирно від своїх попередніх сфер впливу, і в розпаді веденої росіянами совєтської імперії є ще один випадок болючої деколонізації». ¹⁰ Перебуваючим у Москві працівникам Центру Фундації були, правдоподібно, відомі теорії Топорова і Степанова, та, видко, ці теорії їх не переконали, коли вони рішилися дати американському читачеві твердження Гольца.

У слідуєчому числі, як «Лист з Евразії» редакція помістила есей Алексея К. Пушкова під промовистим наголовком «Росія і Америка: медовий місяць скінчився». Це немов відповідь на попередній «лист», бо от він повчає: «Наставлення, яке не бере до уваги зрозумілої чутливості по російській стороні з приводу відносин Росії із бувшими совєтськими республіками, не було б у національному інтересі Америки». А тим часом «у цьому відношенні „нова хвиля“, що базується на старому недовір'ї до Росії і яка, як виглядає, набирає на силі у Сполучених Штатах, турбує тих у Москві, які підтримують демократичні реформи і стійке партнерство із Сполученими Штатами».

Дальше він погрожує, що наколи ця тенденція буде продовжуватися, то заіснує небезпека колізії. А щоб цю колізію оминути, то США не сміють зробити двох помилок: «1. інтерпретувати економічну і мілітарну реінтеграцію бувшого Совєтського Союзу як знак імперіяльного відновлення Росії і як загрозу для Заходу, і 2. ізолювати Росію». ¹¹ Але, як це Пушков при кінці підкреслює, «ще більшим безумством було б пробувати вживати Україну як противагу Росії. У відміну ж бо до балтійських держав, що їх майже всі росіяни вважають „відрізаним куском хліба“, відкрите ставання по стороні України викликало б таку хвилю антиамериканських почувань, що навіть найбільш демократичні і західньо наставлені російські політики мали б трудність контролювати». ¹²

Український фактор

Немов приймаючи виклик росіянина у слідуєчому, весняному числі як «Лист з Евразії» редактори помістили есей двох авторів з Американського університету у столиці США п. н. «Незгідливі сусіди». Починається він драматично: «Російсько-українські відносини є у стані кризи (...) Уникнути конфлікт гарячий чи холодний у цьому регіоні старих і нових династичних і етнічних війн, і знайти відповідну формулу для постійного миру і прогресу є критичним завданням, яке стоїть перед США і другими великими потугами. Потреба для

¹⁰ Thomas Goltz. "Letter from Eurasia: The Hidden Russian hand". Там же, ст. 92.

¹¹ Alexei K. Pushkov. "Letter from Eurasia: Russia and America: The Honeymoon's over". Там же, зима 1993/94 ст. 88.

¹² Там же, ст. 90.

політики — запобіжної, радше, ніж каральної — є негайна, якщо ми масмо оминати нову побільшену версію Югославії».¹³

Дальше аналізуються запальні пункти: ядерна зброя, поділ чорноморської фльоти, Крим, «якого насильне прилучення до Росії мало б серйозні відлуння ззовні, у „близькому зарубіжжі“, як то росіяни називають другі бувші республіки ССРСР, і між власними меншинними групами Росії».¹⁴ А тому «піддержка української суверенності є дуже важна для досягнення ширших інтересів, які поділяють Москва і Вашингтон, таких, як гарантування неповернення останньої холодної війни і недопущення приходу нової (...) Холодна війна між Росією й Україною, особливо якщо б вона виродилася у гарячу, була б трагедією для обох цих країн і катастрофальною для американських інтересів».¹⁵

У другому поважному американському раніше кварталнику, але тепер двомісячнику «*Форейн афферс*» появилася есей Збігнева Бжезінського, де він справу російського імперіялізму категорично пов'язує із самостійністю України. Він твердить: «Тут критичною справою, справою, яка може прийти до драматичної кризи у ході 1994 року, є майбутня стабільність і незалежність України. Не можна наголошувати досить сильно, що без України Росія перестає бути імперією, але з Україною підбуреною, а тоді підкореною, Росія автоматично стає імперією».¹⁶

Цей його погляд популяризували у США синдіковані колумністи. І так Корд Маєр, зацитувавши наведене твердження Бжезінського, кінчає: «Із піддержкою Західної Європи, Японії і США Україна може кінець-кінцем здійснити потенціал її талановитого населення і багатих ресурсів».¹⁷ А от Г. А. Гаєр: «Доводячи в останньому числі „*Форейн афферс*“, що так дуже цінене партнерство Клінтона з Росією є небезпечно передчасне, Бжезінський замість того пропонує „консолідацію геополітичного плюралізму“ допомогою обвідним країнам — Україні, Казакстанові і другим, щоб затримати російську спокусу відновити імперію».¹⁸

¹³ William H. Kincade and Natalie Melbyczuk. "Eurasia Letter: Unneighbourly neighbours". Там же, весна 1994, ст. 84-85.

¹⁴ Там же, ст. 96. Святослав Караванський, розглядаючи «близьке зарубіжжя», інформує, що цей «вираз прийшов до нас із півночі». Не знаємо, як вживається цей вираз в Україні. У США він завжди подається у знаках наведення і звичайно з поясненням, як у наведеній цитаті. І завжди, наскільки нам відомо, американському читачеві виразно підказується, що, як то підмічує Караванський, він «несе у собі зашифрований імперський підтекст». («Мова: мавпування чи творчість?» «*Визвольний шлях*», січень 1994, ст. 86).

¹⁵ Там же, ст. 99, 104.

¹⁶ Zbigniew Brzezinski. "The Premature partnership". "Foreign Affairs", березень/квітень 1994, ст. 80.

¹⁷ Cord Meyer. "A Russian wake-up call". "The Washington Times", 11.3.1994, ст. A21.

¹⁸ Georgie Anne Geyev. "Foreign policy personas". Там же, 6.3.1994, ст. B4.

Цитував Бжезінського і кореспондент *«Нью Йорк Таймсу»* Стівен Ерлянгер у довшому звідомленні з Києва, поміщеному в числі за 17.4.1994. От що каже про це Ігор Дябога в англомовній сторінці *«Національної трибуни»*: «„The Old Gray Lady“ є не тільки щоденним часописом Нью Йорку, і не тільки національним часописом. Його престиж робить його фактичним засобом для вираження opinii і політики Вашингтону. Ухил статті, настільки позитивний, як він був, для України, був схвалений не тільки адміністративним редактором Максом Франкелем, але і Клінтоном, Крістофором, Талботом, Лейком і другими. Це є бажана і корисна зміна для України».¹⁹

Зміна ця, можна припускати, зайшла раніше, бо 14 березня у цьому щоденнику появилася була редакційна п. н. «Змова знов загарбати Україну». У ній ішлося про те, що багато росіян не можуть погодитися з існуванням самостійної України, особливо твердолінійні військовики і кагебісти, і вони стараються витворити подібну ситуацію як у Молдові і Грузії, починаючи з Криму. І тому Вашингтон повинен старатися запобігти цьому.²⁰

Можна ще навести переконання М. Б. Зукермана, головного редактора впливового американського тижневика. Він у редакційній з приводу голосування в Криму про його статус доказував, що Крим повинен залишитися як частина України. А відносно України: «Ми мусимо запропонувати високого рівня політичну піддержку української незалежності. Ми мусимо запропонувати в'язанку фінансової допомоги. А понад усе ми мусимо підкреслювати, що відносини Росії із Заходом значно б потерпіли, якщо б Росія намагалася змінити границі України».²¹

Можна припускати, що всі ці теорії про два роди імперій в основному є призначені для внутрішнього вжитку, для психічної підготовки до жертв, які треба буде поносити для відбудови імперії. Та нині у відкритому світі ці теорії стають доступними і поза Росією, і вони можуть тільки скріпити позиції цих на Заході, які б'ють на сполох з приводу зусиль відновити російську імперію. У цій боротьбі користає Україна, бо її становище заборолла проти цих зусиль стає все яснішим і ширше визнаваним.

¹⁹ Ihot Dlaboha. "The 15-th CIS summit and disinformation". *"The National Tribune"*, 24.4.1994.

²⁰ От початок: «Україна є незалежною державою, хоч багато росіян не хочуть цей факт визнати. Твердолінійні залишки військовиків і кагебістів Росії є жадні наново її захопити. Їхньою стратегією є розбурхувати громадські заворушення, починаючи з Криму, який є частиною України». (*"The Plot to recapture Ukraine"*).

²¹ Mortimer B. Zuckerman. "Dangers on the Russian front". *"U.S. News and World Report"*, 28.3.1994, ст. 80.

Анатолій БЕДРІЙ

УКРАЇНСЬКИЙ ГЕРОЇЗМ У БОРОТЬБІ З РОСІЙСЬКИМ ІМПЕРІАЛІЗМОМ

На протязі двотисячної історії української нації різні агресори завойовували й поневолювали Україну. Але з усіх найлютішими і найбільше руйнівчими і грабівними були агресори з північного сходу під назвами Суздальсько-владимирського князівства, Московського царства, російської імперії та РСФСР. Ця агресія триває понад 8 століть!

В обороні України перед різними завойовниками виступали і життя своє жертвували найкращі сини й доньки української нації на протязі безлічі поколінь. Найбільше героїв видала Україна в боротьбі з Московщиною-Росією, з нашим віковичним запеклим ворогом. Згадаймо і вшануймо їх пам'ять та берім від них приклад!

Уже в 1169 р. суздальсько-владимирський кн. Андрей Боголюбський напав на Київ і його страшенно зруйнував і пограбив. Але славний український великий кн. Мстислав II, що тоді не був у Києві, пішов походом за Андреем, розбив його військо і вбив самого князя-злочинця. За це літопис називає Мстислава II героєм: «вложив Бог добру гадку... в серце Мстиславу». У XVI столітті московські князі почали поступово загарбувати українські землі. Тому, коли в Москві помер цар Федор (1598), на північно-східних українських землях (т. зв. Сіверська Україна) зразу піднявся рух за скинення московської неволі. Героєм цього національного руху був кн. Шаховський, воєвода путивльський. Проти Москви тоді воювало 20.000 козаків під командою гетьмана Тимоша Орендаренка. Особливо вславився походами на Москву гетьман Петро Сагайдачний, здобуваючи її 1618 р. Він прогнав москалів із усіх українських земель. Героєм боротьби проти Москви був гетьман Іван Виговський, який розгромив бунт на Полтавщині, організований московськими диверсантами під керівництвом боярина Хітрово (1657). А коли Москва вислала на завоювання України стотисячну армію під командою кн. Трубецького і Ромодановського, то під Конотопом козацька армія гетьмана Виговського розгромила москалів у червні 1659 р. Уславленим борцем проти московських агресорів був гетьман Петро Дорошенко, який знищив армію кн. Ромодановського під Чигирином (1674) та реалізував соборницьку концепцію визволення України від Московщини і Польщі. Але згодом Дорошенко загинув у московській неволі в листопаді 1698 р.

Найвизначнішим героєм боротьби проти московського імперіалізму в козацькій добі був гетьман Іван Мазепа, який помер у вересні 1709 р.

у Бендерах під союзником-Туреччиною. Від нього походять безкомпромісові борці за українську державу — «мазепинці». Такими були гетьман Пилип Орлик і гетьман Павло Полуботок, який загинув у петербурзькій в'язниці, нескорений перед зайдами, у грудні 1723. З-поміж запорозьких отаманів героїчною постаттю був Кость Гордієнко (+ травень 1733), «козак-лицар — запеклий ворог російської держави» (А. Каценко), союзник гетьмана І. Мазепи й гетьмана Пилипа Орлика.

Символічною постаттю безкомпромісового ворога російського імперіялізму був останній запорізький отаман Петро Кальнишевський, якого окупанти запроторили на Соловецькі Острови, де тримали його 26 років у келії без вікон, де він помер героєм 31 жовтня 1803 р. Подібно до Кальнишевського загинув митрополит Арсеній Мацієвич із Волині, безкомпромісовий борець проти підпорядкування Української Церкви Москві, якого північні тирані замурували живцем у фортеці в Ревелю, де він помер у лютому 1772 р. У 1777 р. писав в Україні вихованець Київської Академії і київський полковник Олександр Безбородько: «Чи знаєте ви, через що дух героїства в Україні пропав? Через те, що від деякого часу місце козацтва зайняло школярство, що замість давніх героїчних постатей появились кар'єристи, які шукають тільки посад та відзначень».

Велична героїчна постать появилася в Україні в ХІХ столітті в особі Тараса Шевченка, незламного борця за ідею «в своїй хаті своя правда і сила і воля». Шевченко — безкомпромісовий ворог російської імперії. Він розпочав нову добу національного героїзму, про яку говорив Безбородько. Цю тезу у 1870 рр. повторив Микола Костомаров: «На дні душі кожного думаючого й недурного українця сплять Виговський, Дорошенко й Мазепа — і прокинуться, коли настане слухний час». 1879 р. північні зайди повісили Дмитра Лизогуба, сина Шевченкового приятеля Андрія, за протиімперську діяльність. У 1900 р. Микола Міхновський заявив: Націоналісти «відродилися з ґрунту наскрізь напоеного кров'ю наших предків, що лягли в боротьбі за волю України».

На далекому засланні в Росії, в Тобольську, гине в грудні 1902 р. палкий український патріот Павло Грабовський, активіст проти царського тоталітаризму. Незабаром розпочинає свою титанічну ідеологічно-виховну, політично-пропагандивну дію найвизначніший теоретик українського героїчного націоналізму — Дмитро Донцов.

Після вибуху Першої світової війни переможні бої полку Українських Січових Стрільців над московським військом на горі Маківці в квітні-травні 1915 р. високо підняли дух національного героїзму, де вславилися хор. Софія Галечко, сотники Богдан Гнатевич, Василь Кучабський і хор. Олена Степанів. Великий вплив на піднесення героїзму мали твори Івана Франка і Лесі Українки. Коли була проголошена Українська Держава 22 січня 1918 р., то в її

обороні м. і. виступив Український студентський курінь, якого 300 молодих воїнів склали свої голови в бою з російськими агресорами біля станції Крути, 28 січня 1918 р.

Героїзмом вславилися Січові Стрільці в бою з російськими білогвардійцями під Мотовилівкою на Київщині в листопаді 1918 р., де геройською смертю полягли сотники М. Загаєвич і Ф. Черник та 18 стрільців, ліквідуючи 600 російських старшин. Численні старшини і вояки Зимового Походу (грудень 1919–травень 1920) і Другого Зимового Походу (листопад 1921) проявили великі героїчні чини, зокрема 359 захоплених росіянами в полон воїнів, які не відреклися вірності Українській Державі та зі співом «Ще не вмерла Україна» були розстріляні під Базаром 23 листопада 1921 р.

На Кубані українські патріоти також виявили супроти москалів героїчні чини, як, наприклад, завзятий голова Кубанської Законодавчої Ради Микола Рябовал, якого підступно замордували агенти ген. Денікіна в Ростові на Дону в червні 1919 р. У листопаді 1919 р. ці ж денікінці повісили священника Олексу Кулабухова, кубанського міністра, який змагався за об'єднання Кубані з рештою України. В серпні 1920 р., комуноросіяни розстріляли в Москві підступно схопленого в Балті (Одеської обл.) ген. майора Осипа Микитку, начального Командира УГА. В січні 1921 р. московський скритовбивця знищив чільного українського діяча і композитора Миколу Леонтовича в його селі Марківці на Поділлі. В серпні 1921 впали в боротьбі з московськими окупантами члени Центрального Повстанського Штабу на чолі з Григорієм Чупринкою на Чернігівщині. Тоді загинули сот. Іван Андрух і сот. Микола Опока, організатори УВО під большевицькою займанщиною. На Катеринославщині російські окупанти розстріляли у вересні 1921 р. героїню Віру Бабенко разом із 62 повстанцями.

Героїзм борців за волю України проявлявся продовж двадцятих років: 3 травня 1924 р. чекісти повісили в Києві основника організованого революційного націоналізму — Миколу Міхновського, який під тортурами не вірився ідеї української національної державности. 25 травня 1926 р., московський агент убив у Парижі гол. от. Симона Петлюру, який став символом нескорених борців за Українську Державу. Перед безбожними комуноросійськими зайдами не скапітулювало духовенство й вірні УАПЦ на чолі з митрополитом Василем Липківським і численними єпископами, яких тисячі загинули, але не відреклися своєї віри й Церкви. Митрополита Липківського забили люті чекісти на Сибірі 28 квітня 1939 р. Приблизно в цьому ж часі вони знищили в північній Росії Володимира Чехівського, головного дорадника Митрополита, провідного члена Спілки Визволення України. СВУ і СУМ дали численні приклади героїчних постатей, зокрема Сергія Єфремова, Людмилу Старицьку-Черняхівську, Миколу Павлушкова. Весною 1929 р. російські карателі розстріляли в

Москві ген. хор. Юрка Тютюнника, героїчного командира в Армії УНР, якого підступно схопили 1923 р. у Львові. В 1930 р. окупанти розстріляли чернігівського повстанця Гавриленка, який зліквідував 165 большевиків і два рази був вирваний з тюрми. Таких народних месників-героїв були сотки.

В 1930 роках Організація Українських Націоналістів високо підносить вартість і потребу національних героїв у боротьбі за Українську Державу проти окупантів. 22 жовтня 1933 р. член ОУН Микола Лемик-Сенишин застрелив у советським консуляті у Львові високого представника російської імперії для запротестування проти народобивчого голодомору в Україні. Цей М. Лемик очолював у 1941 р. Середню Похідну Групу ОУН і був призначений на Провідника ОУН у Східній Україні, якого вбили німецькі окупанти в Миргороді Полтавської обл. в жовтні 1941 р. 15 грудня 1934 р. москалі засудили на смерть в окупованому Києві 28 чільних українських діячів, між ними О. Влизька, Д. Фальківського, Г. Косинку, Є. Плужника, М. Драй-Хмару. 23 травня 1938 р., московському агентові вдається підсунути бомбу полк. Євгенові Коновальцеві в Роттердамі, Голляндія, від якої загинув цей славний герой-революціонер.

У зударі з советськими прикордонниками загинули у березні 1940 р. Крайовий Провідник ОУН на ЗУЗ Волидимир Тимчій-Лопатинський, організаційний референт Микола Опришко-Медвідь і Крайова зв'язкова Зена Левицька. Кілька місяців пізніше згинули в збройній сутичці з москалями черговий Крайовий Провідник ОУН Володимир Гринів-Кремінський, а на терені Північно-Західніх Українських Земель — Степан Пшеничний. Окупанти розстріляли чільних націоналістів — Степана Міклевича, Юрія Левицького, Тараса Коцюбу, Миколу Матвійчука. Рівень героїзму віддзеркалює подія, що сталася 22 травня 1941 р. в селі Вишкіл р-н Киверці, недалеко Луцька: москалі окружили 4 членів ОУН, але Ганна Стельмашук їм заявила: «Ми не здаємося. Ми згинемо в бою за Україну». І всі в бою загинули. В червні, перед самим вибухом німецько-російської війни чекісти розстріляли Івана Скоп'юка-Сатану, Крайового Провідника ОУН на ПЗУЗ у 1937-40 рр.

Німеччина і Росія вели між собою війну з метою загарбання для себе України. Але обидві імперії співпрацювали у поборюванні українського національно-визвольного руху. Знаменним прикладом є вбивство агентом Гестапо Провідника ОУН на Осередньо-Українських Землях Дмитра Мирона-Орлика в Києві 25 липня 1942 р., з допомогою агента НКВД. Обидвох цих ворожих агентів вневдовзі зліквідували бойовики ОУН. На Україну посунули тисячі большевицьких партизанів, з якими до безпощадної боротьби стали месники ОУН-УПА. На початку 1943 р. загинув у боротьбі з ними на Костопільщині Іван Міtringа-Сергій Орелюк, учасник II Великого Збору ОУН і редактор протибольшевицького журналу «Наш фронт» у

1941 р. У жовтні 1943 р. згинув з руки агента НКВД на службі Гестапо провідник ОУН Криворізької області Василь Галада-Юрко. У грудні 1943 р. поляг у бою з наступаючими московськими ордами на Правобережній Україні шеф штабу УПА-Південь майор Іван Білик-Антон.

Масовим героїзмом боролися українські націоналісти-революціонери з наступаючим російським імперіялізмом від початку 1944 р. Відмітимо найважливіших героїв визвольного націоналізму. В січні згинув у бою на Уманщині к-р Воєнної Округи «Холодний Яр» в УПА-Південь Кость, який був теж заст. референта Служби Безпеки ОУН у Крайовому Проводі ОСУЗ. 25 лютого загинув геройською смертю Сильвестер Затовканюк-Пташка, к-р Воєнної Округи УПА-Північ «Заграва». Також у лютому 1944 загинув в р-ні Демидів на Рівенщині шеф розвідки УПА-Північ Петренко-Град і шеф контррозвідки Скиф. 15 березня впав у бою на Рафалівщині Рівенської обл. курінний к-р Лайдака, який косив енкаведистів, будучи раненим, поки чергова ворожа куля не вбила його. У квітні полягли смертю героїв у великій битві довкола Гурбів у південній Волині курінні к-ри Сторчан (УПА-Південь) і Мамай (УПА-Північ, який походив з Полтавщини). У травні загинули на Костопільщині безстрашні курінний к-р Гострий, Крайовий референт СБ ОУН на ПЗУЗ Василь Макар-Безрідний-Сіроманець, і заст. Крайового реф. СБ на ПЗУЗ Юрій. У с. Березина Крем'янецького р-ну впав сот. Буревій і 25 повстанців, які походили з Вінниччини. У травні загинув на Вінниччині другий шеф штабу УПА-Південь і член Крайового Проводу на ОСУЗ Володимир Лукашук-Кропива, який перед тим був шефом штабу ВО «Південна Волинь» в УПА-Північ. У червні впав у бою на Вінниччині полк. Омелян Грабець-Батько, перший командир УПА-Південь, і курінний к-р Довбуш. 30 липня загинув у бою з большевиками ген. Леонід Ступницький-Гончаренко, шеф ГВШ УПА в 1943 р., а від січня 1944 — шеф штабу УПА-Північ. З ним загинув його син, Юрко Ступницький, референт Юнацтва ОУН у Крайовому Проводі ОУН на ЗУЗ, а останньо — Окружний провідник на ОСУЗ. У серпні поляг у с. Шутово р-н Яворів секретар здоров'я в Генеральнім Секретаріяті УГВР д-р Юрій Липа-Дон, разом з майором Макаренком, шефом штабу ВО «Заграва». 22 серпня занинув у бою з російськими агресорами Ростислав Волошин-Павленко-Горбенко, член триособового Бюро Проводу ОУН, комендант Запілля УПА, секретар внутрішніх справ УГВР. У вересні впав у бою Брись-Остап, курінний к-р і шеф штабу ВО «Заграва» в УПА-Північ. Геройською смертю під час катувань загинула визначна членкиня ОУН Анна Гетьман на Зборівщині Тернопільської області. Також у вересні впав Обласний провідник ОУН Івано-Франківщини Заревич-Бар. 15 жовтня полягли в Сколівському р-ні майор Федір Польовий-Поль, комендант Старшинської школи УПА «Олені», разом з кількома членами персоналу школи.

До героїчних постатей належать беззастережно дружина ген. Романа Шухевича-Тараса Чупринки — Наталя Березовська-Шухевич і син Юрій, які десятками років були переслідувані, ганьблені, мучені, але не заломилися морально і не виреклися ідей великого Генерала. 1 листопада 1944 загинули в бою з енкаведистами в Чорному Лісі Василь Турковський-Павло, заступник Референта СБ у Проводі ОУН, Мирон Голояд-Влодко, член СБ у Провді ОУН, і Тимко Галів-Чорнобіль, заст. реф. СБ у Карпатському Крайовому Проводі. Тоді згинув ще сот. Гамалія — к-р куреня «Довбуш» у ВО «Говерля» разом із 34 підстаршинами й стрільцями. Згадаймо героїчний вчинок повстанця Василя Вишневського-Яворенка, який 13 листопада вийшов із укриття і пішов на допомогу окруженому москалями сотенному к-рові Мечеві. Він знищив 24 енкаведистів і врятував Командира, але сам загинув. У листопаді й грудні впали на полі бою: к-р ВО «Заграва» Юрко, сот. Чутка з Команди УПА-Північ (керівник Оперативного відділу, родом з Полтавщини), Крайовий реф. СБ на ПЗУЗ Медвідь, курінний к-р Голобенко-Острізький з ВО «Заграва», курінний командир Панько з УПА-Південь, к-р Остап Линда-Ярема з Команди УПА-Захід, курінний к-р Євшан, майор Степан Новицький-Сербин-Спец, інспектор у Головному Командуванні УПА, к-р куреня «Сіроманців» — Максим, пор. Сергій з КВШ УПА- Захід і пор. Коник, викладач у Старшинській школі «Орли», к-р чужинецьких відділів при УПА й к-р куреня майор Дмитро Карпенко-Яструб, курінний к-р Саблюк із УПА-Південь. В останньому кварталі 1944 р. большевики зловили президента УГВР проф. Кирила Осьмака, кол. викладача одного з київських інститутів, і вивезли його до концтабору на Сибірі, де він у скорому часі загинув. У грудні впав Свистун-Ясень-Ярба з Команди УПА-Південь разом із Славком-Яром, референтом зв'язку КП на ПЗУЗ. У бою з північними наїзниками упав Микола Дутка-Остап, Провідник Перемиської Округи ОУН. Поважною втратою для ОУН-УПА була загибель 21 грудня **Йосипа Позичанюка-Шухая-Шаблюка** (родом із Дашова на Вінниччині) біля Бірки Львівської області, який був **Секретарем інформації й пропаганди в Генеральнім Секретаріаті УГВР, політичним референтом у Проводі ОУН, редактором і письменником**. З ним загинула охоронна група СБ на чолі з Костем Цмоцьом-Модестом-Юрком. 23 грудня поляг у бою к-р ВО 6 «Сян» в УПА-Захід, Ударник-Куля-Мушка. 29 грудня впав у бою в р-ні Рідківці на Буковині Мирослав Кіндзірський-Боевір, Обласний провідник ОУН на Чернівецьчину. Згадаймо героїський вчинок повстанця Назара, який на Бібрщині Львівської області зліквідував 20 большевиків, даючи змогу своїм друзям відступити, хоч сам загинув після кількох поранень. У бою впав обласний провідник ОУН на Одещині Корін.

На початку 1945 р. чекісти закатували на смерть у коломиїській тюрмі провідницю Чернівецької області Нізю Голецьку-Мотрю, яку

зловили ще попереднього року. 27 січня полягли у завзятому бою член Окружного Проводу ОУН Тернопільщини Тятива, і орг. моб. ВО «Лисоня» Ілярко-Лютій-Чугайстир. У січні загинув д-р Богдан Гвоздецький, член Генерального Секретаріату УГВР. 12 лютого поляг геройською смертю Крайовий Провідник ОУН на ПЗУЗ, член Проводу ОУН і к-р УПА-Північ полк. Дмитро Клячківський-Охрим-Клим Савур у Клеванському р-ні на Рівенщині. З виснаження й поранення помер здібний і заслужений член Крайового Проводу ОУН «Поділля» Ісидор-Струм. У березні загинув Обласний провідник ОУН на Поділлі Зенон Голуб-Богдан. У березні загинув на полі бою Степовий к-р ТВ 21 «Гуцульщина». Полягли в околицях Заліщиків Тернопільської області Окружний провідник СБ Чортківщини Дін, а в р-ні Товсте впав Окружний провідник Чортківщини Гриць-Загар, і підреф. СБ Краю «Поділля» Дмитро Гавришків-Гар. У квітні поляг геройською смертю біля Богородчан Івано-Франківської області сот. Благий, к-р куреня «Месник» з ТВ 22, разом із 50 повстанцями, даючи змогу іншим відділам вийти з оточення ворожих військ. Загинув шеф розвідки УПА-Північ і член КП на ПЗУЗ Мітла. У завзятому бою біля Галича на Івано-Франківщині впав к-р ВО 4 «Говерля» майор Колчак. У бою в р-ні Микулинці впав референт СБ у КП «Поділля» Максим. Також у травні 1945 р. поляг хор. Іван Климичин-Крук, к-р ТВ «Серет II» у ВО «Лисоня» в околиці Бучача Тернопільської області. В районі Великий Глубічок Тернопільської області загинув у квітні військовий референт Бурлака з Тернопільського Окружного Проводу ОУН, а в р-ні Підгайці застрілився кол. орг. реф. Бучацької Округи і Крайовий працівник СБ — Гук, тяжко хворий, якого намагалися енкаведисти схопити. В р-ні Залізці на Тернопільщині загинув Арсен-Тарас, реф. пропаганди Тернопільської Округи, і орг. реф. Бережанської Округи Гонта.

У червні 1945 р. загинув у р-ні Бібрка Львівської області сот. Михайло Карпович-Медвідь-Крем'янецький, к-р УПА-Північ і керівник зв'язку в ГВШ УПА. Поляг у бою майор Василь Брилевський-Боровий, шеф штабу УПА-Захід.

11 липня люті окупанти замучили на смерть у московській тюрмі Ляфтортово о. д-ра Августина Волошина, Президента Карпатської України в 1939 р. У липні згинув у р-ні Микулинці на Тернопільщині Богдан Лісовий-Славута-Чашка, Окружний реф. пропаганди на Тернопільщині.

У серпні поляг Обласний провідник ОУН на Закарпатті, Клемпуш-Лопата.

У вересні впав у бою з окупантами в повіті Грубешів майор Маріян Лукашевич (Лукаsevич) -Ягода-Черник, к-р ТВ 28 на Округу «Данилів» (Холмщина і Підляшшя) у ВО «Сян». Також у вересні загинула Веселка-Оксана, член КП («Карпати»?) для спец-завдань, працівниця радіовисильні ОУН «Самостійна Україна» (за німецької

окупації). Великою втратою була загибель на полі бою члена Проводу ОУН, референта пропаганди Якова Бусла-Київського (16 вересня). Смертю героїні загинула у страшних муках північних окупантів провідна членкиня УЧХ Тернопільщини в р-ні Залізці, Софія Складан-Оленка. Також у вересні замучили на смерть у Москві о. д-ра Миколу Галанта, співосновника УГВР.

У листопаді смертю героя був закатований польськими комуністами в околиці Перемишля лікар ОУН-УПА на Закерзонні, майор д-р Ключник-Сірко.

19 грудня були схоплені в засідці на кордоні ЧСРСР і Німеччини члени Проводу ОУН Дмитро Маївський-Тарас-Косар і ген. хор. Дмитро Грицай-Перебийніс, шеф штабу УПА, й обидва поповнили самогубство.

У половині січня 1946 р. загинув у бою з москалями на Золочівщині Львівської області член Крайового Проводу ОУН «Поділля» Іван Питльований-Гонта-Плугатар, який був керівником зв'язкових ліній між Карпатами і Волиню. Під час великого наступу відділів УПА на большевицьку базу в Бірчі на південний захід від Перемишля впав на полі бою полк. Петро Онуфрик-Коник. Героями стали два молоді зв'язкові ОУН Ярослав Стефанків і Василь Логаз, яких зловили большевики під кінець січня в сільській криївці в околицях Івано-Франківська. Їх катували, ломали ребра, пекли розжареним залізом, відрізували частини тіла і викинули на вулицю вмирати, але вони не зрадили ані однієї тайни. Також у кінці січня поляг майор Козак, к-р ТВ 21 «Гуцульщина». У той самий час московські зайти зловили на Рогатинщині д-ра Тамару, лікарку УПА-ОУН, яку катували, але вона вхопила гранату, яку розірвала в оточенню енкаведистів і сама загинула. На Брідщині загинув славний у східній Львівщині курінний к-р сот. Свобода. В лютому московські бандити поповнили тяжкий злочин, схопивши матір визначного к-ра Ковальчука-Бородатого в селі біля Галича, і так довго стареньку жінку мордували і над нею знущалися, щоб сказала де перебуває її син, що замучили її на смерть, а трупа викинули на смітник під будинок НКВД. У половині лютого загинув в околиці Івано-Франківська к-р ТВ «Чорний Ліс» полк. Василь Андрусак-Різун-Грегит. Разом із ним упав політвиховник ТВ9 пор. Боян, а в бою під Бірчою погіб сот. Орський з Команди ВО «Сян». На початку березня впав у бою черговий к-р ТВ «Чорний Ліс», майор Павло Вацик-Прут, попередньо командир куреня «Підкарпатський». У квітні поляг ОУНівець Марко смертю героя в Старо-Самбірському р-ні Дрогобицької області, який зліквідував майора НКВД, 4 капітанів, 5 лейтенантів, 6 сержантів і 12 рядових енкаведистів. У Чорному Лісі загинув у квітні член КП Карпатського Краю ОУН, Левко. У квітні 1946 р. російські завойовники арештували 7 єпископів УГКЦ, вивезли їх у різні місця імперії, де всі вони загинули смертю мучеників-героїв. У другій половині травня впав у бою над берегом ріки Сян Петро Василенко-Волош-Полтавець-Гетьманець (родом із

Яготинщини Полтавської області), підпільний редактор, поет і політвиховник ОУН-УПА. Під кінець травня поляг Провідник Округу ОУН Ярослав-Любачів-Томашів, Петро Доба-Сурмач-Богун-Сталь. У жовтні занинув у повіті Ліско на Закерзонні сот. політвих. Евстахій Бревка-Євген-Клим. 31 жовтня впав у бою з москалями Крайовий Провідник ОУН Карпатського Краю Ярослав Мельник-Роберт. Також у жовтні загинув у бою к-р куреня «Савуля» з ТВ «Чорний Лус», сот. Іскра.

27 січня 1947 р. згинув один із чільних членів Проводу ОУН, сформованого ще Степаном Бандерою в 1941 р., а саме Микола Арсенич-Михайло, референт Служби Безпеки ОУН. У січні загинула в р-ні Великі Борки на Тернопільщині Теодосія Підгайна-Дарка, вдова по Юліянові Гулякові з почоту к-ра ВО «Лисоня». У червні поляг у бою Окружний провідник ОУН Івано-Франківщини, Михайло Хмель-Всеволод, давніше обласний референт Юнацтва ОУН в Івано-Франківщині. 17 червня згинув майор Володимир Якубовський-Бондаренко-Стрийський, к-р ВО 3 «Лисоня». Під кінець червня упав у бою Петро Сіно-Супрун, орг. реф. Тернопільської Округи ОУН. День пізніше загинув в р-ні Козлів Ярослав Бабій-Шах, Окружний провідник Тернопільщини. Упав у бою реф. Служби Безпеки КП «Поділля» Мирослав Вовк-Єфрем-Корнило. У червні ворожа куля вбила повстанця-героя М'яку, який зліквідував 39 російських старшин і підстаршин. В рейді відділів УПА в Західню Європу загинув у Карпатах д-р Євген Лужицький-Шувар, лікар ОУН-УПА на Перемищині. 17 вересня вороги захопили в полон на Любачівщині реф. СБ у КП Закерзоння Петра Федорова-Дальнича-Кармелюка, якого довго мучили в тюрмі та повісили у Варшаві 11 квітня 1950 р., у Великодній Понеділок. У серпні біля Олеська поляг Крайовий провідник Львівського Краю ОУН Роман Кравчук-Степовий. 17 вересня загинув у Манастирському Лісі Крайовий провідник Закерзонського Краю ОУН Ярослав Старух-Стяг-Ярлан-Стояр. У серпні впав у бою провідник Подільського Краю ОУН полк. Осип Безпалко-Остап-Андрій-Задорожний, теж к-р ВО «Лисоня». На полі слави полягли о. д-р Адам Слюсарич-Роман і о. декан Мирон Колтонюк та численні інші священики УКГЦ і УАПЦ, капеляни в УПА і співпрацівники ОУН. У листопаді 1947 р., москалі отруїли єпископа УГКЦ на Закарпатті владика Теодора Ромжу, який відмовився зректися своєї Церкви. Під кінець 1947 р. загинув під тортурами катів архимандрит Почаївської Лаври Прокіп Іващук, співпрацівник ОУН-УПА. У грудні помер у кривці в наслідок тифу легендарний герой Самбірщини, сот. Тараско.

У липні 1948 р. розірвала себе гранатою публіцистка і редакторка ОУН-УПА Марія Петришин-Марійка. У серпні загинув у Недільнянському Лісі в р-ні Стрілки Дрогобицької області пор. Кармелюк із Команди ТВ 24 «Маківка», найстарший службою старшина УПА. Також у серпні загинув реф. СБ Яр у КП «Поділля». У вересні польські комуністи розстріляли у Ряшеві о. Василя Шевчука-Кадिला-

Пластуна, капеляна перемиського куреня УПА. Також у вересні померла з виснаження й геройського життя Анна Черешньовська-Тетяна з Команди ТВ 24 «Маківка». Загинув у переході до Проводу в Зах. Німеччині, член Проводу в Україні, проф. Степовий, референт пропаганди. 4 листопада впав у бою з російськими зайдами Зиновій Тершаковець-Федір, к-р ВО «Буг» і Провідник Львівського Крайового Проводу ОУН. У р-ні Бібрка Львівської області поляг полк. Ярослав Дякон-Дмитро-Мирон, референт СБ ОУН у Проводі на Українських Землях. Разом із ним загинув Прокопів-Степан, реф. СБ Подільського Крайового Проводу. Під час відступу з обложеного большевиками в р-ні Болехова на Івано-Франківщині **осередку Бюра Інформації УГВР, загинули головна співправівниця осередку, подр. Доля.**

31 січня 1949 р. загинув у перестрілці з окупантами у Львові полк. Олекса Гасин-Лицар-Іван, Чорнота-Олекса, шеф штабу УПА і член Проводу ОУН. На Волині поляг у лютому к-р УПА-Північ і Провідник ОУН на ПЗУЗ, Петро Козак-Смок-Богдан Степаненко. 14 квітня впав у бою над рікою Лімницею недалеко Перегінська на Івано-Франківщині полк. Василь Сидор-Шелест-Кравс-Вишитий-Зов-Конрад, к-р УПА-Захід, член Проводу ОУН, головний суддя ОУН і Крайовий провідник Карпатського Краю. У серпні загинув у бою з МГБ в околиці Бориці Дрогобицької області майор Василь Мартин Мізерний-Рен, к-р ТВ 26 (Перемищина-Лемківщина) і член Штабу УПА-Захід. У вересні поляг Федюшка-Брюс, орг. реф. Львівського Крайового Проводу. Також у вересні загинув Михайло Микитюк-Борозенко-Максим, Окружний провідник ОУН Івано-Франківщини. У листопаді впав у бою під час переходу Словаччини сот. Степан Стебельський-Хрін, к-р ТВ 24 «Маківка», попередньо геройський к-р на Закерзонні. У грудні загинув реф. СБ ОУН Карпатського Краю, Митар.

Національно-визвольний рух в Україні зазнав дуже важкої втрати 5 березня 1950 р., бо тоді в Білогірці біля Львова згинув ген. хор. Роман Шухевич-Тарас Чупринка-Лозовський-Тур, член Бюра Проводу ОУН, Провідник ОУН на УЗ, Головний К-р УПА, Голова Секретаріату УГВР.

У травні 1950 р. впав пор. Іван Явір, к-р спецвідділу при ГК УПА. 28 листопада поляг у р-ні Івано-Франківське Львівської області Осип Дяків-Горновий-Артем-А. Осипенко-О. Гончарук, член Проводу ОУН на УЗ, провідник Львівського Краю ОУН, визначний націоналістичний публіцист.

Осіною 1951 р. загинув Провідник Карпатського Краю, Байрак. При кінці 1951 р. (або на початку 1952 р.) впав у бою з північними зайдами в р-ні Букачів на Рогатинщині майор Петро Федун-Петро Полтава-Зенон-Север, керівник Бюра Інформації УГВР і член Проводу ОУН на УЗ.

У лютому 1952 р. впав чільний публіцист, редактор і поет ОУН-УПА, член УГВР, Михайло Дяченко-Гомін, Марко-Босслав-Роман.

У березні 1952 р. поляг з автоматом у руках підпільний мистець Ніль Хасевич-Старий-Бей-Зот, член Крайового Проводу на ПЗУЗ. Під кінець 1952 р. загинув у бою з москалями Обласний провідник ОУН Тернопільщини Улас.

У 1953 р. загинув героїською смертю член Команди УПА-Захід сот. Хмара. Полягла в бою з наїздниками Стефанія Мандрика, член Львівського Крайового Проводу. По героїськи боролися проти жорстокої імперії ті члени ОУН-УПА, які були полонені, але навіть в неволі тисячі кілометрів від Рідних Земель сформували «ОУН-Північ» для підготовки, координації та проведення могутніх страйків і повстань політв'язнів тюрми народів. Керівний осередок очолив Михайло Сорока, кол. член Крайового Проводу на ЗУЗ, політв'язень Москви ще від 1941 р. Інші провідні члени ОУН-Північ: Петрашук, Володимир Леонюк, Ярослав Гасюк, Богдан Христинич, Віктор Солодкий, Євген Грицяк, Анатолій Задорожний, Мирослав Симчич, Василь Підгородецький, Володимир Затварський. Всім ім люта імперія додала ще більші терміни поневолення, але вони не скапітулювали, не відреклися священної ідеї УССД. Зокрема згадаймо героїчну поставу повсталих проти імперії в серпні 1953 р. в'язнів у Кінгірі, де сотки їх загинули. Друге подібне повстання було в серпні 1953 р. у Норильську, де озвірілі москалі змасакували 1500 українських безіменних героїв. До національних героїв мусимо включити тих пару десятків безстрашних членів Служби Зв'язку ОУН між Головним Проводом, очоленим Степаном Бандерою, і Проводом на Українських Землях, які полягли в роках 1950–1954, виконуючи свої тяжкі обов'язки, як теж взагалі зв'язкові ОУН-УПА на Рідних Землях між окремими проводами і командами, більшість яких залишаються невідомими героями.

У травні 1954 р. впав у бою Петро Твердохліб-Грім, к-р ВО 4 УПА-Захід і реф. СБ у КП «Карпати». У травні-червні 1954 політв'язні-жінки підняли повстання і страйк у Кінгірі на чолі з Нусею Михайлович і Любою Бершадською та Анатолієм Задорожним, де сотки їх полягли від куль безжалісних чекістів-злочинців.

У 1956 р. окупанти розстріляли в Івано-Франківську Надрайонового реф. СБ Довбуша, а в Заболотіві чекісти постріляли 6 націоналістів, розкритих в криївці, які не хотіли здатися ворогам.

У 1957 р. москалі розстріляли у Місочу на Рівенщині кількох нескорених націоналістів. У жовтні 1957 р., висланий Москвою агент убив у Мюнхені (Німеччина) Лева Ребета, Крайового провідника ОУН на ЗУЗ у роках 1935–38.

У 1958–59 рр., героїчний спротив російській окупації ставила Об'єднана Партія за Визволення України, розгромлена москалями. У 1959 р., москалі розкрили клітини ОУН у Казакстані, що їх очолював о. Зиновій Карась. На Івано-Франківщині окупанти розстріляли

членів ОУН Михайла Рожука й Івана Гаврищука, а біля Львова дійшло до більшого бою між чекістами та групою членів ОУН районного або вищого проводу, в якому згинуло 7 осіб. Найбільшою втратою для ОУН-УПА було бандитське вбивство висланником російського імперського уряду Голови Проводу ОУН, Степана Бандери, 15 жовтня 1959 р. у Мюнхені.

У другій половині 1961 р., люті вогори української державности розкрили таємний Український Національний Комітет, а в грудні розстріляли двох провідних членів УНК: Івана Ковалю і Б. Грицину.

У червні 1966 р. москалі розстріляли в Рівному члена Обласного Проводу ОУН, героїчну постать, Антона Олійника-Індуса-Мрію, якого вперше зловили у 1947 р. і заслали до невідьничого табору в Комі АССР, звідки він вирвався й повернувся в рідні сторони. Але в 1955 р. цього активного члена ОУН окупанти знову зловили та запроторили в Мордовію, звідки він вдруге втік на волю. А коли його полонили втретє, то зразу присудили нашого героя до розстрілу. Також у 1966 р. член ОУН Микола Дідик поповнив героїчний чин самоспалення в Москві перед будинком головної квартири бандитського КГБ для запротестування проти російського народобивчого поневолення України.

В 1967 р. російські окупанти засудили в Дніпропетровську на кару смерті групу націоналістів на чолі з Олексієм Лазоренком, і всіх їх розстріляли. Також у 1967 р. москалі розстріляли у Вижниці Чернівецької області чотого УПА зі сотні «Скуби», Олексу Григу-Чумака, якого відділ був знищив у сорокових роках загин російських парашутистів-диверсантів.

У листопаді 1968 р. знову член ОУН-УПА Василь Макух поповнив героїчний чин самоспалення на Хрещатику в Києві для запротестування проти російського народобивства в Україні.

У листопаді 1970 р. підслані окупантами бандити замордували сокирою художницю Аллу Горську у Василькові біля Києва, палку патріотку, борця проти російського панування в Україні.

У червні 1971 р. москалі замордували в далекій Мордовії героя ОУН, члена Крайового Проводу на ЗУЗ у 1940-41 рр. і керівника ОУН-Північ у 1950 рр. — Михайла Сороку.

У 1972 р. москалі розстріляли в Києві заслуженого члена ОУН від 1941 р. — Заболотного, а в Луцькій тюрмі КГБ закатувало на смерть чільного члена ОУН, Василя Мальчака.

У січні 1973 р. окупанти розстріляли члена ОУН Петра Ковальчука з Сарненського району Рівенської області, який зліквідував кількадесят комуністів і московських напасників. Також розстріляли члена ОУН Івана Чайку з Волині, який знищив численних діячів окупаційної влади. В березні того ж року (або 1974) в м. Стара Виживка Луцької області вбили вони районного провідника ОУН Степана Панасюка-Вишню з бойової групи Миколи Єденця-Вовка.

У 1975 р. агенти імперії забили патріота-священника о. Івана Лучкова і о. Михайла Луцького, борців проти російського імперіялізму.

У 1976 р. заїди забили завзятого борця за УССД Івана Гулю, а в наслідок заслання російська жорстока неволя довела до смерти провідного члена Українського Національного Фронту Михайла Дяка.

У 1977 р. Скритовбивця зліквідував у концтаборі члена ОУН-УПА Константина Луца.

У січні 1978 р., у Каневі на могилі Тараса Шевченка член ОУН **Олекса Гірник** поповнив героїчний акт самоспалення, як протест проти російської окупації України. У вересні 1978 р. москалі розстріляли на Волині члена ОУН М. Г. Шелепюка. Також у вересні того ж року агент імперського режиму вбив чільного члена ОУН-УПА Миколу Кончаківського, в дорозі з довгої московської неволі в рідну Україну.

У 1979 р. московські окупанти знищили секретними методами ряд визначних українських діячів: у лютому — члена ОУН Михайла Жураківського, у березні — історика Михайла Мельника на Київщині та композитора з Буковини Володимира Івасюка, як теж композиторів Анатолія Кривогижу та В. Кіндратишина, в травні в Яремчу на Гуцульщині в поворотній дорозі на рідну Україну після чверть-столітньої неволі забили провідного члена ОУН-УПА Карпатського Краю Михайла Казновського. Також у травні агенти режиму замордували в с. Зимна Вода підпільного священника о. Євгена Котика. Того ж року заїди замордували співорганізатора Українського Національного Фронту Івана Мандрику. А в грудні 1979 р. померла героїня національно-визвольної боротьби Ганна Дидик-Анна, співголова УЧХ і зв'язкова Проводу ОУН на УЗ, після чверть-столітньої каторги в російській імперії.

У березні 1980 р., московські посіпаки спалили живцем о. П. Горгулу (74 роки) разом з його дружиною в с. Томашівцях біля Рогатина за його вірність УГКЦ і за його активність в обороні народу перед наступом безбожницької Росії. Продовж 1980 р. помер виснажений неволею видатний член ОУН Василь Кархут, в концтаборі загинув член ОУН Андрій Турик, а в Луцьку московські кагебівсти розстріляли заслужених воїнів УПА-ОУН: Миколу Дуфенця (співпрацівника Ананія Закоштуя в Кр. Пр. ПЗУЗ), Артема Бубелу і Пилипа Рибачука, який до того часу був змушений жити в Магаданській області. У червні КГБ розстріляло в Миргороді на Полтавщині членів ОУН Іван Мамчика, Василя Гавриша, Андрія Дерев'янку, Федора Пелиха і Павла Ксьондза.

На Івано-Франківщині москалі розстріляли в 1981 р. членів ОУН-УПА Івана Румигу-Сокола і Юрія Бутницького-Бурлаку, а активіста підпільної Української Церкви Василя Карчука замордували в Тернополі.

У 1982 р. окупанти замордували члена ОУН Петра Поліщука, а в Тернополі розстріляли членів ОУН-УПА Петра Шпачука, Миколу Огородничука, В. Ю. Стасіва, сотенного к-ра Якова Островського (з куреня к-ра Чіпи) та Евфимія Стоцького. У Львові москалі замордували монахиню підпільної Української Церкви Марію Швед. Схопленого в 1957 р. члена ОУН-УПА Олексія Степанюка замучили в концтаборі після 25-літнього ув'язнення.

У травні 1983 р. російські шовіністи допровадили до смерти в далекій від Рідних Земель каторзі в Караганді єпископа УГКЦ із Закарпаття, Владику Олександра Хіру.

На Тернопільщині люті вороги українського народу розстріляли члена ОУН-УПА Івана Шаповала.

21 травня 1984 р. помер визначний і провідний борець за УССД д-р Володимир Горбовий, після кількадесятилітньої неволі російських імперіялістів. У Пермському невідільничому таборі замучили на смерть чільних українських національних діячів Олексія Тихого й Юрія Литвина, а в Ленінградській тюрмі — Валерія Марченка. На Волині розстріляли членів ОУН-УПА Олександра Палигу, закатували на смерть провідного члена ОУН А. Мандзару і курінного к-ра о. Антона Поточняка, інж. Олексу Никітіна — співорганізатора вільних профспілок, поета Григорія Чубая, розстріляли ще членів ОУН-УПА Михайла Левицького, Ніля Якобчука і Василя Боднара.

У квітні 1985 р. померла в Умані після 30-річної каторги в російській неволі Надія Суровцева-Олицька, безкомпромісовий борець за Українську Державу. У вересні 1985 р. помер у Пермському невідільничому таборі на Уралі поет-герой Василь Стус, замучений північними шовіністами за свої національно-державницькі погляди. На Рівенщині кагебісти розстріляли націоналіста Фелоника, а в Ратному Луцької області — Юхима Хотинського за приналежність до протиросійського підпілля. 5 липня 1986 р. помер у Мюнхені, Німеччина, Провідний борець проти російського імперіялізму, Голова Проводу ОУН від 1968 р., Голова УДП із 30 червня 1941 р. і Президент Антибольшевицького Бльоку Народів від 1947 р., Ярослав Стецько-Карбович, на якого Москва готувала атентат. 29 серпня померла в м. Волочиське Хмельницької області після кількадесятирічної неволі в Росії націоналістка-героїня Катерина Зарицька-Сорока, голова УЧХ, член Проводу ОУН на Українських Землях і Головного Проводу ОУН.

У грудні 1987 р. помер у Миколаєві Львівської області Євген Пришляк, останній Крайовий провідник ОУН Львівського Краю (1951-52), після чверть-століття неволі в російській імперії.

У жовтні 1988 р. померла в Караганді, Казакстан, безкомпромісовий борець проти російського імперіялізму й за українську державу Ірина Керсновська з Києва, по десятках років героїчного й мученицького життя.

У квітні 1989 р. помер мученик і герой у боротьбі з комуно-російськими агресорами, сот. Іван Шпонтак-Залізник, к-р ТВ УПА на Закарзонні і шеф штабу УПА-Захід.

У вересні 1991 р. помер у Моршині Львівської області голова Проводу ОУН в Україні на початку 1990 рр., Зіновій Красівський, життєвий шлях якого проходив у боротьбі з московськими наїздниками, які скоротили його життя. У грудні 1991 р. помер сот. Володимир Чавяк-Чорнота, к-р куреня УПА «Дзвони» в рр. 1945-47 у ВО «Говерля», згодом понад чверть століття в російській неволі.

У квітні 1992 р. висланці окупаційного режиму замордували у Львові визначного українського вченого Дмитра Шелеста, завідуючого відділом закордонного мистецтва у Львівській Картинній Галерії, і Ярослава Вовчака, заступника директора галерії. У червні помер у Дніпропетровську націоналіст Іван Сокульський, співпрацівник Зіновія Красівського, якому окупаційний режим скоротив життя тюрмами й каторгою. У жовтні помер у Києві Іван Світличний, визначний національний діяч, борець проти російського імперіялізму, якому окупанти скоротили життя жорстокою неволею. У грудні 1992 р. померла страдниця-героїня Стефанія Кадобянська-Пришляк, член Референтури СБ при Крайовому Проводі ОУН на ЗУЗ у 1941-46 рр.

Ми поіменно назвали особливих чи найвизначніших героїв української нації, які боролися проти російського імперіялізму в Україні й за побудову Української Самостійної Соборної Держави. Але синів і дочок української нації, які були героями в цій віковичній боротьбі, є десятки тисяч. Вічна слава й пам'ять про них житиме в Україні завжди! На жертві крові й життя попередніх виростають нові лави борців проти російського народовбивчого імперіялізму, шовінізму й расизму.

Травень 1994 р.

*Віктор ХРИСТОСВ,
Головний Редактор «Народних Вістей»,
Харків.*

ВІДРОДЖЕННЯ І РОЗБУДОВА ІНСТИТУТУ ПРИВАТНО–ГРОМАДСЬКОЇ ПРЕСИ

(Погляд, вперше висказаний 1992 року)

Необхідність комплексної розробки програми відродження та розбудови такого суспільного інституту, як приватно–громадська державномовна преса та інші засоби масової інформації на Сході України, зокрема у Харкові (а якщо бути зовсім точним, то варто, мабуть, говорити не про відродження, а про створення його наново) викликана тим, що на відміну від центральних та західних регіонів не простежується. Якщо Львів та Київ можуть уважатися визнаними центрами української видавничої справи у періоди коротких відлиг у ставленні царату Росії та Австро–Угорщини чи Польщі до українства та українського, то Харків, попри своє геополітичне та гео економічне становище, а швидше всього — саме завдячуючи йому, таким похвалитися ніяк не може, хоч і був осідком провідних редакцій та визнаним поліграфічним центром російської імперії, та навіть Європи.

Короткий період столичности за советських часів не може ані слугувати, ані відповідати тим вимогам, які постають перед таким невід’ємним елементом громадянського суспільства, як незалежна преса та засоби масової інформації, бо той період по суті заклав підвалини державно–партійної монополії на засоби масової інформації та поліграфічно–видавничу справу, що виявлялося надзвичайно економічно вигідним і давало змогу контролювати та спрямовувати громадську думку в необхідному напрямі.

Отже зараз ми можемо говорити про докорінну, життєво необхідну потребу створення таких органів преси та засобів масової інформації, які б свідомо та цілеспрямовано займалися справою, що притаманна так званим структурам «четвертої влади», не залежачи від політичних, бізнесових та державних структур, аби мати можливість впливати на ці структури з метою сприяння їх перетворенню в інститути, що працюють на засадах демократії та служать саме громадянському суспільству, а не окремим кланам, політичним партіям чи угрупованням.

Говорячи про незалежність, не можна забувати того, що без підтримки з боку держави, політичних та економічних структур ідея

формування «четвертої влади» виявиться нежиттєздатною. Україномовна ж преса без підтримки з боку держави тут, на Сході України, взагалі приречена. Про це свідчить коротка історія газети «Прикордонні Вісті» та нездійснених її додатків.

Підтримка держави потрібна не тільки, а швидше за все не настільки у плані матеріальному, а перше за все у плані моральному, хоч, зрозуміло, бік матеріальний теж конче важливий, якщо не сказати більше. Так, приміром, місцевий «Союздрук» уперто не хоче братися за справу розповсюдження україномовних видань, посилаючись на відсутність читацького попиту. Але ж попит цей формується пропозицією, принаймні зараз, коли кіоски переповнені виданнями із сусідньої держави та місцевими російськомовними. Зрозуміло, нав'язування ще нікому не приносило користі, та в нашому випадку важливий сам факт присутності україномовного пресового органу, що беззастережно стоїть на позиціях підтримки державности та її розбудови, хоч і висловлює критичні зауваження щодо методів та засобів її досягнення, а це, як відомо, нормальне становище у країнах із розвинутими демократичними державно-суспільними інститутами, що служать зразками чи стандартами того, до чого ми прагнемо.

Вище зроблено спробу хоча б побіжно окреслити ті причини, що вимагають системности у підходах до справи постановки нового порядку організації та функціонування державномовних засобів масової інформації та комунікації на Сході України, що є невід'ємною та важливою складовою частиною розбудови соборної та незалежної української держави. Отже мету, що її мусить допомагати наблизити запропонована концепція, можна сформулювати коротко та недвозначно: *створення передумов для розвитку неурядового приватно-громадського сектору в галузі редакційно-видавничої справи, поліграфії та книговидавництва, та в інших сферах діяльності мас-медій.*

Головною передумовою її досягнення та водночас одним із важніших засобів, безперечно, можна вважати сам факт виникнення україномовних (читай державномовних) видань: газет, журналів тощо, засновниками яких виступали б переважно приватні особи чи громадські об'єднання (мова тут не йде про політичні партії, оскільки діяльність їхніх органів дещо різниться від загальноприйнятих у світовій практиці стандартів), що не лише декларують свою підтримку розбудові державности та створення передумов для діяльності громадянського суспільства, а й роблять конкретні внески у цю часом невдячну та економічно не вигідну справу. Тут, мабуть, варто було б сказати декілька слів щодо права на такий висновок.

Так, ми, учасники-засновники товариства з обмеженою відповідальністю Об'єднана редакція українських видань «Прикордонні Вісті» (думаю, не варто довго розповідати про декларовані

програмні принципи — усе зрозуміло з назви) не сподівалися на те, що нам буде легко. Але хіба ж ми могли передбачити, що на шляху до читача українська газета з Харкова «Прикордонні Вісті» зустріне стільки перешкод не лише з боку владних структур чи певних політичних сил, а й з боку тих, хто називає себе патріотом та демонструє отой патріотизм у декількох організаціях одночасно. Спочатку майже не можливо було домогтися того, щоб нашу газету прийняла до виробництва друкарня видавництва «Харків» хоча б на якихось умовах, не говорячи вже про однакові із учорашніми партійно-советськими газетами, що, до речі, залишили за собою й приміщення, а зараз вигідно здають їх в оренду, знову ж таки не всім, а тільки львівським чи потрібним редакціям. Здебільшого ж вони, ці редакції, створені як дочерні чи засновані потрібними (з точки зору матеріальної) бізнесовими структурами.

Таким чином у Харкові вже сформувалася певна пресова інституція, що вбачає за свою головну мету захист не держави, не сприяння її розбудові, а досягнення суто матеріальних здобутків та захист, у кращому випадку, здобутого становища та інтересів тих, хто платить. І в цьому нема такого, що можна було б засуджувати. Висновкувати можна лише єдине: держава мусить взяти під свій захист тих, хто друкованим словом, зображенням чи радіоголосом підтримує її перші кроки, хай навіть часто-густо й критикуючи її. Врешті-решт справжня глибока критика нікому ще не ставала завадою.

Засобами такого захисту мусять бути державні безвідсоткові та довгострокові позички приватно-громадським виданням, редакційно-видавничим і поліграфічним підприємствам, пільгове оподаткування або повне звільнення від податків та обов'язкових платежів до бюджету, пільгова система страхування. Здавалося б усе це передбачено у тих законодавчих актах, що діють в Україні. Але на практиці отримати позичку чи виправити податкову пільгу виявляється справою майже не можливою. Це стосується й приміщень, організаційно-технічних та інших засобів, паперу та інших матеріалів. На сьогодні у Харкові на видавця україномовної газети дивляться, у кращому випадку, як на дивака чи людину не вповні розуму. Так, можна нам закинути докір, що ми не ставимо на повний голос питання про такий дискримінаційний характер щодо україномовної преси. Але чи буде той голос почутим, чи не потоне наш намір у морі подібних? Позитивної відповіді на це дати ніхто не наважиться. Залишається тільки звертатися до людей, що не декларують, а працюють на державність і незалежність.

Метою нашою мусить бути саме консолідація тих сил, що зацікавлені у створенні суспільного інституту, покликаного власними засобами та методами працювати на розбудову державности, а їх об'єднання може служити ще одним засобом досягнення окресленої мети.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Прикордонні Вісті» дещо зробило вже у цьому пляні, але ніякою мірою не претендує на виключність чи ролю якогось лідера. Мета наша — зібрати сили для спільної дії, щоб поставлена проблема змогла віднайти своє рішення у практичних справах. Першим кроком могло б бути створення Харківської асоціації засновників і видавців україномовної преси. Така форма об'єднання зусиль видається найбільш прийнятною, бо не обмежує юридичної самостійності та правоздатності засновників, але може дати відчутний ефект і результат.

Тут, як на мене, варто закинути децицю докорів нашим колегам та одностудцям зі Львова та столичного Києва. У вас, шановні, більше можливостей для прямого виходу на контакти з діаспорою. І ви ті контакти використовуєте сповна. Днями довелося почути у передачі української редакції Радіо «Свобода» цифру 210 — стільки газет зареєстровано у Львові. В Харкові їх зареєстровано не менше, але україномовних лише три. Тож, я думаю, вам набагато легше знайти нас, ніж нам виходити на контакти з вами. Бо для цього треба покинути все та засісти за телефон чи пірнути у море поштової переписки. А на це часто-густо не те, що сил не стає, а навіть елементарної зайвої копійки не знаходиться.

Не на користь справі й ті чвари та поділи, що панують у громадських, політичних, релігійних та культурологічних організаціях Харкова. Кожен хоче бачити тебе на своєму боці. Та зробити такий крок газеті, що декларує незалежність, і бачиться як інструмент об'єктивної та безпристрасної аналізи, інформування читача, не варто. Бо говоримо про ширше аніж партійна преса та література (це ми вже проходили, навіть відповідні іспити складали!).

«У цілому розвитку визвольної революційної, а зокрема в мобілізації і вихованні кадрів, основні ідеї мусить бути чинником сталим, незмінним. Якщо почати їх міняти, достосовувати за тактичними міркуваннями до настільки різномірних елементів, тоді ці ідеї відразу втрачають свою пориваючу силу, а революційний рух розгублюється і зникає».

*Степан Бандера, «Перспективи Української Революції»,
видання ОУН, 1978, стор. 287.*

Едіт БОГАЦЬКА

ДО ВАЖЛИВИХ ГОСПОДАРСЬКО-ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ В УКРАЇНІ

Україна — астрономічна і космічна

(УЦІС) Людству загрожують різні катастрофи: екологічні, ядерні, СНІД. Астрономи вважають, що велику небезпеку складає так звана астероїдна, або кометна небезпека.

1000 астероїдів діаметром до одного кілометра перетинають орбіту Землі, і кожного моменту така брила може впасти на землю. Вона може вибухнути в повітрі і при цьому виникне величезної сили ударна хвиля. Якщо ж вона впаде в Океан, величезні хвилі, що виникнуть, можуть змести пів цивілізації. Якщо це впаде в пустелі, то піднімуться такі величезні хмари пилу, що закрийють Сонце і змінять клімат, як це вже неодноразово було на Землі (вчені вважають, що саме це спричинилось до загибелі динозаврів; і всесвітній потоп, описаний в Біблії, цілком вірогідно виник також з цієї причини). Проте явище це досить рідкісне: за підрахунками спеціалістів його ймовірність становить один випадок на 100 тисяч років. Тому лякатися цього не слід, але вивчати необхідно. Саме тому спеціалісти спостерігають астероїди, що наближаються до Землі. Нещодавно такий астероїд на ім'я Тавтаніс наблизився до Землі. Його спостерігали в Центрі далекого космічного зв'язку, який починає працювати в Україні, в кримському місті Євпаторія.

А тим часом увага світової астрономічної науки прикута до комети Шумейкера-Леві, яка розвалилася на 24 уламки. Вчені розрахували, що в липні цього року всі вони впадуть на Юпітер. Це буде грандіозне космічне явище, яке супроводжуватиметься вибухами потужністю в сотні мегатонн. Звичайно, для Землі вони не складатимуть небезпеки, але астрономи вважають, що це буде чудовою моделлю для вивчення того, що робитиметься з йоносферою і магнетосферою. Американські астрономи спостерігатимуть ці катаклізми з космосу своїм найбільшим телескопом, що має діаметр дзеркала 2,4 метри. Україна в рамках угоди з НАСА (Національною агенцією космічних досліджень США) також візьме участь у цій міжнародній програмі. А чи мають українські вчені достатні можливості для цього, адже астрономія — наука дорога? Виявляється, що мають, і навіть досить значні.

Як вважає директор головної української обсерваторії, професор Ярослав Яцків, Україна, за багатьма ознаками, є астрономічною й

космічною державою: в країні функціонує одна з найбільших у світі Кримська астрофізична обсерваторія, що розташована поблизу міста Бахчисарая. Раніше вона входила до складу Академії наук СРСР, а нині перебуває у віданні Державного комітету України з питань науки й технологій. Вона добре відома в світі, бо має сучасне обладнання і бере активну участь у наземних і космічних спостереженнях. Зараз обсерваторія відповідає за підготовку великого космічного проєкту „Спектр УФ“ („Спектр ультрафіолет“). Це — міжнародний проєкт, в якому візьмуть участь Сполучені Штати, Італія, Швейцарія, Франція, Росія та ін. Їхні обсерваторії вкладають у цей проєкт або свої кошти, або обладнання. А Кримська обсерваторія виготовляє телескоп з діаметром дзеркала 1,7 метри, а також розробляє наукову програму для нього. Супутник, який виведе телескоп на навколосеземну орбіту, виготовляється в Москві в Науково-виробничому об'єднанні імені Лавочкина, що спеціалізується в цій галузі.

10 років тому на базі Харківського інституту радіофізики й електроніки створено великий радіоастрономічний інститут, що має унікальну радіоінтерферометричну базу — тут діють найбільші в світі декаметрові радіотелескопи. Широко розповсюджені радіотелескопи приймають радіохвилі метрової довжини, а харківські — декаметрові хвилі, тобто хвилі довжиною 10 і більше метрів, і вивчають Всесвіт у цьому діапазоні. Коли академік Бравде років 30 тому висунув цю ідею, то це був великий ризик — ніхто не вірив, що в цих діапазонах довжини хвиль можна спостерігати Космос, оскільки йоносфера, що оточує Землю, створює дуже серйозні перешкоди. Будівництво йшло паралельно із спостереженнями — спочатку побудували один телескоп і спостерігали, потім — другий, і так, крок за кроком, усю систему в ті застійні часи вдалося збудувати.

Найбільший телескоп під Харковом має антену розміром 1 на 1 кілометр — вона розташована на полі, і всі, хто бачив її, наголошують, що це величне видовище. Крім того, в Одесі, під Львовом, у Полтаві є невеличкі бази спостережень — 250 на 250 метрів — це начебто кілька очей, рознесених у різні точки, що дивляться у Всесвіт: вони синтезують зображення космічних об'єктів. „І ми посідаємо тут пріоритетне місце — ніхто в світі не зміг зробити таку систему“, — підкреслює Ярослав Яцків.

Рівно 50 років тому, влітку 1944 року, почалося будівництво обсерваторії, яка нині носить назву Головної астрономічної обсерваторії України. Ідею її будівництва було висунуто ще в сорокові роки. Друга світова війна завадила її здійснити. І лише коли Київ було звільнено від німецьких окупантів, академік Орлов, перший директор обсерваторії, розпочав її будівництво під спеціальну програму. Відтоді обсерваторія значно „виросла“: ще донедавна вона мала розгалужену

мережу баз спостереження у всьому світі. Але зараз це частково (або й зовсім) втрачене. Приміром, Академія Наук України збудувала для власних цілей базу спостереження в Узбекистані. Після розпаду СРСР незалежний Узбекистан націоналізував її — вона тепер є власністю іншої держави. Їздити туди у відрядження, про що, можливо, й можна було б домовитися, дуже «накладно» — відрядження за кордон нині коштують мільйони.

У Терсколі, в Приельбруссі, в дуже складних умовах Українська Академія Наук побудувала високогірну базу спостережень, де на висоті 3200 метрів над рівнем моря встановлено двометровий телескоп. Зараз там організовано Міжнародний центр астрономічних і екологічних досліджень. Але, знову ж таки, нині це територія іншої держави — Кабардино-Балкарії, складової частини Російської Федерації.

Для спостереження і дослідження комети Галілея був створений і діяв проєкт «Вега». Для цього було збудовано обсерваторію у Болівії. Вона існує й зараз — над нею навіть майорить український прапор, але вчених там немає — для відряджень потрібні гроші, а їх, як відомо, бракує. Раніше дослідження на цій обсерваторії фінансувалися Міністерством оборони СРСР: військовим було «потрібне» південне небо, а вчені паралельно здійснювали і «мирні» наукові дослідження. «Зараз Україні не потрібно стільки військових, — вважає Ярослав Яцків, — тим більше, що в науці вони нічого не розуміють. Але ми, українці, повинні добре усвідомити, що в багатьох галузях інтелект був зосереджений в Москві — все ініціювалося, фінансувалося і управлялося Москвою, а Україна була провінцією, і в космічній галузі також. Тому досвіду управління у нас фактично немає, і тому ми повинні терпляче й наполегливо працювати». І вчитися, — додамо від себе.

...Під Києвом, у Голосієві, на мальовничій галявині, оточеній трьохсотрічними дубами, розмістилася Головна астрономічна обсерваторія Національної Академії Наук України. Кілька сотень років тому це місце уподобали собі для відпочинку «після виснажливих молитов» ченці, що приходили сюди подихати чистим цілющим повітрям. Вони ж, мабуть, насадили дуби й понад стежкою, що веде від Києво-Печерської Лаври до Теофанівського монастиря. А нині цим повітрям дихають українські астрономи під час, хочеться сподіватися, не менш виснажливих наукових досліджень.

Налагоджено монетну продукцію

Серійне виробництво монет з латуні номіналом 10, 25, 50 копійок розпочато на ВО «Луганський верстатобудівний завод», котрий раніше спеціалізувався у виробництві патронів.

Під час підготовки монетного виробництва, починаючи з 1992 року, реконструйовано 7,5 тисяч кв. м. площ, спроектовано, виготовлено та

модернізовано приблизно 400 одиниць технологічного і транспортного обладнання, куплено за кордоном і освоєно 19 одиниць спеціалізованого пресового, в тому числі чеканного та інструментального обладнання на суму 12 млн. доларів США. Для забезпечення виробництва спроектовано і виготовлено 120 найменувань технологічної оснастки, що дає можливість щороку виробляти 1,9 млрд. штук монет.

Матеріал для виробництва монет — сплави на основі міді та алюмінію. Виготовлення латунної стрічки, призначеної для виробництва монет вищих номіналів, провадиться на Донецькому концерні „АЗОМ“.

Першу партію вироблених у Луганську монет у жовтні 1993 року передано на затвердження в Національний банк України — головному замовникові цієї продукції. Луганський завод також виробив першу партію 2-копійкових монет з алюмінієвого сплаву.

Організація виробництва монет передбачає використання, крім імпортних пресів для чеканки та інструментальних верстатів, обладнання для хіміко-термічної обробки. Однак, закуплене обладнання не має можливості забезпечити належну якість монет із кольорових металів. На початковому етапі виробництва монет було визначено, що для забезпечення належної якості монет необхідне використання відпалювальних печей з регульованим газовим середовищем. Забезпечення вимог НБУ і Міністерства внутрішніх справ України щодо якості монет стане можливим із придбанням імпортного обладнання, виробництва якого в Україні та країнах СНД немає. Проте зараз в Кабінеті Міністрів вирішується питання про надання 6,2 млн. ДМ для придбання у німецької фірми ROYAL MINT печі вартістю 1 млн. 556 тис. ДМ та калібрувального верстата вартістю 4 млн. 150 тис. ДМ.

Розробкою і виробництвом нумераторів для виготовлення блянків цінних паперів та документів суворого обліку займається Одеське Конструкторське бюро поліграфічного машинобудування і ВО „Луганський верстатобудівний завод“. Результатом спільної діяльності підприємств повинна стати дослідна партія та перша серія нумераторів. Однак Міністерство фінансів у січні цього року констатувало фактичний зрив виконання цього замовлення Національного банку, оскільки у Мін. фінансів не було представлено документів про виконання замовлення.

Розташування монетного двору

Найближчим часом український уряд повинен визначити місце розташування державного Монетного двору. Організоване в Луганську виробництво монет має тимчасовий характер. Український уряд плянує зосередити монетне виробництво в одному місці, розмістивши там друкування паперових банкнотів і виробництво монет. Однак світовий досвід свідчить про стратегічну узв'язаність сконцентро-

ваного в одному місці країни виробництва грошей (у Німеччині 4 монетних двори, в Росії — 2). Лише в Південно-Африканській Республіці виробництво грошей сконцентроване в одному місці). Разом з тим, при суміщенні паперового і монетного виробництва в одному місці значно скорочуються витрати.

За розпорядженням Кабінету Міністрів, понад 55 тис. кв. метрів виробничих площ київського заводу „АЛМАЗ“, збудованого в 1988 році як філія Виробничого Об'єднання „Завод „Арсенал“, було передано у підпорядкування Національному банку, де створено завод „Держзнаки“, котрий друкує банкноти (утримання київських площ монетного виробництва коштує НБУ 26,74 млрд. крб). Для виробництва монет Нац. банку було передано ще 27 тис. кв. м. площі, де, за оцінками експертів, щороку вироблятиметься 0,6 млрд. штук монет. Окрім грошового виробництва, Нац. банк плянує організувати на території „Алмазу“ центральне сховище грошей, гаражі для автомобілів, енергетичне господарство. Розглядається питання про створення залізничної гілки довжиною 5,5 км, котра з'єднає грошове сховище із залізничними лініями України.

Урядове рішення про налагодження виробництва монет у Києві стримується, крім пошуку можливостей додаткового фінансування, ще й шкідливістю виробництва грошей, котре передбачає хімічну обробку.

Послуги міжнароднього зв'язку зростають

Розрахунки споживачів за послуги міжнароднього зв'язку, тарифи, на які встановлено у вільно конвертованій валюті, починаючи з 25 травня здійснюватимуться за новим курсом доляра США до українського карбованця, а саме: за курсом вільного продажу іноземної валюти на валютному ринку на акціоні Національного банку України.

Як відомо, комерційний курс доляра втричі перевищує офіційний курс Національного банку.

Як повідомляє Міністерство зв'язку України, введення такого заходу пов'язане з тим, що розрахунки під час надання послуг міжнароднього електричного та поштового зв'язку з іншими країнами Міністерство проводить за комерційним курсом.

З 1 червня встановлені пільги на послуги міжнароднього телефонного зв'язку: вночі — з 23.00 до 6.00; та цілодобово по неділях і святкових днях тарифу зменшено на 20%.

Світовий провідник у виробництві зерна

Україна займає провідні позиції в світі з виробництва зерна, а також випереджає ряд країн не тільки в загальному обсязі виробництва (Болгарію, Великобританію, Італію, Польщу, Румунію,

Виробництво зерна країнами світу:		
(Дані за 1991 рік) Держава	Загальний обсяг млн. тонн	Обсяги виробн. на душу насел., кг
Україна 1991	38,7	746
Україна 1992	45,6	874
Болгарія	8,0	889
Великобританія	23,3	407
Італія	17,4	301
Китай	37,9	333
Польща	28,6	747
Румунія	17,3	742
США	314	1250
Угорщина	12,6	1240
Франція	58,1	1024
ФРН	26,1	392
Японія	14,0	113

Японію), але і з розрахунку на душу населення (Великобританію, Італію, Китай, Німеччину, Японію та ін.).

Протягом довгого часу Україну називали житницею, яка, маючи високомеханізоване сільське господарство, спеціалізувалася в основному на виробництві зерна та технічних культур.

З загального обсягу площі України, що становить 60 мільйонів гектарів, понад 31 млн. га відведено під посіви, 14 млн. з яких становлять зернові культури. 50% всіх посівних площ в Україні займає озимина. Разом з тим, в степовій зоні отримують високі врожаї кукурудзи, а на Поліссі та передгір'ях Карпат — жита.

Високим врожаєм сприяють кліматичні та природні умови України. 50% лісостепу України мають чорноземні ґрунти, до складу яких входить 4–6% гумуса. Багате чорноземами морське узбережжя України.

В 1993 році валовий збір сільськогосподарської продукції скоротився на 1,7% в порівнянні з попереднім роком. В цілому ж, в минулому році було зібрано 45,6 млн. тонн зерна, що на 18,3% більше, ніж в 1992. Таких показників вдалося досягнути за рахунок кліматичних умов при скороченні (на 62% від 1992 року) поставок добрив та засобів захисту рослин (на 65%).

Однак, високий врожай минулого року не вплинув позитивно на збільшення експорту Україною цієї продукції. Так, в 1992 році обсяги експорту зерна становили 267,4 тис. тонн, а імпорту — 1961,1 тис.

тонн. В 1993 році валовий збір зерна збільшився, але обсяги експорту зменшилися до 160,9 тис. тонн, а імпорт практично залишився на рівні попереднього року — 1942,7 тис. тонн.

Зовнішня торгівля України зерновими культурами в 1993 році (млн. доларів США)		
Найменування	Імпорт	Експорт
Пшениця і суміш пшениці з житом	28,3	13,6
жито	4,8	—
Ячмінь	1,5	0,5
Овес	0,088	0,002
Кукурудза	42,4	4,7
Рис	6,6	0,013
Гречка, просо і інші зернові	0,007	0,132
Мука пшен.	0,178	5,843
Мука з інших зерн.	0,098	—
Крупи і гранули зернові	0,125	0,291
Оброблене зерно	0,015	0,263
Всього	83,933	25,344

Зменшення експорту пояснюється тим, що з сільськогосподарниками вчасно держава не розраховувалася, а тому вони не всю продукцію відвантажили в держресурси. Як відомо, в минулому році держконтракт на поставку зерна державі сільськогосподарники не виконали. Таким чином, в самий урожайний рік Україна мала від'ємне сальдо в зовнішній торгівлі, що становило 60 млн. доларів США.

Аналіз регіональної структури зовнішньої торгівлі України зерновими культурами показує, що найбільше Україна імпортує з далекого зарубіжжя — біля 60%, а експортує — в країни близького зарубіжжя — більше 98%. Найбільші обсяги зернових Україна імпортувала з США, Франції, Казакстану, Нідерландів, Швеції, Швейцарії. Найбільшими споживачами українського зерна є Білорусь, Туркменія, Молдова, Таджикистан.

В 1994 році експерти прогнозують скорочення врожаю в порівнянні з 1993 роком, зумовлене морозною зимою, а також весняними заморозками. Більше 2 млн. га озимини довелося пересівати внаслідок її вимерзання.

Приватизація електроенергетичного комплексу після перебудови

Найбільший монополіст в Україні — електроенергетичний комплекс, має бути приватизований згідно з травневим Указом Президента України.

З цього приводу 3 травня цього року зібралися в Києві представники виробничих енергетичних об'єднань України, де були обговорені можливості організації реформування галузі.

Як повідомив кореспондента УІС заступник міністра енергетики Олексій Шеберстов, створити ефективний ринок електроенергії в існуючій системі неможливо. В Україні відсутня конкуренція виробників електроенергії.

Управління енергетикою України здійснюють вісім територіальних виробничих енергетичних об'єднань. За даними Міністерства енергетики і електрифікації, виробництво та споживання електроенергії по об'єднаннях не збалансовано: в об'єднанні Донбасенерго кількість виробленої енергії перевищує обсяги її споживання, тоді як Крименерго задовільняє власні потреби лише на 10%, Одесаенерго — на 7,5%.

Всі енергетичні системи України об'єднані в одну високовольтну мережу і керуються Національним диспетчерським центром.

Внаслідок неефективної організації енергосистеми України, в галузь поки що не зроблені великі інвестиції.

Реформування та приватизацію електроенергетичного комплексу України передбачається проводити по аналогії з приватизацією енергетичного комплексу Великобританії за часів Маргарети Татчер.

На базі теплових і гідроелектростанцій плянується створити не менше 4 незалежних акціонерних компаній з виробництва електроенергії, що в подальшому будуть приватизовані.

Для забезпечення транспортування та збуту енергії споживачам, плянується заснувати регіональні та обласні акціонерні товариства.

Національна компанія високовольтних ліній електропередач буде технологічною зв'язкою між виробниками електроенергії та її споживачами.

Враховуючи неможливість зберігання виробленої продукції, плянується створення спеціального енергоринку — «Спотового» — ринку готівкового товару, котрий буде створено на базі Національного диспетчерського центру та регіональних диспетчерських управлінь.

В регіонах роздрібна ціна збільшуватиметься регіональними комісіями з урахуванням затрат на розвиток комунальної, сільської та малої енергетики.

Реформування енергетичного комплексу плянується здійснювати до 3-х років за графіком, затвердженим Кабінетом Міністрів.

В результаті проведених ринкових реформ, уряд плянує залучити інвесторів, що дасть змогу запровадити в галузі нові технології спалювання вугілля, проекти яких вже розроблені в Міністерстві.

Підсумки приватизації в 1993 році

За даними Фонду державного майна України, в 1993 році було приватизовано 1673 об'єкти загальнодержавної власності на загальну суму понад 1355,6 млрд. крб., в тому числі 824 об'єкти приватизації групи А на загальну суму 128,1 млрд. крб; 849 об'єктів приватизації групи Б, В, Г, і Е на загальну суму 1227,5 млрд. крб.

Із загальної суми коштів, що плянується отримати органами приватизації за всіма укладеними договорами купівлі-продажу, 659,1 млрд. крб., або 53,7%, покупці внесуть приватизаційними паперами.

Найактивніше розгорнуто приватизацію об'єктів загальнодержавної власності в Рівненській, Чернігівській областях та містах Києві і Севастополі, де приватизовано відповідно 21,4, 19,7 19,9, і 30,6% від загальної кількості об'єктів, що підлягають приватизації.

Водночас, у Вінницькій, Сумській та Львівській областях приватизовано відповідно 3,4, 5,4, 6,0% всіх об'єктів, що підлягають приватизації.

Мала приватизація набула найбільшого розвитку у Хмельницькій, Рівненській областях та Севастополі, де приватизовано відповідно 41,8, 31,5, 41,0 %.

Приватизація об'єктів груп Б, В, Г, Д найактивніше здійснюється у Донецькій, Харківській областях та в місті Києві.

Однак, в жодній області темпи приватизації не відповідали завданням Державної програми приватизації майна державних підприємств, встановленої на 1993 рік.

Найактивніше розгорнуто приватизацію об'єктів, що перебувають у загальнодержавній власності, в лісовій, деревообробній, та целюльозно-паперовій промисловості, а також в торгівлі та громадському харчуванні, де приватизовано відповідно 37,0, 31,9 та 21,3% загальної кількості об'єктів, що підлягають приватизації.

Водночас, в автотранспорті, галузях агропромислового комплексу та матеріально-технічному постачанні приватизовано лише 3,4, 2,2, 5,2% всіх об'єктів, що підлягають приватизації.

Концепція енергетичної політики України і Росії

7 червня 1994 року Верховній Раді та Кабінетові Міністрів України був переданий документ, розроблений в межах міжнародного

енергетичного проєкту під егідою недержавної організації — Атлантичного Союзу США. Документ складається з ряду рекомендацій щодо проведення енергетичної політики Росії та України.

В розробці проєкту взяли участь вчені та ділові кола Японії, США, Росії та України.

Ідея такої роботи була запропонована на сесії японо-американського енергетичного діалогу наприкінці 1991 року. А вже в 1992 році було вирішено започаткувати спільні роботи над проєктом російської та української енергетичної політики.

Протягом 1993 року робоча група зібрала і відпрацювала 28 первинних статей-доповідей та провела нараду експертів у Києві (травень) та Вашингтоні (червень). В листопаді 1993 року в Москві відбулася зустріч координаторів для остаточної редакції документу.

Рекомендації робочої групи охоплюють широке коло питань з політики ціноутворення на енергоносії до захисту навколишнього середовища.

Протягом 1994 року робоча група буде продовжувати свою діяльність, зокрема, в області інвестицій в енергетику, а також в області технологічного співробітництва. В останніх документах увага буде концентруватися на американських та японських діях щодо співробітництва з Росією та Україною в галузі енергозбереження та охорони навколишнього середовища. Ці документи будуть готові восени 1994 року.

Як повідомив кореспондента УІС Джон Грей, віце-президент Атлантичного Союзу, мета цього проєкту — надати допомогу Україні, Росії, та й іншим республікам колишнього Союзу щодо формування енергетичної політики в умовах переходу від централізованої плянкової до ринкової економічної системи. Допомога Атлантичного Союзу країнам колишнього ССРС, — підкреслив Джон Грей, — подібна до Плянуну Маршала щодо економічного відродження Німеччини. Провідні фахівці США, Японії, України та Росії були затрудені в реалізації цього проєкту.

В ході дослідження енергетики України, в розробленому документі наголошується на необхідності вдосконалення безпеки та ефективності роботи атомних електростанцій. В разі невідповідності світовим нормам екологічних вимог, експерти радять закрити АЕС.

Що стосується проблеми енергозбереження, експерти вважають найбільш ефективною метою вирішення цієї проблеми — просування до ринкових цін на енергоносії. Інститутіві проблем енергозбереження Академії Наук України дана рекомендація розробити програму енергозбереження в промисловому виробництві.

Потреба в інвестиціях для енергетичного комплексу України в проєкті оцінюється в 30 мільярдів доларів США, з яких 10 млрд. потребує електро-енергетичний комплекс, не враховуючи витрати на ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Заплановані подальші дослідження для створення структурної перебудови електро-енергетики та вугледобування, розробка загального підходу до оптимізації виробництва нафти та газу в Україні.

Згідно з проєктом Атлантичного Союзу, буде створена робоча група співробітництва з організаціями, що фінансують проєкт для розробки плану американо-японського співробітництва в області фінансової та технологічної допомоги, а також для підготовки керівних кадрів.

Деякі аспекти конверсії в Україні

Структурна перебудова народного господарства України й конверсія — ці два процеси, ймовірно, найбільш пов'язані один з одним, адже Україні дісталася у спадок від СРСР не лише розбалансована, але й милітаризована промисловість, і від того, наскільки успішно й ефективно будуть розв'язані кожна з цих проблем, залежить майбутній розквіт чи економічний занепад держави.

Проте військово-промисловий комплекс совєтської України як складова частина загальносоюзного ВПК також носив чітко окреслений імперський характер і мав вади, притаманні будь-якій складовій цієї структури: його створювали таким чином, щоб в ньому не було жодної автономної галузі, тобто такої, яка могла б функціонувати незалежно від інших загальносоюзних структур — всі виробництва були диференційовані, розпорошені на безмежних просторах «вєлікої Родіни» і функціонували більш-менш чітко лише завдяки жорсткій контролі й регулюванню з центру і «військовій» дисципліні. Тому після розпаду СРСР у цьому, здавалося б, добре й чітко впорядкованому організмі руйнівні процеси почалися швидше, ніж у будь-якому іншому.

В якійсь мірі винятком у цьому плані можна вважати українське морське приладобудування, інфраструктура якого в молодій державі виявилася майже незруйнованою і здатною виробляти звичну техніку. І хоча за часів Совєтського Союзу в цій галузі було принаймні кілька, так би мовити, мозгових центрів, що здійснювали розробку акустичної апаратури для Військово-морських сил СРСР, проте ці центри й споріднені з ними виробництва не конкурували і не «перекривали» одне одного, як не конкурують між собою, приміром, фабрика чоловічих костюмів і ательє жіночих плащів, незважаючи на те, що обидва підприємства шиють верхній одяг.

В Україні акустичну морську апаратуру розробляв Київський науково-дослідний інститут гідроприладів, який з проблем акустики був головним в СРСР і залишився головним в молодій українській державі. Разом із заводом «Дніпро» після проголошення незалежності Інститут становить Виробничо-наукове об'єднання «Славутич» і входить в систему Міністерства машинобудування й конверсії України.

Зрозуміло, що за часів СРСР в інституті створювалася лише оборонна техніка: навігаційна апаратура для військових кораблів, яка, завдяки сконцентрованому тут потужному науковому потенціалові, мала високі технічні показники, не поступаючись відповідній апаратурі ВМС США. В інституті розроблялися і застосовувалися найсучасніші високі технології (які, зауважимо принагідно, абсолютно не використовувалися для виробництва «цивільних» товарів).

Для Гідроприладу, як і для інших підприємств ВПК конверсія почалася невдало. Державну конверсійну політику тих часів можна було окреслити такими словами: «Робіть, що хочете, лише не «воєнку». Але, як вважає головний конструктор об'єднання доктор технічних наук, професор Олег Алещенко, невдовзі зрозуміли, що після літаків виробляти каструльки можна, але не треба — для держави невигідно: саме на тому етапі й було завдано найбільших збитків, адже конверсія — надзвичайно складна справа й організувати її, як показує досвід, треба дуже обережно.

На думку Алещенко, економічна ситуація тоді не була скерована на підтримку виробника і це стало причиною того, що виробничі можливості й сили багатьох підприємств були загублені чи значно ослабли, дуже багато конверсійних питань не були вирішені. Для цього треба було йти на жертви і якийсь час економічно підтримувати навіть той колектив, що за інерцією працюватиме по-старому, але дати йому можливість перебудовуватися на ходу. Нині, на думку Алещенко, конверсія в Україні відбувається більш-менш нормально, але розפורшавши колектив, який створював складну техніку, зібрати його дуже важко, на це потрібен не рік і не два, для цього, вважає Алещенко, необхідні десятиріччя. А такого уважного ставлення до колективів ВПК на якомусь етапі не було.

Перебуваючи в процесі розвитку конверсії, «Славутич», як і багато інших підприємств, переживає труднощі, але, незважаючи на це, в інституті збережено основні потенційні можливості, в тому числі й наукові кадри: тут працює понад сотня кандидатів і десять докторів наук. Зараз тут багато робиться в інтересах незалежного й самостійного розвитку основних технічних напрямків, щоб якнайскоріше й ефективніше почати працювати для усього народного господарства України.

Нині спеціалізація НВО «Славутич» в основному пов'язана із забезпеченням навігаційної безпеки судноводіння (в тому числі екологічно небезпечних суден і морських перевезень великих вантажів) шляхом створення гідроакустичної навігаційної апаратури; з оснащенням рибпромислової фльоти й забезпеченням пошуку скупчень риби; зі створенням медичної ультразвукової апаратури тощо. Адже на сьогодні всі українські судна, в тому числі й найновіші, обладнані або іноземною апаратурою, або на них встанов-

лена застаріла апаратура. Раніше, до початку конверсії, „мирній“ апаратурі приділялося недостатньо уваги не лише в Україні, але й в цілому СРСР, а зараз вона виходить на перші місця в галузі оснащення сучасною апаратурою нових суден.

В інституті ведуться основополагаючі розробки — це стосується, насамперед, пошуку затонувших об'єктів, виявлення перешкод по ходу судна. Ведуться й конкретні розробки: створюються різноманітні вимірювачі швидкості судна — відносно поверхні моря, шарів води, дна водоймища; створюються прилади для вимірювання глибини — ехолоти; розробляється пошукова апаратура, яка визначає обстановку навколо корабля, коли він рухається, запобігаючи зіткненню.

Ведуться роботи по створенню льокатора для швидких кораблів на підводних крилах, щоб перешкоджати зіткненню з об'єктами, які для них є собливо небезпечні. Саме через це вони рухаються переважно в світлий час доби і при найменшій проблемі з освітленням вони втрачають можливість руху. Тому економічно вигідно створити таку апаратуру, яка б дозволяла більш інтенсивно експлуатувати ці судна, здійснюючи, наприклад, нічні рейси на морях, на фарватерах великих річок. В інституті створено такі „очі“ нічного бачення, в тому числі й під водою.

Надзвичайно інтенсивно й ґрунтовно вдосконалюється рибопошукова техніка. Сучасний стан справ такий, що рибопошукові судна оснащені застарілою апаратурою, яка не відповідає вимогам сьогодення. Тому зараз в інституті тривають розробки такого комплексу, який дозволить оснащити нові й переоснащити діючі кораблі. І треба зауважити, що парк таких кораблів дуже великий. При цьому умови пошуку риби стануть значно кращими, а промислова фльота — більш ефективною.

Інститут розробляє також медичну апаратуру. Найбільш близькими по роду робіт є ультразвукові методи. Ультразвукові діагностичні апарати — УЗІ — раніше імпортувалися в Україну з-за кордону. Тому перед Інститутом поставлено задачу створити сучасну ультразвукову діагностичну апаратуру. Особливо це важливо для України в зв'язку з наслідками катастрофи на ЧАЕС: необхідно забезпечити такою апаратурою масове обстеження населення і, зокрема, дослідження щитовидної залози. Робота над нею майже закінчена і найближчим часом почнеться промислове виробництво, щоб обстежувати великі групи населення. Все в ній буде вітчизняного виробництва, в тому числі й ультразвукова головка, яка є найбільш складним вузлом і найбільше проблем було з освоєнням саме головок. Як уважає Олег Алещенко, київська ультразвукова головка за своїми основними техніко-медичними показниками — випромінюючою потужністю, точністю виконання тощо — не поступається тим, які виробляє зна-

менита японська фірма «Тошіба». І незважаючи на те, що існують деякі технічні проблеми, Олег Алещенко впевнений, що з часом вони будуть вирішені, адже японські та американські фірми працюють у цій галузі понад 30 років, а не 2-3, як київське об'єднання. В планах інституту — закрити цю проблему української народної медицини, створивши вітчизняний парк УЗІ, оскільки імпортні прилади коштують 45-60 тисяч доларів і вони «не по карману» більшості українських медичних закладів.

В інституті створено міні-УЗІ для дослідження гаймарових порожнин, які «просвічують» їх на глибину 2-5 см (при цьому відповідає необхідність рентгенівського опромінення). Цим приладом не можна не пишатися: в ньому створено систему пам'яті, він має знакову індикацію, зручний в користуванні і — не поступається, а навіть перевершує відповідний прилад фінської фірми «Сускан».

Тобто очевидними є намагання спеціалістів інституту зробити так, щоб бути незалежними від іноземних постачальників і щоб високі технології, якими інститут володів за часів колишнього ССРСР, адаптувалися до «мирних» завдань.

Господарчо дуже важливим є намір керівництва, підтримуваний Мінмашпромом, вчасно перебудуватися і розробляти техніку, яка нині є найпотрібнішою на споживчому ринку. Це забезпечить на майбутнє таку ситуацію, що саме ринок висуватиме вимоги на вдосконалення цієї техніки, отже забезпечить економічне процвітання.

Зміна назви Академії Наук України

22-23 березня 1994 року в Києві відбулися Загальні Збори вчених Академії Наук України. Не чекаючи на закінчення роботи, пов'язаної із зміною Статуту Академії, ці Загальні Збори змінили назву тієї найвищої в Україні наукової установи на «**Національна Академія Наук України**» (НАНУ), що відповідає назві, поданій в Указі Президента України, зачитаного на Зборах в. о. Прем'єр-Міністра України Юхимом Звягільським.

Більш-менше від дати зміни назви АНУ на НАНУ право на слово «Академія» у назві громадсько-наукових та культурних установ має тільки Національна Академія Наук України.

Леся САМІЙЛЕНКО

ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

(УЦІС) 9 травня 1994 р. в Києві відбулась пресова конференція Конгресу Українських Націоналістів, присвячена підсумкам та результатам роботи Проводу та Політичної Ради Конгресу.

Пресову конференцію вели: Голова Конгресу Українських Націоналістів п-ні Слава Стецько, перший заступник Голови — Сергій Жижко, керівник молодіжної референтури Конгресу — Сергій Квіт, організаційний референт Конгресу, депутат Верховної Ради України — Михайло Ратушний. Були присутні три депутати Верховної Ради України: Григорій Дем'ян, Левко Глухівський і Петро Швидкий.

З інформацією про діяльність Проводу та Політради виступила Голова Конгресу п-ні Слава Стецько. У своєму виступі вона відзначила, що Конгрес провів велику роботу і витримав випробування під час виборчої кампанії, але попереду ще серйозна і тривала боротьба як у плані розбудови Конгресу, так і в боротьбі на всіх етапах реформування державної влади.

Конгрес переструктурував свій апарат і після чергового засідання Політичної ради першим заступником Голови Проводу обрано колишнього голову Секретаріату Конгресу Сергія Жижка, другим заступником, зокрема заступником по релігійних справах, обрано Богдана Павліва, оргреферентом Конгресу є депутат Верховної Ради України Михайло Ратушний, але у зв'язку з його депутатськими обов'язками — другим оргреферентом обрано Юрія Семенюка. Головою Секретаріату обрано Генадія Сіренка, а референтом з питань молоді — Сергія Квіта. Голова Конгресу наголосила на тому, що 9 травня не є великим святом для свідомих українців, які розуміють, що визволення від німецьких нацистів дало шлях для окупантів московсько-імперських сил і для України це було не визволення, а чергове поневолення, проти якого виступали українські націоналісти, вояки ОУН-УПА. З цього приводу Конгрес Українських Націоналістів прийняв Заяву „З приводу так званих «святкувань перемоги над німецьким фашизмом»“. Текст Заяви роздано присутнім журналістам.

Слава Стецько вважає, що головним завданням Конгресу на майбутнє є розбудова структур у всіх районах, де вони є слабкими. Особливу увагу плянується приділити селу, де потрібно працювати з

людьми, активізуючи їх державницько-господарчу свідомість. В структурах Конгресу, за рішеннями Проводу та Політичної ради, потрібно поліпшити працю економічної, військової, аналітичної комісії.

Депутат Верховної Ради України Михайло Ратушний відповів на запитання кореспондентів, які стосувались створення групи Конгресу у парламенті, головою якої він обраний. За його словами, група Конгресу складається з 16 осіб, які чітко визначились, і приблизно з шести депутатів, які прихильні до цієї групи. Серед таких є Голова Республіканської Консервативної партії Степан Хмара. Пан Ратушний прокоментував пропозицію з боку частини депутатів Верховної Ради про створення міжрегіональних фракцій. Депутатська група Конгресу Українських Націоналістів вважає хибним момент створення таких фракцій, які потенційно спрямовані на деструктивні рішення засадничих проблем державотворення.

Перший заступник Голови Конгресу Сергій Жижко проаналізував результати виборчої кампанії і визначив причини успіху Конгресу на виборах. Головним у результатах перемоги кандидатів від Конгресу є те, що Конгрес Українських Націоналістів — це не випадкова сила в політичному житті України. В боротьбі за перемогу був задіяний весь потенціал національно-визвольних змагань, які очолювала ОУН. Перемозі сприяла висока активність Братства вояків УПА та Товариства політв'язнів і репресованих.

Цифри довели, що націоналізм не є явищем суто галичанським, а постає як явище всеукраїнське.

Одним з головних моментів у перемозі Конгресу на виборах було, звичайно, і те, що Конгрес — це організація, яка з початкових своїх кроків розбудовувалась за кращими традиціями організаційної дисципліни і націоналістичної моралі. До Конгресу Українських Націоналістів прийшли люди, які вже мали досвід політичної та організаційної роботи в національно-визвольних змаганнях. За півтора року Конгрес має розбудовані структури в 23 областях України. Має численні осередки у Хмельницькій області та сталі структури на Київщині і Вінничині. В Галичині Конгрес стоїть на другому місці після НРУ за результатами отриманих голосів електорату. Все це в комплексі сприяло результатам виборів.

Пан Жижко наголосив на тому, що під час виборчої кампанії кандидати від Конгресу намагались притримуватись угоди з дембльоком „Україна“ стосовно взаємонепоборювання між кандидатами, що балотувались від партій, які були членами цього бльоку. Але у загальному вирі боротьби були моменти порушень правил боротьби та угод з боку опонентів. Хоча з боку кандидатів від Конгресу не були зафіксовані такі факти, як відверта пропаганда та й просто оббріхування кандидатів в останній день перед виборами, як це мало місце з боку опонентів від Руху у Львові.

Але сьогодні наспівають вибори до Місцевої влади і Конгрес Українських Націоналістів плянує продовжувати боротьбу, пропагуючи свої ідеї та зміцнюючи організаційну структуру. Конгрес Українських Націоналістів — сила, засадничою метою якої є побудова на руїнах поімперського Вавилону Української Держави.

* * *

Четвертого червня 1994 р. у Київському державному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова відбулася Четверта Київська Крайова Конференція Українських Націоналістів.

Із вступним словом до учасників звернулася Голова Конгресу п-і Слава Стецько, яка зосередила головну увагу на політичній ситуації в Україні, зокрема у Верховній Раді, наголосивши на тих завданнях, які стоять перед нашою організацією упродовж виборчої кампанії до Місцевих Рад та виборів Президента України.

До робочої Президії було обрано Голову Конгресу п-і Славу Стецько і п. Богдана Павліва, голову Київської крайової організації. Секретарем Конференції — Миколу Германчука.

Обрано Мандатну Комісію у складі трьох чоловік: Володимира Романіва, Надії Романів і Сергія Щербини, а також Лічильну Комісію у складі Михайла Кислиці, В'ячеслава Греба, Дмитра Ганджі.

Заслухано звіт про роботу Крайової організації голови ККО (Київської крайової організації) Конгресу п. Богдана Павліва.

Були заслухані та обговорені звіти голів Районових організацій, обраний та затверджений Провід Крайової організації Конгресу. Головою Проводу обрано Б. Павліва, заступником — В. Сніжка, головою секретаріату — В. Криничка, секретарем Київської міської організації — О. Чешкова.

Узгодили й обрали новий склад референтур:

1. До організаційної — Олександра Дригу, Олеса Вахнія.
2. За сприяння діяльності Збройних Сил України — Валерія Сніжка.
3. По роботі з молоддю — С. Вакулишина.
4. По науці, освіті, культурі — Ю. Манько.
5. По внутрішній політиці — Миколу Германчука.
6. По зовнішніх зв'язках — Богдана Павліва.
7. По спортивно-вишкільній роботі — В. Кострицького.
8. По фінансово-господарській роботі — В. Романіва.
9. Інформаційно-пропагандивній — Світлану Приходько.
10. Церковно-релігійній — Людмилу Максимець.
11. По роботі з козацтвом — Д. Сагайдак.
12. По охороні довкілля — Д. Ганджу.

Головою Етичної Комісії обрано Федора Побережника; її членами — Крицького Олексія і Білоуса Миколу.

До Контрольної Комісії обрано Анатолія Буртового (голова) та Володимира Гринчука.

Конференція констатувала, що авторитет Конгресу як політичної організації постійно зростає. Але було наголошено на необхідності активізувати націоналістичну роботу серед найрізноманітніших верств населення міста й області. Крім того, було прийнято різні ухвали та рішення, спрямовані на широкє впровадження в життя національно-державницьких принципів.

Після закінчення офіційної частини Конференції відбулися урочистості, присвячені 350-им роковинам Великого Гетьмана України сл. п. Івана Мазепи. Молебень і Панахиду відправили єпископ УАПЦ Ігор з ієрархами й отець Віктор з хором УГКЦ.

З доповіддю «Гетьман Іван Мазепа, його епоха і наш час» виступав п. Богдан Павлів.

Поет Богдан Грім зачитав свої вірші. Виступив бандурист Микола Білоус.

ЗАЯВА

Проводу Конгресу Українських Націоналістів

(УЦІС) Сьогоднішня політична і економічна криза в Україні спричинена правлячою постколоніальною і прокомуністичною номенклатурою, яка неспроможна будувати українську національну державу, знаходить свій прояв у зміні законодавчої і виконавчої влади.

Вибори до Верховної Ради України засвідчили наступ комуністів, які проводили кампанію під антиукраїнськими й антидержавними гаслами. Ті ж проімперські і комуністичні сили будуть намагатися закріпити позиції на виборах до Місцевих органів влади та під час виборів у Верховну Раду 24 липня 1994 року.

Конгрес Українських Націоналістів відстоює президентсько-парламентську форму правління і вважає, що Україні потрібна сильна, авторитетна виконавча влада, яка наповнила б політичною волею всі ділянки державного життя, зупинила б політичний хаос, розкрадання народніх багатств, здійснювала б послідовну боротьбу з мафією й корупцією, навела б лад у державі.

Президент України повинен рішуче захищати національні інтереси України і вести незалежну зовнішню політику.

Серед висунутих кандидатів у президенти з тих політичних сил з правлячої політичної верстви, що їх вони представляють, ми не бачимо особи, яка б змогла здійснити такі історичні завдання.

Зміна президентської політики в Україні назріла, що вимагає вдосконалення закону про вибори Президента з чітким окресленням його повноважень та розмежування строків виборчих кампаній: Президентської та до Місцевих органів влади.

Відсутність повного складу Верховної Ради і непроясненість її політики, вибори до Місцевих рад, які будуть проходити в обстановці

боротьби між номенклятурними кланами, змінять розстановку політичних сил. Поєднання кількох виборчих кампаній множить хаос і дезорієнтує суспільство, що буде сприяти антиукраїнським силам.

З метою усунення цих факторів і створення більш сприятливих політичних умов, Конгрес Українських Націоналістів вважає за необхідне перенесення Президентських виборів.

Схвалено Політрадою
Конгресу Українських Націоналістів

8. 5. 1994 р.
м. Київ

ЗАЯВА

Конгресу з приводу перемоги над німецьким фашизмом

(УЦІС) Під сучасну пору на державному рівні проходять святкування 50-річчя з дня „визволення“ багатьох міст і областей, а в 1994 році — всієї України від німецько-фашистських загарбників. Щоб дати належну оцінку тим святкуванням, згадаймо те, що в серпні 1939 року побратались червона Москва і гітлерівський Берлін, розв'язавши найжорстокішу в історії Другу світову війну, за що і Москва, і Берлін несуть однакову відповідальність перед людством. Большевики назвали її „вітчизняною війною“. Насправді ж це була війна не задля інтересів волелюбних народів, а за існування та розширення меж двох тоталітарних найжорстокіших колоніальних імперій на нашій планеті.

При тому слід наголосити, що російсько-большевицька імперія за всі роки свого ганебного панування не лише нещадно експлуатувала Україну, але й фізично винищувала наш народ. Лише в 1932-1933 рр. штучно організованим голодомором, шестидесятилітні роковини якого в 1993 році на державному рівні відзначено в Києві, Москва закатувала майже четвертину населення України.

І тут виникає настирливе запитання: якщо засуджують та затавровують злочини голодомору та нечуваних за масштабами політичних репресій та депортацій народів, то навіщо віддають такі почесті перемозі над гітлерівцями, таких же, по суті, комуно-фашистів? Вони не задля народних інтересів, а для збереження та розросту червоної імперії силоміць погнали найздоровішу частину громадян усіх поневолених Московою народів на смерть. Війну вони використали для дальшого масового нищення українців.

Кожній людині недвозначно ясно, що п'ятдесят років тому на зміну німецько-гітлерівським загарбникам прийшли не визволителі України, а червона тоталітарна імперська сила, і не за перемогу народу, а за успіхи імперії Україна втратила майже 20% свого насе-

лення. Перемога імперії — це не перемога України, — це втрати, наша кривава плата, це наша національна трагедія, бо такою, фактично, була заміна одного окупанта другим, не менш жорстоким.

Чи зміна однієї окупації іншою — це „свято“ для України? Аж ніяк!

Чи годиться ту зміну окупантів „святкувати“ та ще й на державному рівні?

Єдиною силою в Україні в ті важкі для народу часи, яка вела двофронтову боротьбу і проти німецько-гітлерівських і проти російсько-комуно-більшевицьких загарбників, було підпілля Організації Українських Націоналістів (ОУН) і Українська Повстанська Армія (УПА), які стали на захист національних інтересів, висуваючи єдино справедливе гасло і заклик до боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу.

Конгрес Українських Націоналістів

КИЇВСЬКИЙ КОНГРЕС ГОТУЄТЬСЯ ДО МУНІЦИПАЛЬНИХ ВИБОРІВ

(УЦІС) Третього червня члени Київського Проводу Конгресу Українських Націоналістів провели «круглий стіл» з участю лідерів національно-демократичних партій. На зустріч були запрошені і журналісти.

На порядку денному стояло питання муніципальних виборів, які почалися. Виборча кампанія у самому розпалі. Київ дуже активно реагує на демократів і подекуди не боїться націоналістів. Свідомість громадян міста — антикомуністична. Це довели вибори до Верховної Ради, і є шанс виграти вибори до місцевих рад, зокрема мера міста.

Більшість присутніх на засіданні «круглого столу» — прихильники Володимира Черняка, відомого громадського і політичного діяча, члена Проводу Руху, талановитого економіста. Його кандидатуру висуває бльок «Столиця» і підтримує дембльок «Україна». Володимир Щербак — один з найреальніших кандидатів на посаду мера Києва.

Відбувся діалог між членами та лідерами ХДПУ (Християнсько-демократичної партії), УКРП (Української Консервативної Республіканської Партії), ДСУ (Державної Самостійності України), «Просвіти», УСДП (Української селянсько-демократичної партії), УРП (Української Республіканської партії) та представниками Києво-Могилянської академії.

Йшлося про об'єднання зусиль національно-демократичних партій під час проведення муніципальних виборів.

Учасники «круглого столу» розійшлися, домовившись про частіші зустрічі та співпрацю.

Літературна творчість

Микола ВЕРЕС

КИЄВУ

*В честь здобуття столиці об'єднаними
українськими арміями 31-го серпня
1919 року присвячую*

Серпень був. Димами пахли трави,
І вставав над містом з-поза мли
День новий увічнити ту славу,
Що борці до Києва внесли.

Він вставав. І ширився по полю,
І котивсь розкриллями ріки
Дзвін-тріумф про мужність і про волю,
Про чини вкраїнських вояків.

Йшла луна аж ген — до Чорторію,
Гув майдан, цвів прапорів потік,
А на нім, під брамою Софії,
Обіймав чортківця степовик.

Зріла це і тишилась, мов мати,
Голуба столиця буйних нив...
Де ж ви, дні хоробрости, де дата,
Що серцям навіяла порив?!...

Сорок літ із лишком проминуло,
Безліч криг Славутою сплигло,
Ми ж тих днів і досі не забули,
Дат отих, вкарбованих в чоло.

І дарма, що грози над степами,
Що в степах і вітер, і крутіж,
Зриву шлях, як віха, перед нами
І по нім йдемо ми все жвавіш.

Ми йдемо. І сонце снажить очі.
Кате, чуй: то множиться наш хід,
То слова Тарасові пророчі,
Мов девіз, летять на небозвід.

«Що врага не стане супостата»,
Що в гніздо повернуть журавлі,
Те гніздо, в якому буде мати,
Буде син і люди на землі.

Буде все — удари й канонади,
І салют звитяжний довкруги,
Кораблів штурмуюча армада
Привіта родинні береги,

Привіта лимани і Хортицю,
Квіт садів і дарницькі гаї.
Встанеш ти, нескорених столице,
Встанеш знов у величі своїй.

І зітхнуть свobodно древні кручі,
І вали Славутича-ріки
Серпня грім у лунах невмиручих
Понесуть з собою у віки.

БРОДИ

Коли нахмуряться широти,
І в небесах ударить грім,
Зітхне вояк, згадавши всоте
Громи на обрії своїм.

Згадає вишкіл, марші, коди,
Царя звірів на рукавах,
Свою Дивізію і Броди,
І побратима смерть в житах...

Минуло все — війна, Ріміні,
Пригас душі нестерпний біль,
І нині от — в чужій країні
Вже не вояк він, а «цивіль».

О, дні вояцькі, давні, де ви?
Згубились десь поміж доріг,
І лиш в нутрі своєму лева,
Немов реліквію, зберіг.

І пронесе крізь всі негоди
До дня грядучого, в яким
Туди, на схід, на рідні Броди,
Піде у наступі новім

Сам, наче лев — крізь ліс і гори,
Орлом над морем пролетить
І в битві з ворогом суворо
Смерть побратимову пімстить...

Лише не спиниться у Бродах
І не спічне, бо другий раз
Його чекає вир походу
Від Бродів ген — аж по Кавказ!

Іван ФРАНКО
(1856–1916)

НАРОДЕ МІЙ...

(Пролог з «Мойсея»)

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжю,
Людським призиством, ніби струпом вкритий!
Твоїм будущим душу я трівожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу.
Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?
Невже по вік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм
Тебе скував і запряг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Що виявило б твоїх сил безмірність?
Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?
Задармо край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоров'ю?
Задармо в слові твому іскряться
І сила й мягкість, дотеп і потуга
І все, чим може в гору дух піднятися?
Задармо в пісні твоїй ллється туга

І сміх дзвінкий і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?
О, ні! Не самі сльози і зітханья
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твого повстання.
О, як би хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й вогнем живущим буха!
О, як би пісню вдать палку, відтхненну,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!
Як би!... Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим стидом, —
Не нам тебе провадити до бою!
Та прийде час, і ти вогнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, вперешся Бескидом
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

Леся УКРАЇНКА
(1871–1913)

ЧУЄ ЛИЦАР СЕРЕД БОЮ

Чує лицар серед бою,
що смертельна рана в грудях,
стиснув панцера міцніше,
аби кров затамувати.

Бачить з вежі гарна дама,
що поблід її коханий,
що рукою стиснув груди —
посила до його джуру:

— Пане лицарю, вас просять
залишити бій кривавий
хоч на ту малу часину,
поки рану перев'яжуть.

Є у нас м'які завої
і бальзам на рану гойний,
там на вежі біла постіль
вже давно для вас готова.

— Любий джуро! Щира дяка
тій, що шле тебе до мене,
але я прийти не можу
на запросини лагідні.

Якби я хоч на хвилину
скинув цей залізний панцер,
кров би кинулась потоком
і життя моє порвала б.

Бо й такі бувають рани,
що нема на їх бальзаму,
що нема на їх завоїв,
окрім панцера твердого... —

Лариса МУРОВИЧ

НА РОКОВИНИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Як землю тривожать зловіщі акорди,
Як місця спокійного в світі немає,
Як знов наш народ заарканюють орди, —
Твоє слово, Лесю, нехай залунає.

Нас Ти сподіватися проти надії
Учила колись під час долі лихої,
І хто ж нам про силу й красу творчі мрії
З мелодії Пісні вдихнув Лісової?!

Поетко хоробра, не власної рації
Шукала Ти в ері по-вовчому лютій,
Ти знала, що треба пригадувать Нації,
Ким наш Прометей там до скелі прикутий.

Скажи, чи замало бійців одержимих
Вилонює рідний народ, що в облозі?
Як довго ще пісня сумна буде з ними:
«Біда, ой біда тій чайці-небозі»?

Ти ж бачиш життя й земляків поміж нами,
Хто жертвує все для священної справи,
Хто любить «боротись» крутими словами
Та ще й оскверняє посвячених лави.

Громами, о Лесю, картай нам сумління
На всіх перехресних дорогах чужини,
Щоб клич твій здійснило й нове покоління:
— Борись і добувайся Батьківщини!

1981

Із збірки
«Дерево Рідного Роду»,
Торонто, 1984.

Григорій ЧУПРИНКА
(1879–1921)

НА СВІТАННІ

Степ. Спадає, мов полуда,
Ночі тьмяная китайка.
Над квітками білогруда
Плаче чайка.

Світ!... В повітрі ллється легко
Жайворонків спів надхненний.
Сяє, сходить десь далеко
Шар огнений.

З ВІКНА

(Зимовий етюд)

Мов пушинки, порошок,
На покрівлі, на будівлі,
Ніжно падають сніжинки,
Так легенько б'ються-б'ються,
Так тихенько в'ються-в'ються
В сніговій молочній млі,
Мов не хочуть пригорнутись,

Мов бояться доторкнутись
 До змертвілої землі. —
 Там, де квіти, первоцвіти,
 Де лілеї, орхідеї
 В світояйнім кольориті
 Пишно, ніжно розвивались,
 Дивовижно розцвітались
 Під одчиненим вікном —
 Там сніжинки, порошокинки,
 Обгорнули всі билинки
 Сріблом витканим рядном.

Юрій ЛИПА
 (1900–1944)

* * *

Як злотий дзвін монастиря,
 Співає пристрашене літо,
 І неба синього зоря
 В мені закохана укрито;
 В цвітучій мудрості доріг
 Мене сповили сонні міти
 Про дні, що йдуть, що я не встиг
 Ще, сміючися, покорити.

* * *

Був день, як плач, а потім горд і гнівен;
 У колісницю відьм запряженії пси,
 В огні шаліючи, гарчали на ліси,
 На степ, на зляканість...

І — німо.

Післязливен

Зіп'явся міст. Вечірня зоря
 Із сутіней глядить на гри семибарвисті,
 На хмари у шаленій, душній ристі,
 На учту янголів, що тепло догоря
 У глибині високій, променистій.

* * *

На тихий день, на став, на міст,
На дзвінкість стиглуоу садів,
Упала срібна пісня дів
Дощем розірваних намист;
І коло темного весла,
Перекликальні в самоті,
Вода глибока пронесла
Слова печальні і прості.

* * *

Камінні двори мої
Барвінком заросли,
Камінні двори мої
Печаллю заросли;
Зелений ряст і синій цвіт,
І легкий слід німий —
Давноминулого привіт
І рідний, і не мій.
Давноминулого привіт
Серед камінних плит
І стежки в соняшному дні
Ввижаються мені.

БОГ І НЕПРИМИРИМІСТЬ

Ми — нація, сузір'я мільонів!
Ми — серце воль, ми — буйна кузня сили,
Що сипле блиски скрізь, вони як громи-стріли,
У думці не догнать тих громів перегонів:

Ми — нація, сузір'я мільонів!
Від нас, здвигаючись, ростуть залізні руки,
Верхів'я торсають, глухі лани зорали,
І дзвінко б'ють Москву у груди мідні, —

Ми — нація! Злились усі хорали,
Ми — нація! Усі — в один побідний!
— Куди завзятих лиць полив'янії лави,
Куди женетеся під прапорами слави?

Ми — нація! Ми килими колоній
Розкидали, йдучи, верховодимі шалом.
Глухі в нас шоломи. Мечі нам — як долоні.
Непримиримість — Бог наш!

Ми є Божим валом!

Корнило УСТІЯНОВИЧ

ПРОКИНЬТЕСЯ!

Прокиньтесь!...
В останній раз
Зоря займається для нас
І будить всіх — і до життя
І праці й боротьби нас кличе!
В останній раз!
Дивіть: усі народи братні
Купають в поті зною лица
І плодом праці благодатним
Вже крешуть жизнь собі нову,
І бистрою, безпечною ходою,
Спішать на волю золоту.
А тільки ви одні, одні
На скверній постелі рабства
Качастесь ліниві в сні
І кленете пророкові,
Що вас збудив до жертв і до життя, —
І топчете нетямущі свій цвіт,
Котрий від кілька соток літ
Аж нині розмаївсь з весною —
Сумною, тихою красою.
Оттак то власними руками
Ви гребете нам всім могилу,
І необачні кличете
Невідразиму смерти силу
На землю й на людство своє.

О, стямтеся! Дивіть: по ній
Іде у слід розпука й гнів
І дій грядущих суд страшний —
І проклін внуків і правнуків!

Прокиньтєся!
Усі віки нас кличуть:
Прокиньтєся!
Могили вас взивають;
І вся земля від ставищ Пинська дичи
До закарпатського розмаю, —
Він до Дону Святославича,
До Сяну й тихого Буга,
Кидає скибу вам у вічи,
Ситну і потом і сльозою
Й святою мучеників кров'ю,
Глаголючи: Прокиньтєся!
Прокиньтєся, раби хозарів,
Раби покрїні варяг,
Раби оварів і болгарів,
Все гнетені на всіх віках!
Прокиньтєся, раби половців,
Підданії ляхів, литовців,
Підніжжя німців й москалів!

Прокиньтєся! Опам'ятайтєсь!
В останнє голову зведіть,
Життя в останнє захищайте —
І честь народню бороніть!
Нехай старі багатирі,
Нехай катовані діди,
Нехай же многі слави дні
І ляцькі ломані присяги,
Тюрма, Сибір і кнут варяга,
Чеснота і батьків гріхи
І нинішні лінивi дні,
А усіма кривдами, усіма
Хай вам стануть перед очима!
І грянуть в душу вам громами,
І незатертими красками

Нехай там образ свій кровавий
Вогняним долотом заріють!
Тоді займеться нам душа
Пекучим болем величавих.
Й вогнем пречистим блисне вся
Свободи, просвіти, слави.
Тоді, як жизнь полюбите,
Те безталаннє життя
Народу свого, і з чола

Зітрете сміло ви гидке
П'ятно покірного раба
І станете плечем повз плеча
За правду й волю разом всі,
І працею просвіти, зажжете
В народі вогні всі благі;
І зацвите він щедротами
Помежи рідними братами —
І здвигне вам в своїх серцях
Нерукотворний пам'ятник,
Котрого не зруйнує враг
І не затре сотенний вік;
Пам'ятник вдячності народу
За жистнь, просвіту і свободу.

Микола ЗЕРОВ

КИЇВ З ЛІВОГО БЕРЕГА

Вітай, замріяний, золотоголавий
На синіх горах! Загадався — снить...
І не тобі-молодшому — бринить
Червлених наших літ ясна заграва.

Давно в минулім дні твоєї слави,
І плаче дзвонів стоголоса мідь,
Що вже не вернеться щаслива мить
Твого буяння, цвіту і держави.

Але, мандрівче, тут на пісках стань,
Глянь на химери бароккових бань,
На Шеделя білоколонне диво.

Живе життя і силу ще таїть
Оця гора зелена і дрімлива,
Ця золотом цвяхована блакить.

1920 рр.

Наука, дослідж

Петро БАЛЕЙ

РОДОВІД СТАЛІНІЗМУ І ІСТОРИЧНІ КОМПОНЕНТИ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ТЕРОРУ В УКРАЇНІ, АБО ХТО МАВ БИ ПЕРЕПРОШУВАТИ

(Продовження, 2)

Але шукати захисту в спадщині Леніна проти русифікаційної політики Москви, проти асиміляції з «великоросами», яку проводила партія в Союзі, воно скидається радше на самодурство в тих публіцистів, які опинилися у вільному світі, а в тих, що залишилися у «великій зоні», відклик до тактичних висловів Леніна в користь «націоналів», мотивованих політичним опортунізмом даної хвилини, що являється єдиним в советах засобом на свою оборону. Ось справжнє обличчя Леніна в питанні асиміляції:

«Марксизм непримиренний з націоналізмом, хоч би він був „найсправедливіший“, „чистенький“, тонкий і цивілізований. Марксизм висуває на місце всякого націоналізму — інтернаціоналізм, злиття всіх націй в найтіснішу єдність» («Критичні замітки з національного питання») «Лозунг національної культури є буржуазний (часто і чорносотенно-клерикальний обман). Наш лозунг є інтернаціональна культура демократизму (!) і всесвітнього робітничого руху» («Ліберали й демократи в питанні про мову»).

«Всяка проповідь відокремлення робітників одної нації від другої, всякі нападки на марксистське „асиміляторство“, всяке протиставлення в питаннях, що стосуються пролетаріату, одної національної культури в цілому іншій ніби національній культурі і т. п., є буржуазний націоналізм, з яким обов'язково нещадна боротьба». ... Бо «є тільки дві національні культури: є культура Пуришкевичів і культура Плеханова...».

Або в питанні заселювання українських міст і сільських економій російськими елементами:

«Вже кілька десятиріч проходить виразний процес швидшого економічного розвитку півдня, тобто України, яке притягає з Великої Росії десятки і сотки тисяч селян і робітників у капіталістичні економії, на рудники, в міста. Факт „асиміляції“ — в цих межах — великоруського й українського пролетаріату безсумнівний і цей процес безумовно прогресивний».

Або в питанні навчання автохтонної мови в народніх республіках: «З точки погляду марксистів, у демократичній державі недопустимий

ніде і ніколи відступ від загальної (державної) програми, а заповнення її будь-якими „місцевими“ предметами, мовами та інше, визначається рішенням місцевого населення» («Ліберали й демократи в питанні про мову»).

В чому ж, тоді, пролетарські вожді, від Сталіна до Горбачова, у своїх політичних діях схибили у злочинних намірах Леніна?...

Відвів я чимало місця для довідкового матеріалу, в якому якнайвиразніше доказується, що злочини сталінського режиму мали глибокі ідеологічні і політично-тактичні коріння в літературній спадщині від Маркса-Енгельса і від Леніна, який теоретичні положення історичного матеріалізму Маркса з великим хистом прикладав до існуючих економічно-політичних стосунків і реальних силових засобів у царській імперії по думці автентичної інтерпретації Марксової доктрини Енгельсом. А проте, все це не виявляє й не пояснює нам самої генези, тобто філософського підґрунтя Марксового діалектичного матеріалізму, на якому виростала політична філософія марксизму, соціальна структура та економічна система комуністичного суспільства.

А. тимчасом історичний феномен марксизму має глибоке психологічне підґрунтя. Він наростав із довговічного почування кривди, пониження і переслідування серед жидівської меншини в політичних і релігійних системах європейських держав. Особливо після політично-правного зрівнання жидівського населення французькою Великою революцією, політично-правні обмеження жидівського народу в рудиментарних правах громадянина в Пруському королівстві тоді, коли впливи жидівської фінансієри вирішували долю окремих політичних режимів, мусіли образливо вражати людську гідність інтелігентного жида. Історично і традиційно головною перешкодою для повноправної емансипації жидівства у християнських суспільствах була релігія, підтримувана династичною політикою, тісно пов'язаною з християнськими Церквами. Перша половина XIX століття позначена широко розвиненою атакою на християнську релігію, її основника та її догматизм з боку вільнодумної інтелігенції. Ідеологічна боротьба між рабінатом і католицькою ієрархією, що не вгавала на протязі цілого середньовіччя, а в окремих випадках уривалася під насиллям політичної влади, по французькій революції почала проявлятися у формі наукових трактатів, в яких методами раціоналізації надприродні об'явлення Нового Завіту тлумачились або природнім ходом випадків у світі природи й людини, або психологічною потребою людської свідомости власного увіковічнення.¹ Такі й подібні зусилля жидівської освіченої інтелігенції тривають і по сьогодні під гаслом чисто історично-нау-

¹ Людвик Фюербах.

кових дослідів над чотирьома Євангеліями, апостольською літературою і догматизмом перших Отців Церкви.²

Шестилітній хлопець Карло Маркс, внук двох рабів по батькові й по матері, мусів глибоко пережити травматичний випадок вихрищення цілої родини, щоб у професійній кар'єрі його батько, Гайнріх, міг поширити свою адвокатську практику на вищій судовій інстанції. Не може й бути сумніву, що шестилітній Карло був дуже розвиненою дитиною і цю подію прийняв з почуттям пониження і образи.

На університетських студіях він увесь час обертався в богоборній атмосфері лівих гегеліянців, що й відбивається в його полемічній праці проти Бруно Бауера під наголовком «Свята Родина».³ (Публікована 1845 р.). Вже тоді він приходить до переконання, що релігія це опіум для народу. Вже в тому часі назріває в нього переконання, що замало є глумачити світ — його треба змінити. В довжелезному листі до батька 1837 року (рік перед його смертю) він намагається пояснити свою життєву місію і причини свого бунтарсько-революційного настанвлення до цілого світу західньо-європейської цивілізації, просякненої християнською моральністю і церковним догматизмом. Він у пошуках всеоб'єднуючої синтези, яка постійно висмикується з його молодечих філософських структур. Він на неї наткнеться щойно в працях Руссо. Сформована Руссо думка, синтезуючи приватного індивіда із соціальним творінням,³ лягла в основи реформованої людини комуністичного суспільства в Марксовій ідеології. В Марксовій парафразі вона висловлює найнеобхіднішу умову для існування комуністичного суспільства:

«...тільки тоді, коли жива людина вглине в себе того абстрактного громадянина держави, який в її людській особистості, в її практичній житті, в її особистій праці, в її персональних стосунках станеться тій людині її вродженою істотністю; коли людина навчиться розпізнавати й впорядковувати свої власні сили як сили суспільні, і таким чином перестане відокремлювати від себе суспільну силу як силу політичну; тільки тоді прийде повне визволення людини».

Виразне визначення релігії та політики в кореспонденції з А. Руге (1843) було предметом безпощадної критики з боку Маркса, а з другого боку — визначенням для Маркса ролі в ідеологічній боротьбі зі старим світом людини, яке знаходимо в листі Мозеса Гесса до Бартольда Авербаха,⁴ все це свідчить про те, що плянований удар пролетарської революції по релігії та по існуючих політичних устроях — включно з демократичним — не був оригінальною ініціативою Маркса — ці питання важились і обговорювались серед середньокласової інтелігенції радикально лівого крила, в якому найважливішу

² W. A. Emerson-Gaalyah, Cornfield. Hugh J. Shonfield and others.

³ Дивись у «Примітках» під ч. 6 на кінці статті.

⁴ Дивись у «Примітках» під ч. 7.

ролю теоретичного значення відіграла жидівська інтелігенція ХІХ століття. Про важливість і послідовність того плянування аж до практичного застосування протирелігійного марксистського терору засвідчує публіцист Еріх Каглер у своїй апотеозуючій праці на адресу большевицької революції, п. н. «Людина є мірою»:

«Єдиною уваги вартою силою будь-якої ваги, а звідси й єдиний пункт опору марксистській революції була православна Церква (в Росії, — П. Б.); те й було причиною централізованого і надзвичайно жорстокого наступу на Церкву і переслідування її більшовиками. Від того часу російські релігійні емоції сталися складовою частиною російського соціалізму... Тож більшовизм не міг толерувати стару ортодоксальну форму релігійности, що закрестеніла у своїй догмі і обряді» (ст. 558).⁴

Віра в трансцендентальний початок людської душі, тобто в понадматеріальну вартість самої людини як даної від найвищого духового Авторитету, якою сповнені біблійні книги Старого й Нового Завітів, у християнській цивілізації Європи, а згодом і Америки, ніколи не переводилася. Не зважаючи на тимчасові й відносно короткотривалі спалахи фанатизму і доктринерства від окремих ексклюзивних ідеологій, яким удавалося оволодіти окремими народами чи групами, ця віра, що Людянність це образ самого Творця, який надхнув людину своїм Духом, завжди перемагала. Вона знайшла своє відображення в основах американського секулярного законодавства, де сказано, що кожна людина родиться рівною у праві на життя, на власне майно і на особисте щастя. А причини того, що не кожна людина живе однаковим життям, наживає неоднакове майно (або і цілком не наживає) і не знаходить справжнього щастя, лежать поза відповідальністю того суспільства, яке керується власним законодавством, бо крім циклічної випадковості природніх катастроф і неоднакового випосаження природніми талантами, в людській натурі дримають апокаліптичні сили Зла. Тому окремим випадкам людського нещастя і терпіння від руки злочинного людського свавілля, найправовіше організоване суспільство не може (крім покарання) запобігти.

В суспільстві, в якому людська особистість зрівняна з кількістю праці, що її можна видушити з обезвласненого індивіда — справжня законність не може існувати, бо праця як фізичний процес ривалізаційного співвідношення між світлом і гравітацією є байдужа до всякої законности в людському світі. Законність поміж людьми може існувати тільки тоді, коли в даному суспільстві є загально-обов'язуючі етично-моральні норми під санкцією абсолютного Добра в постійній боротьбі з абсолютним Злом.

В ідеології марксизму немає місця для етики і моралі. «Діалектичний матеріалізм, — писав Енгельс, — не потребує жодної філософії,

⁴ Дивись у «Примітках» під ч. 8.

яка стояла б понад іншими науками... В діалектичному матеріалізмі залишиться з колишньої філософії наука про мислення та її закони — *формальна логіка і діалектика*. (Анти-Дюрінг).

З так обкровоєної філософії, на якій новий світ комунізму, байдужого до елементарних засад етики й моралі, мав би бути побудований, логічно вилонюються генеза і дефініція самої людини:

«...люди починають відрізати себе від тварин з хвилиною, коли зачинають продукувати засоби для життя. Цей крок зумовлений організацією людського тіла. Продукуючи свої власні засоби прожитку, люди посередньо продукують і своє матеріальне життя». («Німецька Ідеологія»)

«Не можна собі уявити більше неутральної так генези, як і дефініції людини у відношенні до будь-якої моралі, етики чи будь-якого кодексу честі і справедливості. На підставі такого окреслення людської суттєвості немає труднощів для виправдання найжорстокіших звірств, dokonаних на неповинних людях СРСР в ім'я матеріальної продукції вимушеним і найменше продуктивним способом. Фактично, тільки прозора плівка відділяє ту людину Марксового визначення від усіх інших феноменів життя, які також використовують і в поважній мірі творять свої власні засоби самозбереження». («Обезвласнене Суспільство», ст. 47).

У світлі повищих аморально-діалектичних основ комуністичної цивілізації немає нічого дивного, що Енгельс пропонував змести з лиця землі всі «неісторичні народи» Європи, щоб прочистити місце для утопії в майбутньому,⁵ що Ленін готовий був піддати історичну людину під тисячелітній тиск «диктатури пролетаріату», щоб перетворити її на безвольне ество для комуністичної утопії,⁶ а К. Кавтський із розбруючою одвертістю прирікав робочий пролетаріат на державне рабство.⁷

Революція 1917–1920 років в Україні мала виразно відмінний характер, ніж, наприклад, в Росії чи в Польщі і то під поглядом дуже важливих проблем, що стояли на порядку дня всіх народів російської імперії. Ми спинимо свою увагу на трьох відмінностях основної натури, які фатально заважили на визвольних процесах українського народу в ході революції під поглядом політичного усамостійнення і соціально-політичної перебудови:

1) самогубне поєднання соціальної революції з національною, тобто розпалювання внутрішнього міжкласового фронту і боротьба із зовнішніми силами, ворожими українській державності навіть у формі широкої адміністративно-культурної автономії;

2) етнічний склад населення України і демографічне розміщення окремих національностей;

⁵ Дивись у «Примітках» під ч. 9.

⁷ Дивись у «Примітках» під ч. 10.

3) ідеологічна відчуженість провідних соціалістичних партій в аграрному питанні від справжніх потреб і сподівань 80-процентового селянського населення.

Ад 1) Не було потреби для росіян запрятувати собі голови політичною самостійністю післяреволюційного уряду незалежно від того, котра політична партія укріпилася б при владі. В Росії це була чистої води соціально-ідеологічна революція — внутрішньо-клясова війна за суспільно-економічну перебудову і режимну структуру майбутньої Росії.

В Польщі, якої традиції збройної боротьби за самостійну державу проявлялися ще недавно тому (Січневе повстання 1863 р.) і ніколи не сходили з політичних програм усіх партій — особливо соціалістичної партії Юзефа Пілсудського, боротьба за власну державність консолідувала всі суспільно-політичні сили.

В Україні молоді революційні кадри ставили перед собою одночасно два непосильні завдання: перебудова зрізничкованого під етнографічним поглядом суспільства за соціалістичними зразками марксистської пропаганди (безклясове суспільство) і політичне усамостійнення в межах широкої адміністративно-культурної автономії у перебудованій на федеративний лад соціалістичній спільноті всіх народів колишньої імперії.

Жодна з відомих нам національно-визвольних воєн не йшла до політичної самостійності шляхом викликування внутрішніх фронтів громадянської війни. І якраз ця двофронтовість української революції в 1917 році, з акцентом на успіх соціалістичної революції в першу чергу, відкривала широко двері для впливів большевицької пропаганди і була головною причиною занедбання вийняткової нагоди для відзискання політичного суверенітету свому народові. Поневчасне переставлення Народної Республіки на самостійницькі позиції у час свого найбільшого безсилля та ізоляції від народніх мас (січень 1918 р.), віддало її в руки німецько-австрійських окупаційних військ, що в логічному розвитку подій в тодішній вийнятково складній ситуації на внутрішньому і зовнішньому фронтах довело до отаманської анархії. Спонтанний вибух деструктивних і самогубних сил під час Директорії, які продовжували свою безнадійну боротьбу і після відходу Директорії на еміграцію — в історичній перспективі давав большевицькому теророві в 20-х і 30-х роках повсякденну поживу під ярликом буржуазного націоналізму й антисемітизму. Буржуазний націоналізм плякатно виступав у всіх арештах, судах і екзекуціях як «найзапекліший ворог народу».

Ад 2) З усіх трьох національних територій — польської, російської і української — українська мала найбільше зрізничковане населення під національним поглядом. Від часів історичної Польщі (від половини XIV віку до кінця XVII) на українських землях залишалася поважна кількість поляків. На протязі 250-тилітнього перебування

східних і центральних земель в межах політичних впливів, а згодом і під фактичною військовою окупацією царської Росії, російська національна меншіна створила замітно чисельну групу.

Від другої половини XVI віку, тобто від Люблинської Унії (1569) число жидівських поселенців постійно зростало в міру просування польських магнатів і шляхти на схід Річипосполитої в характері адміністраторів військових гарнізонів, а головню великоземельних і дрібноземельних колонізаторів — перше на Правобережжі, а в XVII віці і на Лівобережжі. В ті часи польський елемент був фактично пануючим — він репрезентував владу польського короля на Україні. У внутрішньо-політичних стосунках за виборних королів — по смерті останнього Ягайлони, Жигмонта Августа (1572 р.) — «кресові» короліята й княжата — польські великоземельні аристократи — були фактичною законодавчою й виконавчою владою, вирішуючи авторитарно про долю хліборобського населення, духовенства і дрібного реєстрового козацтва.

Ті часи на т. зв. кресак Річипосполитої описує жидівський історик Гайнріх Грець (Heinrich Graetz) у своїй п'ятитомовій «Історії Жидів»⁸ і ми дозволимо собі навести довші цитати з цієї праці.

«Великі аристократичні роди весь час полягали на жидів, які компенсували їхні національні хиби. Польська мінливість, легковажність, непослідовність, марнотратство і нерозсудливість урівноважувалися жидівською розсудливістю, проникливістю, ощадністю і обережністю. Жид був чимсь більше ніж фінансієром для польського шляхтича; він був йому помічником у клопотах, його розважливим дорадником. Шляхта використовувала жидів особливо в колоніях, які формувалися над долішнім Дніпром і уздовж північного узбережжя Чорного Моря... Три аристократичні роди — Конєцпольських, Вишневецьких і Потоцьких — мали контроль над колонізацією України і Малоросії, і вони передавали в руки своїх жидівських господарських агентів накладання й стягання утяжливих податкових налогів на козаків. І так жидівські громади поширювалися по всій Україні й Малоросії і навіть поза ці провінції. Козаки, наприклад, мусіли платити податок з нагоди народин дитини і шлюбу. А щоб унеможливити обходження тих налогів, жидівські екзекутори тримали в себе ключі від православних церков... Взагалі, положення жидів у тих районах, де жили тільки поляки, було краще, ніж у тих, де крім польського населення були німці, як це мало місце у великих містах — Познань, Краків і Львів...

«З уваги на їх велику чисельність, жиди в Польщі творили державу в державі»...

«Любов до спотворювання і викривлювання, до винахідливого софізму і відразливого упередження до всього того, що не погоджувалося з їхніми поглядами — все це складалося на характер польських жидів... Очевидно, польські жиди були надзвичайно побожні, але й їхня побожність спиралася на софізмах і чванькуватості... Вони знаходили приємність і свого роду ликующе самовдоволення у підступі й шахрай-

⁸ «History of the Jews», v. V. Chapter I.

⁹ Дивись у «Примітках» під ч. 11.

стві. Супроти членів власної раси підступ не поплачувався, бо всі вони були хитрістю ковані, але нежидівський світ, з яким вони співжили, виходив із шкодою для себе при зустрічі з почуттям вищости тальмудського духу польських жидів...

«Вони (жиди) повчали власників козацьких поселень, як до найнижчого ступня упокорювати, утискати, мучити і зловживати козацьким населенням; вони узурпували собі уряди суддів (над ними) і дражнили їх своїм втручанням в їхні релігійні справи. Не дивниця ж, що поневолені козаки ненавиділи жидів, з якими вони мусли мати ближчі стосунки, ніж із своєю шляхтою та її урядовцями...».

Жиди, каже Грец, мали попередження в тому, що їх мало чекати, коли в час повстання Острияниці-Гуні було вбито 200 жидів і зруйновано кілька синагог (1638 р.).¹⁰

«Хмельницький, — продовжує цитований автор, — хоробрий у війні і мистець у здійснюванні своїх плянів, непроникнений у своїх намірах і разом жорстокий і підступний, зазнав (особисто) кривд від жидів, коли був ще військовим писарем в таборі Конєцпольських. Жид Захарій Сабілінські підступом позбавив його дружини й майна. Інший жид зрадив його, коли він прийшов до порозуміння з татарами. Тож крім кривд, яких зазнавали його люди від жидівських орендарів в Україні, він мав за що відплачуватись й особисто. Його заклику до козаків «Поляки продали нас у неволю проклятому родові жидівському» був вистачальним, щоб їх роз'ятрити.»

Далі в тому ж розділі автор називає перемоги козаків над польським військом і погроми жидів на протязі років 1648–1651, не помічаючи жертв католицького населення — поляків і українців-уніятів, що також йшло в десятки тисяч. Окрежими позиціями помордованих жидів у місцях більших скупчень автор нараховує округло 37,000. Він не погоджується із фантастичною цифрою 600,000 убитих, яка ввійшла в повторювану традицію по сьогоднішній день від тогочасного жидівського історика-рабіна, і заокруглює число жертв хмельниччини цифрою 250,000, що також є щонайменше тричі перебільшена.¹¹

Більш улесливої супроти жидівської меншини в Україні політики, яку виявили Українська Центральна Рада та її Генеральний Секретаріат на протязі 1917 року, не можна собі й уявити, а все таки ні та політика, ні соціалістична ідеологія обидвох провідних політичних партій в Україні — не могли з'єднати собі прихильности тієї меншини. Від березня до грудня 1917 року не було в цілій Україні ані одного протижидівського інциденту, не то що погрому. Властиво, в тому році погром учинили в Калуші частини червоної армії, яка формувалася під командою Троцького-Бронштайна, а проте

¹⁰ «Жидівська Енциклопедія» з 1964 року, том. 4, ст. 40, подає двотисячне число страчених жидів в Ярославі та в околиці під час того самого повстання в році 1637.

¹¹ Дивись у «Примітках» під ч. 12.

симпатії жидівського населення залишалися по боці російських соціалістів, особливо большевиків. Навіть наступні погроми, доконані советськими частинами в Глухові і в Новгороді Сіверському в 1918 році, не похитнули тими симпатіями. І ніхто не думав і не думає роботи Троцького відповідальним за ті погроми.

Жидівські поворотці-емігранти, що цілими кораблями поверталися з Америки, щоб революційними методами втілювати Марксові ідеї «перебудови світу», поповняли ряди всюдисущих большевицьких пропагандистів і диверсантів серед фронткових і запільних частин царської армії аж до 7 листопада 1917 року, а після т. зв. жовтневої революції ставали керівним елементом в арміях Муравйова й Антонова-Овсієнка і в терористичних ячейках ЧеКа Дзержинського-Ягоди. Наплив жидівського елемента на керівні позиції в червоній армії і в Чрезвичайній Комісії був спонтанної натури.

Немає сумніву, що *одною з причин* такої односпайної постави жидівської меншини в Україні була жива й постійно підсичувана в жидівських громадах пам'ять про розгромлення їхньої «держави в державі» козацьким повстанням Хмельниччини. Адже щойно весною 1919 року почалися погроми з ініціативи окремих отаманів, коли військові з'єднання жидівської молоді по боці большевиків і велика участь жидівського елемента у винищувальних ячейках ЧеКа стали загально відомими фактами, і коли положення війська Народної Республіки можна б визначити парафразою Марксового виправдування терору паризьких комунарів 1871 р.:

«Коли акти доконані ПОВСТАНСЬКИМИ ОТАМАНАМИ були вандалізмом, то був це вандалізм розпачу в безвихідному положенні, а не вандалізм переможця, що його доконували БОЛЬШЕВИЦЬКІ ТЕРОРИСТИ НАД УКРАЇНСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ ПО СЕЛАХ І МІСТАХ».¹²

Страх перед зростаючим націоналізмом в українських масах удвоював жорстокості терору в роках «воєнного комунізму», (коли в Києві за знайдену в кишені арештованого посвідку в українській мові — розстрілювано); терору під час розкуркулювання й колективізації, який не вгавав на протязі двох десятиріч аж до вибуху німецько-советської війни в 1941 році.¹³

Ролю страху в терористичній організації підмітив Енгельс у листі до Маркса (4 вересня 1870 р.):

«Ми думаємо про терор як пановання людей, які практикують фізичне насилля; воно навпаки — це пановання страху над терористом. Найважливішим компонентом терору — це безцільна жорстокість переляканих людей, щоб підбадьорувати себе».

¹² Дивись у «Примітках» під ч. 13.

¹³ Дивись у «Примітках» під ч. 14.

Про влучність цього помічення свідчить якнайяскравіше той факт, що перед розстрілами невинно застрелених і безборонних українських селян у в'язничні підвали НКВД, їх в'язали рафінованим способом по руках і ногах.

Другою з головних причин відсутності жидівського населення — головню жидівського інтелекту — по боці українських самостійницьких аспірацій треба вважати не дуже-то професійний підхід керівних політичних партій до атрибутів політичної влади, що проявлялося в нехтуванні Центральною Радою збройними силами в революції, полягаючи на ідеологічну утопію робітничо-селянського братерства після переможної революції. Це відштовхувало неспівзвучні з большевизмом наскрізь практичні жидівські елементи від ідеї національної української держави, бо ризикувати на евентуальну програму було б для тих елементів однозначне самогубству. А скупчення жидівського населення по містах, які в модерній історії стали рішальним фактором у перемозі політичних режимів, позбавляло Центральну Раду надійних пунктів опертя.

Третьою причиною тяготіння жидівської середньоклясової інтелігенції і пролетаріату до большевизму це був наявний склад ленінського політичного, військового і поліцейного штабів, у яких провід опинився на 80% в руках жидівських революціонерів з відомими іменами. Крім Леніна і Луначарського, в Центральному Комітеті, який здійснював жовтневий переворот, всі інші були жидівського походження. Племінна солідарність, виплекувана тисячоліттями, діяла тут автоматично.¹⁴

Всі ці аспекти жидівського ставлення до українства, в якому — як правило — невинність жидівської сторони в терпіннях і жертвах була й залишається аксіомною певністю, мали поважний вплив на розмір актів терору так під час насаджування комуністичної влади в Україні, як і в 20-ті й 30-ті роки проти покonanого й обезвласненого українського народу.

Ад. З. Третім компонентом, можливо найфатальнішим з уваги на майбутні внутрішньо-суспільні й політичні стосунки в Україні між селянською, а сьогодні робітничою клясою, що вийшла із зацкваного селянства, і советською інтелігенцією, яка також у подавляючій більшості вийшла із селянства, але в наслідок ідеологічного доктринерства опинилася по боці окупантської влади і симпатизувала актам розкуркулювання і колективізації в ім'я побудови «загірної комуни», тобто компонентом, якого ядром була розщепленість між ідеалістичним уявлюванням вершинного висліду революції в комуністичній утопії, якою були просякнені обидві соціалістичні партії, і між сподіваннями чисто матеріалістичної нату-

¹⁴ Дивись у «Примітках» під ч. 15.

ри селянських мас, що їх десятиліттями роздмухувала соціалістична пропаганда про «землю без викупу» і «волю без панів». Обидві партії — соціал-революціонери і соціал-демократи погоджувалися на пункті націоналізації землі, тобто практично на вилученні землі з торговельного обороту; різнилися в питанні способу користування: соціал-революціонери програмували аграрну реформу у формі «народної власності» на землю з індивідуально-родинними «трудовами» наділами, тобто для обробку без найманої праці, а соціал-демократи зразу настоювали на удержавленні землі (на націоналізації) з колективною формою господарювання. Наскільки сама форма хліборобської продукції була третьорядною справою для марксистського плянування влади «пролетарської диктатури», засвідчив сам Ленін, який чи не єдиний з усіх головних акторів революції в Росії здавав собі докладно справу з важливості й далекосяжності націоналізації землі, тобто правного акту вивласнення хлібороба в користь репрезентанта політичного суверенітету в даному суспільстві. Про це він засвідчив у промові на Дев'ятому конгресі комуністичної партії в квітні 1920 р., кажучи:

«Першорядна справа це питання власності. Як тільки це питання власності розв'язалося практично, пановання кляси (пролетаріату) було запевнене...».

Воно цілком байдуже до питання, чи в даному випадку конкретне втілення суверенітету з «ласки Божої», «волі народу», чи в наслідок фізичного насилля узурпатора — правний стосунок індивідуального хлібороба до політичного володаря буде в кожному випадку стосунком орендаря до власника, тобто стосунок тимчасового посідання до законної власності. Коли ж узурпатор приходить до диктаторської влади під санкцією «історичної необхідності» докорінної перебудови світу людини, кожен член підопічного суспільства, а хлібороб зокрема, залишається дослівно на ласці диктатора. А той факт, що в своїм першій указі диктатор обіцяє не конфіскувати землі й господарського статку в посіданні дрібноземельного й середньоземельного хлібороба, не має тривалого значення — все це гра політичної тактики, зумовлена тимчасовими умовинами — вона не лишає підопічній людині жодних гарантій.

Селянство у своїй неопитності щодо правних категорій і в політичній неграмотності розуміло націоналізацію як конфіскацію помісницьких ґрунтів і наділення селянина «трудовою власністю», очевидно, безземельного і малоземельного. На жаль, не було кому витлумачити йому «як на лопаті», які то наслідки ця «народна власність» або націоналізація мала нести йому в майбутньому. Властиво, існувало побоювання між пропонентами засвоєних від мудрого Маркса ідей, що як тільки селянин розчолопає цілу правду про націоналізацію, він за жодних умов не погодиться на удержавлення

його власної з діда-прадіда земельки і стане проти революції. Те побоювання виявилось публічно в дискусії П. Маслова з Леніном, в якій Маслов цілком виразно і — як це виявилось згодом — правильно передбачував противну революції реакцію хліборобів. Ленін же з питомою йому самопевністю висміяв побоювання «хвостистів» (меншевиків), покликаючись на віддані в першій і другій Думі голоси селянських депутатів за націоналізацію. «Іронія історії, — тріюмфував Ленін, — жбурнула аргументами Маслова і Кострова в їхні голови».

Насувається питання: а чи справді молодечий провід соціал-революціонерів передумав і проаналізував далекойдучі наслідки по цьому питанні?... Трудно повірити, що партійна інтелігенція свідомо і злочинно вела українського селянина-хлібороба і разом з ним український нарід у сліпий кут без виходу. Здавшися безкритично на чужий розум, та інтелігенція активно допомагала Ленінові в здійсненні його найтруднішого завдання зараз першого дня жовтневої революції.

Ліквідація ленінським режимом партії соціал-революціонерів збіглася з ліквідацією справжніх куркулів-хуторян під час воєнного комунізму (1917–20). Найвидатнішого і найбільш економічно незалежного представника селянського індивідуалізму ізольовано від решти селянства як «запеклого ворога народу» і фізично, драконськими засобами, ліквідовано ще перед 1921 роком — разом з дітьми, жінками і дідами. Той перший крок марксистської перебудови світу нічим не поступається гітлерівській ліквідації жидів у сорокових роках; в обидвох випадках для жертви не існувало оправдання. Сам факт, що хтось народився в родині куркуля чи жидом — ставав вироком смерті. Аристократ українського хліборобства став вийнятим з-під права і став покідком серед свого рідного народу.

Велика частина української «трудової» інтелігенції, яка із-за своїх ідеологічних переконань ще перед вибухом революції опинилася по боці Леніна, активно співдіяла в ліквідації куркуля, бо це була «історична необхідність» на шляху до комуністичного ідеалу.

«Пост мортем» соціал-революційної партії, Ленін із-за економічної необхідності, спричиненої жахливою руїною в роки воєнного комунізму, здійснив ідеал соціал-революціонерів: в концесійно-орендній системі НЕП-у зростає добробут і заможність «дітей чумацьких шляхів» — українських селян і разом з тим здійснюється їх цілковита ідеологічно-клясова ізоляція в комуністичному суспільстві, яке в самому принципі непримиренно вороже селянському індивідуалізмі й традиціоналізмі, що в очах Маркса було нічим іншим, як «варварством серед цивілізації». В такому дусі було індоктриноване старше покоління українських большевиків і в тому дусі виховувалося молоде покоління «трудової» інтелігенції по ВУЗ-ах, професійних організаціях, в комсомолі та у війську. Ідеал українського селянина-хлібороба не мав нічого спільного з колективістичними ідеалами його освічених нащадків — комсомольської молоді і партійної бюрократії.

Розщеплення між «прогресивними» ідеями української революційної інтелігенції в обидвох партіях і між традиційно-власницьким відношенням селянина до його землі існувало від самого початку революційного кипіння в царській Росії, але виявилось воно з повною силою на практиці десять років після Жовтневої революції. Те назовні непомітне розщеплення між ідеалом селянства, здійснюваним під час НЕП-у, і ідеалом інтелігенції в інституціях, організаціях і органах комуністичної держави, проявило себе в перших днях силованої колективізації. Спонтанний опір хліборобів і їх боротьба на життя і смерть з насланим на село чужим пролетаріатом і власним шумовинням не викликав ніякого протесту з боку урядуючої й українізуючої інтелігенції в українських містах. Не протестувала та інтелігенція проти очевидячки злочинних засобів насилля над беззахисним селянином не тільки зі страху перед наслідками з боку жорстокого режиму, але ще й тому, що колективізм — це ж основа «загірної комуни», про яку та інтелігенція мріяла. Що більше — по сьогоднішній день живуть ще в Україні і в діяспорі розкаяні одиниці, які в ті трагічні часи для українського села виписували «мистецькою прозою» кримінальної натури наклепи на непівського куркуля, який своєю «темною силою» заступав шлях до світлого майбутнього в комунізмі. Навіть четвертування українського села небувалим в історії голодоморенням залишило українське місто пасивним і мовчазним.

Примітки

Ч. 6. «Хто наважується ґсновувати суверенне суспільство, він повинен мати здібність змінити, так би мовити, людську природу, перетворити кожного індивіда, який по своїй натурі представляє собою суверенне і відокремлене ество, в ество вище, від якого той індивід отримує, по суті, своє життя, своє існування; він повинен замінити чисто фізичне й особисте існування на існування частинне і моральне. Воно необхідно, щоб він відобрав від індивіда його власні сили і в заміну дав йому такі прикмети, які чужі йому і яких ужиточність була б узалежнена від його співпраці з іншими членами його суспільства» (Руссо, Ж. Ж.).

Ч. 7. Мозес Гесс, який уже в 1836 році публікував свої статті, пропаґуючи комуністичні ідеї, які мали поважний вплив на молодого Енгельса, як також і на Маркса, а після 1849 року переключився на сіонізм і став одним із його основників, писав у листі до свого друга, Бартольда Авербаха: «Д-р Маркс — ім'я мого ідола, ще молодій людини (24 роки щонайвище); **він нанесе останній удар нашій середньовічній релігії і політиці**; в ньому поєднуються глибинь філософської вдумливості і незвичайна гострота дотепного вислову...»

Ч. 8. «Єдині народи, що їх варто зберегти, це тільки німці, мадари й поляки. Головною місією всіх інших народів — великих і малих — є згинутти в революційній різні... Наступна світова війна буде нагодою для зметення з

лица землі не тільки реакційних кляс, але й цілих реакційних народів. І це також буде поступ!» (Російська Небезпека).

Ч. 9. «Тільки в комуністичному суспільстві... (тобто коли не буде різниць між людьми по відношенню до засобів виробництва, і коли люди будуть працювати задля самої приємності), тільки тоді держава перестане існувати і буде можна говорити про волю... Люди поволі звикатимуть до елементарних правил суспільного життя, що будуть впоювані в їхню свідомість століттями і повторювані тисячоліттями в усіх шкільних книжках» («Держава і Революція»).

Ч. 10. «Соціалістична продукція не згоджується із свободою праці, т. зн. з тим, щоб робітникові було вільно працювати, коли, де і як захоче... Робітник наших днів (за капіталізму — П. Б.) має більше свободи, ніж буде її мати в соціал-демократичному суспільстві...» («Основи Соціал-Демократії»). Вірити не хочеться, що тодішні «батьки народів» готували «правлячому пролетаріатові» таке поневолення!

Ч. 11. Том IV, ст. 641–42:

«Обставини для жидів склалися такі в Польщі, що жиди могли оформити незалежну, до певної міри, державу в державі... По смерті останнього короля з Ягайлонів, Жигмонта Августа, (1572 р.) жиди в Польщі використовували виборність королів. Кожен ново-обраний король понад усе потребував грошей, які він міг отримати тільки від жидів; а коли король потребував (прихильної собі) партії серед шляхти, він, звичайно, звертався до жидів, що й давало їм впливи, які переважали в порівнанні з впливами середньої кляси німців, ворожо наставлених до жидів...»

Польський тогочасний поет Клонович висловив свою зневагу до жидівської торгівлі, лихварства і нахабности у вірші латиною: Володарі граблять жидів, щоб у свою чергу бути ограбленими ними... «... Князь Трансильванії Степан Баторий засів на польському троні не без допомоги жидівського агента Соломона Ашкеназі (турецький жид — П. Б.), бо Туреччина підтримувала його вибір... Степан Баторий... зберігав дані жидам привілеї в їх повній силі. Він передав жидам (1576 р.) всю королівську торгівлю без обмежень, навіть (дозволив) купувати і продавати в християнські свята і вимагав однакового покарання за вбивство так жида, як і християнина». Ст. 643: «Також і Жигмонт III (Ваза) потвердив на сеймі в Варшаві (1592) старі привілеї дані жидам Казимиром III. За того короля жиди в Польщі започаткували (в роках 1586–1592) інституцію, яка в даній формі не існувала в жидівській історії...»

Це були синоди рабів, директорів шкіл разом з їхніми студентами, які відбувалися під час щорічних великих торгів у Люблині й Ярославі. На тих синодах виносилися обов'язуючі норми внутрішнього спілкування між окремими кагалами, розглядалися важливі питання віри й Закону, вирішувалися спірні справи, уділювалися поради». Громади головних провінцій — Малопольщі, Великопольщі і Русі були першими, що спільно започаткували ті щорічні конференції. Згодом долучилися громади Литви, конституючи Синоди Чотирьох Країв (Ваад Арба Аразот). На ті синоди окремі громади висилали своїх делегатів. Вони вибирали свого президента, який керував дискусіями. Депутати громад вирішували справи оподаткування, релігійних приписів і допомоги в нещастях...

«Синоди мали цензорський нагляд над літературною продукцією... і мали добродійний вплив на всі жидівські громади. Вони запобігали довготривалим дисидентським спорам, відвертали або карали за акти несправедливості й оживляли почуття спільноти поміж громадами, спрямовуючи їх на спільну діяльність...» Майже двісті славних років, — каже автор, — мужі заслуженої пам'яті очолювали ті синоди.

В тих двох століттях наступило повне закріпачення селянства, а міщанству було відібране право на земельну власність на другому сеймі в Пйотркові (1496); поступкою короля Жигмонта I шляхті (1518) позбавлено кріпаків права відклику до королівських судів від сваволі землевласників та їх адміністраторів, що в міру колонізаторської експанзії польської шляхти на українські землі віддавало православне хліборобське населення в безконтрольні руки жидівських орендаторів, що й описує цитований автор у п'ятому томі (розділ перший) своєї «Історії Жидів». Православне населення було позбавлене своєї церковної ієрархії, а випрошення у короля Жигмонта I права на свого православного владика коштувало галицькому міщанству 450 годованих волів (М. Грушевський, «Коротка англомовна Історія України», ст. 147).

12. При кінці XVI століття населення Річипосполитої (Корона, Литва й українські землі під Польщею) нараховувалося округло 6,000,000 душ. ("The Cambridge History of Poland", v. I, pg. 321. Chapter XV, by W. Pocięcha). "Encyclopedia Judaica" (т. 136, ст. 724, видання 1971 р.) під гаслом «Польща» подає число жидівського населення Волині, Поділля, Київщини і Брацлавщини цифрою 51.325 душ у 115 оселях, коло 1648 року (Таблиця I). В Таблиці II показано, що з усіх жидівських селищ на українських землях (Східня Галичина з Львовом, Поділля й Україна) 74.5% становили оселі з населенням нижче 500 душ, а 25.5% понад 500 (в пересічі).

В цій же Енциклопедії, т. 15, ст. 1513, під гаслом «Україна» написано: «При кінці XVI століття (на українських землях) жило 45.000 жидів, а в цілій Річипосполитій було їх 100.000 душ. В час Хмельниччини (1648–1649) жидів в Україні було щонайменше 150.000» (чистий приріст на 233%). Коли взяти більше число (з гасла «Україна») і прийняти, що половина поплатилася життям, тоді жидівські жертви Хмельниччини заокруглюються цифрою 75.000.

У «Жидівській Енциклопедії» ("The Jewish Encyclopaedia" — 1964), т. 4, під гаслом «Соссакс», ст. 288, нараховується поіменно 171 місцевостей на українських землях — включно з Галичиною — і на Білорусії, в яких відбулися погроми в роках 1648–58, тобто на протязі козацьких воєн, шведських і московських. Примінюючи процентне відношення дрібних поселень — 74.5%, і більших — 25.5%, (із вище наведеної Таблиці II) до цифри 171, ми отримуємо 127 дрібних поселень і 44 більших. Приймаємо, що всі менші поселення мали по 500 душ, а більші — по 2000 в пересічі: $127 \times 500 = 63.500$; $44 \times 2000 = 88.000$; разом — 151.500 душ. Якщо знову приймемо, що половина впала жертвою сліпої помсти, то це дасть нам округлу цифру 76.000 — майже однакове число, що й вище.

100.000 у процентному відношенні до 6,000.000 дає норму 1.7%, тобто жидівське населення з кінцем XVI століття становило тільки не цілі два відсотки в цілій польській державі. Якщо жидівське населення в Україні в роках 1648–49 сумою 150.000 становило 40% усіх жидів у Річипосполитій, тоді всіх жидів в її межах було 375.000.

За пів століття процентна норма жидівського населення до всіх жителів зросла від 1.7 до 4, а ціле населення досягло цифри 9,375.000, $(375.000 \times 100 / 4 = 9,375.000)$. Якщо прийняти, що в 1648 році процентна норма жидівського населення до всіх жителів на українських землях також була 4%, тоді ціле населення вище названих українських земель мусяло бути 3,750.000 душ $(150.000 \times 100 / 4 = 3,750.000)$.

В обидвох випадках основні статистичні дані беремо з праць жидівських істориків: дані із "Encycloped. Judaica" з-під пера Бензіона Дінур (Дінабург), професора — емерита Єрусалимського Університету, колишнього міністра від освіти і культури, в Єрусалимі; дані з "The Jewish Encyclopaedia" з-під пера доктора філософії Єгуди Слуцкого, старшого викладача з історії робітничого руху в Ізраїлі, Університет у Тель Авів. І в обидвох випадках, у висліді об'єктивної аналізи, число жидівських жертв Хмельниччини являється одною восьмою числа рабіна Гановера і дещо менше ніж одною-третьою квоти в «Історії...» Гайнріха Греца.

Ч. 13. Одним з таких погромів був погром у Проскуріві в перших днях березня 1919 року, про який згадує роджений в Батурині «великорос», Андрей Дікій у своїй праці «Євреї в Росії и в СССР», ст. 221-2: «...погром учинили регулярні війська Української Народної Республіки, на правління якої склалися соціал-демократи-марксисты, а серед них один єврей, А. Марголін...» Отаман Семесенко, — пише далі Дікій, — розділив свою бригаду на три частини й увійшов до Проскурова із трьох сторін і вчинив різню, в якій згинув і православний священик, що з хрестом в руці намагався опам'ятати погромників...» По кількох днях отаман Семесенко наложив на город контрибуцію в сумі 500.000 рублів; контрибуцію отримав і в наказі подякував «громадянам города Проскурова за виявлену підтримку Армії Української Народної Республіки"... І хоч це діялося під самим носом Укр. Правління, яке тоді перебувало у Вінниці, погромщики Проскурова залишилися непокараними...»

Стільки об'єктивності проявив нащадок батуриńskiego козацтва — «великорос» А. Дікій.

Напрочуд, багато ясніше й об'єктивніше, хоч і з недоговорюванням, написано в «Українському Радянському Енциклопедичному Словнику», т. 3, ст. 60, під гаслом «ПРОСКУРІВСЬКЕ ЗБРОЙНЕ ПОВСТАННЯ 1919 — збройний виступ робітників і солдатів м. Проскурова проти петлюрівської Директорії». Повстання робітників, яке почалося в ніч на 15 лютого під керівництвом більшовиків, підтримали солдати. Повстанці захопили пошту, телеграф, арт. батарек П. з. п. придушили переважаючі сили петлюрівців, які після цього влаштували в місті погром. У березні П. з. п. знов спалахнуло. Повстанці взяли місто і тримали його кілька днів. Проте й на цей раз повстання придушили прибулі з фронту петлюрівські частини. Проскурів визволили радянські війська 6.IV.1919».

Справжній перебіг випадків у Проскуріві: На вістку наступу української армії на Проскурів, большевицькі частини відступили з міста. На кінну стежу, що увійшла в місто в розвідочних намірах, посипалися рушничні й кулеметні стріли з вікон приватних домів. В наслідок того командир бригади розділив її на три частини, які одночасно наступали. Зломавши опір і

перевівши слідство з полоненими, виявилось, що «озброєні робітники і солдати» були із відділу самооборони жидівського населення і кілька большевицьких провокаторів. Після того наступив погром жидівського населення, проте не того розміру, про який пише Андрей Дікій (3000-5000 жертв), бо коли б це правда, тоді хто мав би зложитися на контрибуцію в сумі 500.000 — мертві контрибуції не платять.

Погром відбувся з ініціативи командира бригади, а не з наказу Директорії, яка в тому часі вела посилені переговори з Антантою в справі допомоги проти большевиків і наступу польських військ у Західній Україні. Якщо не з інших причин, то вже найбільше з політичних такі погроми були противні Директорії. Спричинник погрому був засуджений військовим судом на розстріл.

Ч. 14. В Биковні біля Києва, в місці таємних поховань тисячів розстріляних чекістами — «за словами матері Валентина (Матіяша), люди, яких востанне вели в 1941 році, були якимись особливими. Їхні виснажені обличчя мали на собі печать духовости. Можливо у цьому є вищий непідвладний кулям і часові сенс — еліта нації, її інтелігенція, її інтелектуали, яких вели на розстріл оцим грузьким піском, передали частку свого світла простій селянці, а та поділилася ним із своїми дітьми та внуками» (м. Київ, «Ув-Експрес» Ч. 9, липень-серпень 1988).

Ч. 15. В. І. Ленін, Л. Д. Троцький, Л. Б. Каменєв, Г. Е. Зінов'єв, Я. М. Свердлов, А. В. Луначарскій.

Продовження буде

«Комунізм, як московська ідея, захищається московським народом, який є його носієм, бо комунізм — це форма його месіанізму. Зовсім інакше в тім випадку є на китайському відтинку... Тому за всяких умов Москва, як захисник комунізму, завжди небезпечніша для волелюбного світу, ніж червоний Китай. Комуністична кліка в Китаї — це обмежений гурт тиранів, що накидає свою волю і уярмлює широкі народні маси. В СРСР на 215 млн. населення є біля 10 млн. членів компартії, з чого не менше ніж 2/3 — москалі, що є носіями комуністичних ідей ... Комунізм — це не китайська, а московська месіаністична ідея, на китайському континенті він явище ефемерне, а на землях Московщини — органічне, притаманне московській духовості».

Ярослав Стецько: «Питома вага України по обабіч Залізної Заслони». «Твори» ч. 2., ст. 94.

Аріядна СТЕБЕЛЬСЬКА

ШЕВЧЕНКО І ТРАГІЧНІ ОПТИМІСТИ

«Трагічний оптимізм» — це одна із найбільш рушійних сил людського духу, що «рве до бою» (за словами Франка) навіть найбільш ослаблене тіло, в найтрагічніших, в найнесприятливіших умовах. Леся Українка окреслила цю внутрішню людську силу словами «без надії сподіватись». В Донцова вислів «трагічні оптимісти» став епітетом даним поетам т. зв. «Вісниківцям», згуртованим біля ним редагованого журналу, які вірили у визволення України, вірили в конечність збройного повстання проти ворога, а в цілому — були духовими дітьми Тараса Шевченка і його «Заповіту». В сьогоднішню пору, коли наша держава формально воскресла, але знаходиться у великій небезпеці так зовнішній, як і внутрішній, виникає потреба протиставитись усім труднощам ідеологічного, політичного, економічного та екологічного характеру із силою «трагічного оптимізму», із вірою «без надії сподіватись».

В обох висказаних думках в основі сильні протиріччя, які себе взаємно заперечують. В тім і їх сила. Кожен віруючий християнин знає силу слів: «Христос воскрес із мертвих, смертю смерть подолав!» Вони є основою віри в Христове воскресіння. Ці слова склали віруючі, і їх підхопило багато поетів, між ними Леся Українка, яка конечність смерті для життя підкреслює часто, особливо в «Лісовій пісні», в «Трьох хвилинах», а найбільш прямо в драматичній поемі «Бояриня», де вона каже, що «треба вмерти», бо «живим не повірять».¹ Христос сам говорив часто протиріччями, що дивувало Його слухачів. Прикладів багато. Наприклад, «Любіть ворогів ваших, благословляйте, хто клене вас» (Матей, 5/44). Або сильні контрасти, як у словах: «широкі ті двері й розлога дорога, що веде до погибелі, й багацько таких, що ними ходять: вузькі бо ті двері, й тісна дорога, що веде до життя, і мало таких, що їх знаходять» (Матей, 7/13-14). До найсильніших слів Христа, в яких знаходяться і контрасти, і протиріччя, належать теж наведені Матеем: «Хто б знайшов душу свою, погубить її; а хто б згубив душу свою задля Мене, знайде її» (Матей, 10/39, Лука 9/24). Ці слова Христа мав очевидно на думці

¹ «(Оксана) Але ніхто сього не зрозуміє поки ми живі. Отже треба вмерти». Леся Українка. «Бояриня». Драматична поема. Торонто, 1971. Вид. ОУК. Стор. 57.

Івана Франко, віддаючи поетично душевні терпіння Івана Вишенського. Продовження тієї думки в словах: «Ніхто не має більшої любови, як той, хто душу покладе за друзів» (Йоан, 15/13), які повторила за Христом Леся Українка устами грішниці в одноіменнім творі² — можуть бути кличем всіх борців за волю.

В українській літературі і в політичній житті мабуть нема більш наявного «трагічного оптиміста» як Тарас Шевченко. Він «вірою своєю гори ворухив» — знову тут позичаємо слів від Христа.³ Він часто говорив словами повними контрастів, так як і його Євангельський взірець, Христос.

В Шевченка з'являються думки й образи, які себе не лише контрастують, але й у великій мірі заперечують, впроваджують гейби психологічний дисонанс, стимулюючи думку читача, після якого часто приходиться гармонійна розв'язка. Часом тої розв'язки треба шукати не в данім творі, але в інших творах, на що звернув увагу Леонід Рудницький в статті «А до того — я не знаю Бога». Ключ до духового світу поета.⁴ Очевидно, ніякої цитати Шевченка не можна брати відірвано, їх завжди треба читати в повнім тексті, і вище згадана цитата є прикладом того справжнього Шевченкового «трагічного оптимізму», в якому добро України і її воля домінують над усім в житті Шевченка, включно із спасінням його душі. Свої міркування над контроверсійними рядками «Заповіту» Рудницький так реасумує: «Вони говорять тільки про стан тимчасового...недопущення поетової душі до Бога і тим самим є виявом глибокої релігійности автора».⁵ Авторка цих рядків дала свою інтерпретацію в статті «Шевченкова молитва»,⁶ розуміючи, що аж до моменту повного визволення України з-під чужого ярма Шевченко ставить свою душу гейби «закладником» перед Найвищим Престолом. Подібну «полярність» висловлених ідей бачимо в «крику серця» Шевченкового, в творі «Сон» («Гори мої високі!...»), писанім в Орській кріпості в 1847 році:

Простіть високі мені,
Високі! І голубії!

² Леся Українка. «Поезії». Том 1. «Радянський письменник». Київ. 1961. Стор. 191.

³ «Ісус же, озвавшись, рече до них: Истино глаголю вам: Коли б ви мали віру й несумнівались...коли б і сій горі сказали: Двигнись і кинь ся в море — станеться» Матей, 21/21. СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТУ, Американське Біблійне Товариство, Нью Йорк. Стор. 24.

⁴ «СВІТИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА». Збірник статей до 175-річчя з дня народження поета «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка». Філологічна секція, т. 214 Нью Йорк, 1991. Стор. 30-37.

⁵ Ібід. Стор. 37.

⁶ Аріяна Стебельська. «Шевченкова молитва». ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ КАНАДСЬКОГО НТШ, ТОМ XXXIII. Торонто, 1993. стор. 143-159. Вперше надрукована в «Гомоні України» («Література і мистецтво»), Торонто, червень, 1977.

Найкращі в світі! Найсвятіі!
Простіть! Я Богу помолюсь...
Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!

Тут Шевченкова молитва доходить до самого епогею, він «творить» молитву (або «діє», як на це, і на «полярність» Шевченкових думок звернув увагу Григорій Грабович⁷) і в молитовній екстазі за Україну не може простити святому Богові (дуже важний епітет!), що допустив до руїни найсвятішої для Шевченка України. Готовість поета погубити свою душу за Україну, що дуже виразно нагадує слова Христа, попередньо наведені (Йоан, 15/13), несе зі собою віру в необхідність та тріумфальні наслідки жертви, як в словах: «смертю смерть подолав». Жертва своєї душі для воскресіння України, це, можна сказати, ядро творчости Тараса Шевченка. Всі інші приклади життєвих ситуацій це лиш похідні від головної ідеї, які її підтримують, доповнюють і вияснюють. Тому можна вважати, що одною із наук «трагічного оптимізму» є наука, яку дає Шевченко в контемпллятивнім вірші «Минають дні, минають ночі», написанім лише кілька днів перед «Заповітом». В тому вірші, як в «Заповіті» і в «Сні», який ми вище наводили, багато протилежностей, що себе заперечують. Бажаючи собі «злої долі» в Бога, коли нема «доброї», Шевченко знову ж тут «діє» молитву, активну молитву, яка вимагає великого емоційного напруження і сили волі. Вона, та активна, рушійна молитва, є першим кроком до життєвих подвигів, які мають «запалити світ», коли той світ лукавий, гріховний, і не може праведне серце його любити.

Коли Шевченко «діяв» молитву, він не лишень вживав своїх власних, прекрасних поетичних слів та образів, але й користувався традиційним, біблійним, у формі переспівів чи подражань. В його збірку «Три літа», найосновнішу в його ідеології, за яку прийшлося тяжко заплатити каторгою, увійшли «Псалми Давидові», ним переспівані і, можна сказати, поетично зглиблені, а не перероблені. З них віє теж посиленій ним дух «трагічного оптимізму», проблема моральної самооборони і національного визволення переплітаються і себе доповнюють. Темі «Псалмів Давидових» присвятив свою працю Володимир Домашовець, який докладно обговорює кожен псалом, так у відомім українськім перекладі (прізвищ перекладачів він не подає), як і в Шевченковім переспіві. Цікаво помітити, що Домашовець,

⁷ Григорій Грабович. «Шевченко, якого не знаємо». «СУЧАСНІСТЬ». Київ, листопад 1992 (ч. 11) стор. 100-112.

порівнюючи переспів Першої псалми Давидового Шевченка із перерібною Франка у «Блаженний муж, що йде на суд неправих...», критично відноситься до Франкової версії:

«... Т. Шевченко виявився дозрілим у своїм світогляді й самостійним у своїх поглядах. Його розуміння справ спільного життя людей було більш витончене від І. Франка, який протягом свого життя хитався у своїх поглядах і, вкінці, заперечив цю думку, вважаючи, що таки потрібно йти на суд неправедних і промовляти до зацікавлених сумлінь лукавих людей.»

Тут вже автор наводить дві строфи із Франкової версії псалми, і коментує:

В переважній більшості випадків акція за такою порадою практично не вдається. Слово Боже каже: «Як основи зруйновано — що тоді праведний зробить?» (Псалом 11/3) ... Тому правий голос праведника вони заглушать...а до спаленого сумління людей ніхто не промовить, бо його в них нема».⁸

Цю душевну драму Франка, «роздвоєність» його душі, дуже глибоко проаналізував Дмитро Донцов у статті «Душевна драма Івана Франка і його сучасників».⁹ Своє міркування Донцов починає так: «Є, властиво, не один Франко. Їх є два». Тими переходовими творами, в яких є «два Мирони» (два Франки), вважає Донцов «Поєдинок», «Зимову казку» і «Похорон». Але, приглянувшись до Франкової спадщини, можна замітити, що внутрішня боротьба, сумніви, і перше «роздвоєння» існує в найбільших його творах, як «Іван Вишенський», «Смерть Каїна» та «Мойсей». Найсильнішим і найбільш позитивним твором Франка Донцов вважає поему «Мойсей». Їй присвячує він окрему дослідницьку працю.¹⁰

Проте не можна повністю погодитися із доволі критичним наставленням так Донцова, як і Домашовця до творчості Франка, хоч його «блукання» ідеологічне і політичне дуже очевидне, і воно відбилось так на житті, як і на творчості великого вченого і письменника. Та навіть в наведеному Домашовцем уривку Франкової інтерпретації першої псалми помітна велика хоробрість, і той виразний «трагічний оптимізм», який притаманний героїчним натурам. Франко стає там «на прю» (Шевченко любив цей вислів) із логікою і несприятливими обставинами, вчить ідучи на суд неправих «без надії сподіватись», плисти проти хвиль. І той «каменярь», як звикли ми його називати, який з наповненою ідеалізмом посвятою не надіється на щастя для

⁸ В. Домашовець. «ПСАЛЬМИ ДАВИДОВІ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ Т. ШЕВЧЕНКА», Славистика, ХСІХ, Оттава, 1992. Стор. 30.

⁹ Д. Донцов. «ТУГА ЗА ГЕРОЇЧНИМ». Постаті та ідеї літературної України. Лондон, 1953. Стор. 67-90.

¹⁰ «Мойсей» І. Франка. Ібід. стор. 91-112.

себе, а чекає, щоб «щастя всіх» прийшло «по наших вже кістках», вміє знайти в себе вогненну віру в краще майбутнє для України. Спочатку, можна сказати, ставить він ще несміливі кроки, заперечуючи, що вже «Не пора...москалеві й ляхові служити» і що «пора для України жити!», але його віра росте, і хоч, як це в його природі, перемішане із сумнівами, з'являється могутнє «кредо» в майбутнє його нації в «Пролозі» до «Мойсея»:

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздоріжжю,
Людським призирстом, ніби струпом вкритий!

Твоїм будучим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палатиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Невже повік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність?

Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?

Задармо край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишуться
У красоті, свободі і здоров'ю?

.....

О, ні! Не самі сльози і зідхання
Тобі судились! ВІРЮ В СИЛУ ДУХА
І В ДЕНЬ ВОСКРЕСНИЙ ТВОЙОГО ПОВСТАННЯ!

.....

Та прийде час, і ти вогнистим видом
ЗАСЯДЕШ У НАРОДІВ ВОЛЬНИХ КОЛІ,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі
І ГЛЯНЕШ, ЯК ХАЗЯЇН ДОМОВИТИЙ,
ПО СВОЇЙ ХАТІ І ПО СВОЇМ ПОЛІ.

Ці сповнені сили рядки Франка, одягнуті в прекрасну поетичну образність, не могли не бути в думці кожного члена української родини коли рішалася доля незалежності в час референдуму (1 грудня 1991): чи засяде Україна в народів вольних колі? Франко — постать трагічна. Великий трагізм його життя і його праці. Але тим сильніше звучить його повністю оптимістична віра в майбутнє, яке було йому ще недосяжне, але для його серця «ясне й явне».

Не менш трагічною від Франкової була доля Лесі Українки, може ще жорстокішою, бо смерть почала їй заглядати у вічі в раннім дитинстві. І той трагізм її життя вимагав безприкладної волі, щоб долати супротивну хвилю оптимізмом, і не піти на дно зневіри. І так від її першого віршика «Надія» аж до «Триптиха», що сяє не лиш надією, але й сильною вірою, горить її серце велетенською мужністю і бажанням перемоги над усіма перешкодами і труднощами.

Трагічний оптимізм Лесі Українки виявлявся в її поезії по відношенні до її особистого життя, чого найвиразнішим був вірш «Контра спем сперо». З'являється він у більшості її ліричних мініатюр, в її епіці, де особисте вже пов'язується із національним (Роберт Брюс), і в драматичній творчості, особливо в «Лісовій пісні», в трагічній постаті Мавки, яка в собі «має щось, що не вмирає». Леся Українка від найранішої молодості боролася зі смертю, і перемогла її своїм мистецтвом. Своєю особою, своєю вдачею стала вона символом України, в яку вона вірила беззастережно. В неї не було ніяких сумнівів, коли вона написала, що «встане велетень» і «розправить руки грізні». Але вона бачила без поволоки трагізму ситуацію України. Цей трагізм політичного занепаду виявляє вона в драматичних поемах «Бояриня» та «Оргія», а трагізм історичної хвилини, зле інтерпретованої сучасниками, в «Кассандрі». Донцов називає Лесю Українку «Поеткою пророчицею»,¹¹ порівнюючи її до Кассандри. Пророчиця Кассандра це либонь найтрагічніша із драматичних постатей Лесі Українки, бо вона бачила правду, їй не вірили і її не слухали, а сама вона не могла вдіяти. Але власне так представлена героїня діє на глядачів, може їх привести до тямки, щоб вони прозріли. В глухих на поклики Кассандри троянцях можна бачити закодованих несвідомих земляків Лесі Українки, яких, вона знає, що треба привести до свідомости, бо ворог вживає всі хитрощі аби згубити Трою — Україну. Як дорбе знав ту трагедію Шевченко! Він тяжко карає три невинні душі за брак свідомости в містерії «Великий льох», і в плянування трьох демонів — трьох ворон, включає бажання діяти, «поховати» Івана «Гонту» — визволителя — «поки сліпі люде». Найтрагічніший момент України — це брак

¹¹ «Поетка пророчиця» (Леся Українка). Д. Донцов. «ТУГА ЗА ГЕРОІЧНИМ», стор. 5-28.

національної свідомости в її дітей. Леся Українка криком Кассандри це показала. Але Україна не мусить гинути як Троя. В «Грішниці» плян героїні виразний: «Наша смерть научить інших, як їм треба жити».

Посмак «трагічного оптимізму» має опис «таємної оргії», яку згадує Антей в драматичній поемі «Оргія». В розумінні Лесі Українки справжнє життя — це було життя духа, або таке, що мало духовий сенс. Малі люди покрою танцівниці Неріси, в якій рабська душа, цього не розуміють. Наведемо уривок розмови Антея з Нерісою:

Неріса: Хіба ж бувають оргії без квітів?
 Антей: У нас бували, ще й які буйні!
 Неріса: Але ж вони були таємні, кажеш?
 То як же буйних оргій тих не чули
 знадвору люди?
 Антей: Чи ж вони могли знадвору чути,
 як серця в нас б'ються?
 Чи ж сяйво наших поглядів проймало
 камінні мури та загопи щільні?
 Неріса: А ваші співи?
 Антей: О, вони були потужні надхненням,
 а не гуком. І в стриманім зідханні тихих струн
 ми вгадувати вмiли урагани,
 що нуртували в грудях у співця.¹²

В цьому уривку бачимо протиставлення двох підходів до життя: ідеалістичного (Антей) і матеріалістичного (Неріса), подібно як ті два світи сконтрастовані в постатях Мавки і Килини в «Лісовій пісні». В постаті Антея маємо ще наголос на героїчній настанові борця за волю проти рабства. Щоб боротись проти рабства треба бути готовим на жертви. І в цім суть трагічного оптимізму. В короткім вірші «Хвилина розпачу», написанім зараз же після «Грішниці», думка Лесі Українки працює дещо подібно до Франкової, бо вона жертвує для ідеї навіть спомин по собі:

.....
 О горе нам усім! Хай гине честь, сумління,
 Аби упала ся тюремная стіна!
 Нехай вона впаде, і зрушене каміння
 Покрие нас і наші імена!¹³

¹² Леся Українка. «ТВОРИ». ТОМ ХІ. Драма. За загальною редакцією Б. Якубського. Тищенко-Білоус, Видавнича спілка. Нью Йорк. 1954. Стор. 130-131.

¹³ Леся Українка. «ПОЕЗІЇ». ТОМ І. «Радянський письменник». Київ 1961 стор. 192.

Цікаво продискутує проблему волі й рабства Р. Задеснянський, взявши під увагу Лесину поему «Віла — посестра». Він пише:

... Віла визволяє побратима проти його волі. Однак, переконання, що в'язень став боятися волі, що він міг би ще лише животити хіба у в'язниці, в рабстві, вона, стиснувши своє серце, яке тремтіло з болю, твердою рукою вкорочує життя юнакові, що був уже нездатний до життя!¹⁴

Подібну нездатність до лицарських подвигів ми зустрічаємо в постаті Лицаря в «Осінній казці», але ця постать не трагічна, як Юнак — побратим Віли, а скоріше повністю негативна, образ того, що сам себе не визволяє, а рахує на чужу допомогу. Користати з чужої допомоги — це легка дорога, не трагічна. І вона веде до поневолення. Так, як це закидає Шевченко Богданові Хмельницькому. Леся Українка подала цю науку в двох рядках в «Осінній казці»:

«Хто визволиться сам, той буде вільний,
хто визволить кого, в неволю візьме».¹⁵

Наука про визволення своїми власними руками проходить крізь цілого «Кобзаря». Шевченко вимагає, щоб ми зуміли «вищідити сукровату» і налляти «живої козацької тії крові, чистої, святої!!!» («Чигирине...»). Це вичищення духове призвичаєного до рабства народу не приходить дешевим коштом. Воно вимагає гартування на вогні, і це бачить Донцов. Він щасливий, що ідеї, які ніс Тарас Шевченко, а потім Леся Українка, ідеї боротьби з рабством, ідеї визволення України коштом найбільших жертв, перехопили «трагічні оптимісти», як він їх називає, поети, що співпрацювали з ним у «Віснику» в 1930 роках. В статті «Трагічні оптимісти» він пише:

Безплідне скигління — ось що є трагізм без оптимізму. Безплідне мрійництво — ось що є оптимізм без трагізму. Скінчити з ними прийшла наша апокаліптична епоха, прийшли чотири вершники у великий День Гніву. ...

Далі, цитуючи Маланюка, він пише:

Добре, що «вогненна кара покара простори», щоб «віродилася стара земля в огні», щоб ми «прозріли в полум'ї пожеж»...¹⁶

Донцов бачить цей «трагічний оптимізм» у всіх поетів — «вісниківців»: Євгена Маланюка, Леоніда Мосендза, Олега Ольжича, Юрія Клена, Олени Теліги, яких він вичислює в своїй статті, потім додає і Юрія Липу, з яким не повністю сходився ідеологічно.

¹⁴ Р. Задеснянський. «ТВОРЧИСТЬ ЛЕСИ УКРАЇНКИ». Критичні нариси. Стор. 66.

¹⁵ Л. У. «ПОЕЗІЇ». ТОМ II. «Радянський письменник». Київ, 1961. Стор. 108.

¹⁶ Д-р Дмитро Донцов. «ДВІ ЛІТЕРАТУРИ НАШОЇ ДОБИ». 2-ге видання, «Гомін України», Торонто. 1958. Стор. 279.

Можемо ще тут додати прізвище Оксани Лятуринської, чомусь недоціненої Донцовим, але сильної поетеси з групи «Пражан». Можна навести сотні поезій, які підпали б під категорію «трагічного оптимізму», але наведемо тут уривок із поезії «Соняшник» Юрія Клена, який, будучи кровно німцем, знав і любив Україну, як її вірний син. Починає він:

У кожному краї символом є квітка,
яка стає окрасою садка.

.....

А на Україні — соняшник. У гурті
Квітчастому, над морем мальв, жоржин,
Лукавих чорнобривців і настуриць —
Самотньо пнеться він до височин.

.....

Чи ж не так само Ти, Україно спрагла,
Ясного Хорса квіте золотий,
До сонця обертаєш чоло смагле
І стежиш пильно слід його тривкий!

Нехай Тебе пожарами спалили
Й драконів засів сіють по полях,
А Ти — тягнись до горнього світила:
Зори! Зори, вогнисті в небі шлях!¹⁷

Великий оптимізм віє із цих рядків Клена, який у всіх своїх поезіях віщує світле й славне майбутнє України, не заплющує очей на трагізм сучасного. Більше трагізму влила у свій вірш «Засудженим» (Біласові й Данилишинові) Олена Теліга, глибоко переживши героїську смерть на польській шибениці двох борців ОУН:

Як ми можемо жити, сміятись і дихать?
Як могли ми чекати — не битись, а спать
В ніч, коли у в'язниці спокійно і тихо
збиралися вмерти — у шість двадцять п'ять.

І коли приволікся заплаканий ранок,
Вас покликала смерть у похмурій імлі —
А тепер наші душі і топчуть, і ранять
Ваші кроки останні по зимній землі.

А тепер в кожному серці пожежу пригаслу
Розпалили ви знову — спаливши життя.
І мов гимн урочистий, мов визвольне гасло,
Є для нас двох імен нерозривне злиття.

¹⁷ «СОНЯШНИК» (Збірник в поклони Юрієві Кленові) Клівелянд, Огайо, 1992.

Над могилою вашою тиша і спокій,
Та по рідному краю — зловіщі вогні.
І піти по слідах ваших скошених кроків
Рвучко тягнуться сотні окрилених ніг.¹⁸

Дійсно, смерть Біласа й Данилишина розбудила нечувану досі національну свідомість у Галиччині, байдужі до того сільські парубки, навіть елемент комунізований, або т. зв. львівські «батяри», яким не в голові була якась абстрактна Україна, а конкретна пляшка і «промишляння», всі станули в ряди ОУН, а потім УПА, щоб своєю смертю боронити честь України. Відомими стали слова командира УПА, Степана Хріна, який провів 5 літ в боротьбі з двома окупантами: поляками та москалями в лісах та землянках — бункрах, де в кожній хвилині був приготований згинувти. Правдоподібно він згинув від чеської кулі в 1949 році. Зв'язкова Тетяна записала його слова: «Як ми впадемо — інші дійдуть». Ця девіза мусить бути на устах кожного воїна, аби не зневірюватись, аби дійти до перемоги. Готуватись на смерть — це трагедія. Але вірити — в невмирущість ідеї, в тяглість боротьби — це почуття щастя, оптимізм, Україна ще далі знаходиться в дуже важкій політичній ситуації, а економічна криза, побільшувана цілком планоно нашими ворогами, доводить людей малих духом до зневіри.

Це страшна трагедія України, що наш найкращий, героїчний елемент, був послідовно вимордовуваний протягом 70-ти років на Східніх Землях, 50 років на Західніх. Як Україна боролась за своє існування в Першу світову війну — нарід не був приготовлений, дуже піддатливий на соціалістичні підступні гасла. В тій визвольній війні брав активну участь молоденький Юрій Липа, який теж дописував до Донцовського «Вісника», і був високо шанований Донцовим, як поет, хоча ідеологічно вони дещо різнилися (Липа, як Франко, любив в українській вдачі не лиш твердий героїзм, але й м'якість та доброту, що для Донцова було хибою, бо стояло на дорозі революційного виховання). Липа, людина великого серця, бачив тяжку долю свого народу, але він вірив, що тільки в своїй державі, як стане на ноги, може бути і добробут, і щастя, як казав Шевченко: «В своїй хаті своя правда, і сила, і воля». Тоді, на жаль, не було Донцова між борцями, який поміг би їм «замкнути серце в кулак» і «на попіл спаленими устами» (за висловом Маланюка) давати суворі накази, які вели б до перемоги. Липа своїм великим серцем прагнув перемоги України над ворогом. Вона була можливою, і стояла в його уяві як дійсність, як реальність, помимо невідрадних обставин. Він каже в уривку:

З «Війни»
Орел золотий Побіди
Пролітає над моїм краєм, —
Що ж ви плачете, сильні діти,
Над голодом, неврожаєм?

¹⁸ Олена Теліга. «ЗБІРНИК». Редакція і примітки О. Жданович. Детройт, 1977. Стор. 53.

Орел золотий Побіди
 Приносить нам меч предобрий, —
 Що ж ви станули, сильні діти,
 Ви ж є хоробрі?

Орел золотий Побіди,
 Чуєте, клекоче:
 Непереможні будьте, діти,
 Сам Бог так хоче!¹⁹

Трагічним був плач «над голодом, неврожасм» в моменті, як вирішувалась доля історичного існування України. Бракувало тоді населенню того «трагічного оптимізму», який пізніше з'явився в молодому поколінні Крутянців, і те покоління було послідовно винищене. Та дух Крутянців і героїв Базару невмирущий. Той «трагічний оптимізм» відроджується в жорстоко замордованих поетів, таких, як Яків Савченко. По них, на жаль, захоронилась дуже невелика поетична спадщина. Але кожен із захоронених віршів Савченка — це архитвір, і з кожного промінює «трагічний оптимізм». Під оглядом так форми, як і змісту виділяється просто геніяльний вірш п. з. «Христос отаву косив». Форма цього вірша, це дуже змодернізована дума, наповнена традиційною козацькою образністю, із глибоко християнським підтекстом і сублімованою метафоричною мовою. Ідея твору така, що як син загинув на війні, то сам Христос приходить помагати працювати в полі батькові на місце вбитого сина. Поет передає цю квінтесенцію твору в дуже містерійно введеному діялозі:

А як повертались:
 Упав мужик на торішніх покосах —
 Аж сто зірок цвіте!
 Глянув — Христос отаву косить
 І в копиці кладе.
 Глянув — прострелено: хто се?
 Чи ти, мій синочку, чи ти, Христосе,
 Обірваний, босий?
 Хто се?

Ой, зацвіли в степах слова зоряно,
 Ой, заплакав смуток нив.
 — Давно вже людське поле зорано,
 А ти й отави не скосив...
 Підвівся мужик. Не ніч. Журба синя.
 Став тонути в Христових очах.
 — Я прийшов косить тобі за сина,
 Твій син — на моїх жнивах.²⁰

¹⁹ Юрій Липа. «ПОЕЗІЯ». Уклав Євген Маланюк. Українське Лікарське Товариство. Торонто, 1967. Стор. 143.

²⁰ «ХРЕСТОМАТІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ». КНИГА ПЕРША — ПОЕЗІЯ. Науковий Конгрес у тисячоліття хрищення Руси-України. Мюнхен, 1988. Стор. 225-226.

Тут трагічний оптимізм у самім зеніті, бо трагедія батька, який втратив сина на війні, це горе розміру, який розуміє не кожен. Стефанік в своїх «Синах» подібно розуміє горе, тільки його нотка оптимізму куди делікатніша.

До сильного оптимізму завертає знов одна із найбільш трагічних постатей України другої половини ХХ століття, Василь Стус. Він відчував своє існування за євангельськими принципами, визнаючи закон, що тільки смертю можна перебороти смерть. Це він каже по відношенні до свого особистого існування:

Як добре те, що смерті не боюся
і не питаю, чи тяжкий мій хрест,
що вам, лукаві судді, не клонюся
в передчутті недовідомих верств.
Що жив-любив і не набрався скверни,
зненависти, прокльону, каюття.
Народе мій! До тебе я поверну
і в смерті обернуся до життя.
Своїм стражденим і незлим обличчям
як син тобі доземно поклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі
і з рідною землею поріднюсь.²¹

Стус дивиться із почуттям трагічного оптимізму на своє особисте життя, яке, як у Шевченка, пов'язане із долею України, бо саме за Україну він карався в тюрмах і таборах смерті, його — як Шевченка — замучили за Україну. Але він вірив у воскресіння волі України, він відчував близькість святого, великого моменту. Він каже до матері-України:

Ти ще виболюєшся болем,
ти ще роздерта на шматки,
та вже, крута і непокірна,
ти випросталася для волі,
ти гнівом виросла. Тепер
не матимеш од нього супокою,
йому ж рости й рости, допоки
не упадуть тюремні двері.
І радісним буремним громом
Спадають з неба блискавиці.
Тарасові провісні птиці —
СЛОВА шугають над Дніпром.²²

²¹ Людмила Волянська. «Прощай, Україно, Моя Україно, Чужа Україно, Навіки прощай!» (На смерть Василя Стуса) «ВАСИЛЬ СТУС. В житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників». Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Микола Француженко. «Смолоскип». Балтимор, 1987. Стор. 414.

²² Василь Стус. «Сто років, як сконала Січ». «ЗИМОВІ ДЕРЕВА». Перша збірка поезій. «Література і Мистецтво». Брюссель, 1970. Стор. 95-96.

В минулім році я мала щастя об'їхати пів України, побачити сотні могил борців за її волю, «руді лиси», які повмирили від Чорнобильської катастрофи, що їх оспівує Прилуцький, бачила як ще красуються змоскалізовані написи по містах — але мальовані на синьо-жовтий колір сільські хати, будовані і руйновані церкви та пам'ятники, бачила страшну трагедію, що умирають ріки, але й бачила, як дух Шевченка панує, як його слова шугають над Дніпром, і як воскресає душа у народу.

Пророчі слова наших поетів сповнилися. Трагічні оптимісти зуміли вірою перебороти лихо, що нависло над Україною вже триста років. І віра навіть невеликої горстки тих, що осталися в живих після всіх катастроф, а мають в жилах козацьку кров, pomoже воскреснути новій силі нашого народу.

«У гонитві за пошуками зв'язків Шевченка із російським світом советські шевченкознавці віднайшли чимало незнаних або забутих фактів. Цими фактами ніяк не можна довести, що Шевченко прагнув до ідейного зближення з російськими колами та злиття з російськими революційними демократами в одному таборі. Зате советським дослідникам вдалося зібрати чимало матеріалу, який показує, що різні російські кола, від крайніх правих до крайніх лівих, намагалися затягнути Шевченка до себе... Вже за життя Шевченка у відношенні до його особи практикували вони методи провокацій, намагаючись посварити його з українськими друзями».

*Юрій Бойко, «Вибране», том. III,
Мюнхен 1981, стор. 224.*

О. В. ЯБЛОНСЬКА
аспірантка КДУ

ДО ПИТАННЯ КРИТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ Т. ШЕВЧЕНКА У 40-х РОКАХ ХІХ СТОЛІТТЯ

Важко переоцінити вплив геніяльного мистця українського народу Тараса Шевченка на формування національної свідомості, на становлення українського друкованого слова, зрештою — на сучасну українську свідомість. Як натхненний голос свого знедоленого народу, як поет і пророк він став духовим батьком всього українства. Важко так само перебільшити чи хоча б охопити всю шевченкознавчу літературу навіть якогось окремого періоду (скажімо, прижиттєвої критики чи так званого советського шевченкознавства), бо крім суто літературно-критичних досліджень наявні і праці полемічного, панегіричного, ідеологічного і пропагандистського характеру. Яскравим прикладом того є період 70-х років ХІХ століття у Галичині, коли спадщина Т. Шевченка стала виразним чинником політичної боротьби: різні партії та діячі інтерпретували світогляд поета відповідно до мети власної політичної діяльності. При чому амплітуда суджень була максимальна: від піднесення постаті «батька Тараса» в ореолі мало не біблійного національного пророка — у працях Ом. Партицького, Є. Згарського, Ом. Огоновського тощо, — до політичної радикалізації поета в дусі громадівського соціалізму (йдеться про відому працю Ф. Вовка «Т. Г. Шевченко і його думки про громадське життя»¹). При такій ситуації не дивно, що й М. П. Драгоманов, полемізуючи з обома напрямками, й сам допустився прикрих пересад, значно обмеживши джерела світогляду поета біблейством та гайдамаччиною на доведення тези, що творчість Т. Шевченка не придатна для революційної та соціалістичної пропаганди.² Л. М. Новиченко справедливо вбачає причини всіх цих пересад у простолінійно соціологічному погляді на поезію як на джерело політичної теорії, чим взагалі ніяка поезія не може бути,³ але на що так недавно хибували й праці українських літературознавців.

Та повернемося до витоків, до знаменного 1840 року, коли прогресивна українська громадськість привітала появу Шевченкового «Кобзаря». Ця невеличка збірка «відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла, мов джерело чистої холодної води, заяснила невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову».⁴

А російська критика зустріла «Кобзар» одностайним глузуванням над українською мовою. Але й не можна відкидати рецензію

«Отечественных записок», невідомий автор якої підкреслював силу і оригінальність поетичного обдарування Шевченка, заохочував до подальшої праці. Супротивникам української писемности він відповідав: «Но зачем Шевченко пишет на малороссийском, а не на русском языке? Если он имеет поэтическую душу, почему не передает ее ощущений на русском? — скажут многие. — На это можно ответить вопросом же: а если Шевченко вырос в Малороссии; если его поставила судьба в такое отношение к языку, на котором мы пишем и изъясняемся, что он не может выразить на нем своих чувств? Если с младенчества его представления одевались в формы южного наречия, то неужели для этого должно зарывать его талант в землю? Неужели должно заглушить в душе святые звуки только потому, что несколько человек в модных фраках не поймет этих звуков, не поймет или не схочет понять родного отголоска славянского языка, отголоска, летящего с юга, из колыбели славы и религии России, между тем как эти же люди будут считать смертным грехом не понимать самых тонких намеков высокоумного Бальзака с братиею?».⁵

Ще важливіше, додавав рецензент, що «Кобзар» — потрібна народів книжка, а заради цього можна знехтувати думкою тих читачів у «модних фраках», яким він буде неприйнятним або незрозумілим.

Окремо наголошувалось на спорідненості творів поета з ідейно-тематичними й художніми особливостями дум і пісень. «Здесь есть и поэтические думы, и исторические легенды, и чары оставленной любви, и простодушная история любви Катерины, — словом, все элементы народной поэзии юга нашего отечества».⁶

На цьому значною мірою автор рецензії обґрунтував свій висновок про успіх збірки серед «простолюдинів». Головне ж, на його думку, поезії Шевченка приваблюють благородством моралі, простотою й доступністю.

«Литературная газета» з приводу виходу «Кобзаря» 1840 року писала таке: «Мы прочли это собрание с величайшим удовольствием и рекомендуем его всем любителям малороссийской поэзии».⁷

Заслуговує на увагу і критична публікація в «Библиотеке для чтения». Рецензент вітає поетичний талант Шевченка, але разом з тим зазначає, що «Кобзар» не може бути прийнятим російською літературою. Він пише: «Лишь только Пушкин умер, все мудрые люди приложили палец ко лбу и задали себе вопрос: есть ли на Руси поэт? (...) Долго думали они, много истратили времени, желчи и чернил и наконец решили: А. не поет, — пишет кудряво; Б. не поет, — пишет гладко; В. не поет, — не у нас печатает и т. д. А есть поэты: по временам доходят прекрасные песни, отрадные явления, носящие на себе отпечаток несомненнейшего дарования. К таким явлениям принадлежит «Кобзарь» Шевченко. Жаль только, что эта книга не может быть принята нашею литературою; что эти стихи не русские».⁸

Мову Шевченка критик називає «мовою небувалою», що її ні жодна з усіх можливих Росій — ні велика, ні мала, ні чорна, ні біла,

ні червона, ні стара, ні нова не можуть визнати своєю. Цю мову називає мішаниною «слов хохлатых и бородатых, бритых и небритых, южных и северных, на этом гебридском диалекте хотя́т достигнуть поетической славы».⁹

Підсумовуючи все сказане, критик зазначає: «Нет сомнения, что это очень милые стихи, хотя великороссийской стихотворной фразеологии здесь гораздо более, нежели народной малороссийской».¹⁰

Критика із «Сына Отечества» теж не задовольняє мова Шевченка. Він пише: «... г-ну Гребенке, например, можно даже посоветовать писать по-малороссийски: и ему славнее и русским читателям легче. Но жаль видеть господина Шевченко, когда он уродует мысль и русский язык, подделываясь под хохлацкий лад! У него есть душа, есть чувство, а его русские стихи, вероятно, могли бы прибавить долю хорошего в нашу настоящую русскую поэзию».¹¹

На жаль, такий же глузливий тон взяв і відомий метр тодішньої критики В. Белінський у своїх відгуках про твори української літератури. «Тим неприємніше це, — зазначає М. Плевако, — що Белінський був непохитним авторитетом для всього освіченого громадянства російського, і його думки приймалися усіма без усякої перевірки».¹²

Белінський вважав, що за його часів у результаті давнього процесу поділу людей на стани в Україні, стан освічених — дворянство — прийняло російську мову і російську культуру, а народна мова зіпсувалася й перевелася на ніщо, лишилося тільки «областное наречие».

На думку Белінського, поезія — «Ідеалізування життя реального». «Чиє ж життя ідеалізуватимуть українські поети?» — питається він; життя вищих станів на Україні переросло українську мову і остання лишилася тільки в устах простого народу. Мовою російською романіст може в своєму романі описувати людей усіх станів і примусити кожного з них балакати мовою людей освічених, а життя мужицьке само по собі мало інтересне для людей освічених».

Виходячи з таких принципових поглядів, Белінський недооцінював «Ластівку» Гребінки і твори Основ'яненка, зокрема «Сватання», а ще з більшим упередженням, поєднаним з цілковитим незнанням і нерозумінням, відгукувався про Шевченкові твори, зокрема про поему «Гайдамаки», що вийшла друком у 1841 році. На цей твір Белінський вмістив в «Отечественных записках» рецензію. Нагадавши читачам своє ставлення до творів так званої «малоросійської» літератури, критик зауважує, що «Гайдамаки» Шевченка за всіма ознаками — малоросійська поема: «... здесь Ляхи, Жиды, казаки, здесь хорошо ругаются, пьют, бьют, жгут, режут; ну, разумеется, в антрактах кобзарь (...) поет свои вдохновенные песни, без особенного смысла (...)». Белінський стверджує, що твори Шевченка та інші «подобного рода произведения» не принесуть користі їхнім знедоленим співвітчизникам, бо «их поэмы, несмотря на обилие самых вульгарных и площадных слов и выражений, лишены простоты вымысла и рассказа (...), часто несколько не народны, хотя и подкрепляются ссылками на историю, песни и предания, — следовательно,

по всем этим причинам — они не понятны простому народу и не имеют в себе ничего с ним симпатизирующего».¹³

Та, очевидно, Белінському доводилось не раз чути добрі відгуки про Шевченка і його поезію, і він, відтак, збирає про українського поета відомості, але з таким же упередженням, як і раніше щодо його «мужицьких» творів. Свої враження Белінський описує у листі до Анненкова: «Наводив я справки про Шевченка і переконався остаточно, — пише він, — що поза релігією віра є річ нікуди не годяща. Ви пам'ятаєте, як віруючий друг мій говорив мені, що він вірить, ніби Шевченко — чоловік достойний і прекрасний. Віра робить чудеса (...), і, очевидно, вона може і з Шевченка зробити навіть мученика свободи. Але здоровий розум повинен бачити в Шевченкові осла, дурня і соромітника, а крім того, гіркого п'яницю, любителя горілки по патріотизму „хохлацькому“. Цей „хохлацький“ радикал написав два пасквілі (...). Читаючи один пасквіль, Государь реготався і, мабуть, справа тим би й скінчилась і дурень не постраждав би за те тільки, що він дурний. Та коли цар прочитав другий пасквіль, то страшенно розгнівався (...). Я не читав цих пасквільів і ніхто з моїх знайомих їх не читав (що, між іншим, доводить, що вони ні скільки не злі, а просто нікчемні), але я певен, що цей другий пасквіль (на адресу цариці) мусить бути гидотним (...). Я почуваю особисту ненависть до такого роду лібералів. Це вороги всякого успіху».¹⁴

Таке «нерозуміння» поезії й особи Шевченка виявив російський критик. Щодо оцінки творів українського поета він підходив з апіорним негативним висновком про них, і особистістю поета цікавився та про неї довідувався тільки для того, щоб «остаточно переконатись» у її нікчемності. Та в тім самім листі до Анненкова Белінський показав себе ще й з іншого боку, зовсім не таким благородним, як його прославлено. «Шевченка послали на Кавказ солдатом», — повідомляє він Анненкова, називаючи помилково Кавказ замість Оренбурга. «Мені не жаль його: будь я його суддею, я зробив би не менше».¹⁵ Очевидно, слід розуміти цей пасаж як вибух злості, запеклої ворожості до «мужицького поета». Аналогічно про це писали М. Плевако,¹⁶ І. Кревецький в статті «Корифей російської критики і українське письменство»¹⁷ та інші. У примирливому тоні ці факти витлумачив М. Євшан.¹⁸ Советський шевченкознавець Ф. Я. Прийма доводить протилежне: нібито невідомий автор рецензії на «Кобзар», надрукованої у травневому номері «Отечественных записок», — В. Белінський,¹⁹ посилаючись деякою мірою і на висновки В. С. Спиридонова («Литературная газета», 1939, № 13).

Аби довести, що автором цієї рецензії на «Кобзар» міг бути Белінський, Ф. Прийма висуває думку, що до 1841 року великий російський критик ставився до української літератури «цілком доброзичливо». І як на доказ цього посилається на відзив Белінського про оповідання Квітки-Основ'яненка «Салдацький патрет». Але як посилається? Послухаймо: «Познакомившись в 1836 году с русским переводом повести (треба оповідання, — О. Я.) Квитки-Основьяненко «Солдатский

портрет», Белинский назвал ее «особенно замечательной».²⁰ І все. А тепер почитаймо самого Белінського: «Из прозаических не пушкинских статей особенно замечательна: „Солдатский портрет“ Грицки Основьяненка, прекрасно переведенный с малороссийского Луганским. Так-то лучше: а то мы, немного горды, а еще более того ленивы, чтобы принуджать себя к пониманию красот малороссийского наречия, если дело идет не о народной поэзии. Ведь Гоголь умеет же рисовать нам малороссиян русским языком? Уверяем почтенного Грицку Основьяненка, что если бы он написал свои прекрасные повести по-русски, то, несмотря на мудреную для выговора фамилию своего автора, они доставили бы ему гораздо большую известность, нежели какую он пользуется на Руси, пища малороссийски».²¹

Белінський закликає Основ'яненка не писати на малоросійському діалекті, а піти за прикладом Гоголя й писати російською мовою — то хіба це можна назвати «цілком доброзичливим» ставленням? Традиція дивитися на українську мову як на діалект, що побутує тільки серед «простолюдинів», завадила переважній частині літературної громадськості відповідно оцінити й підтримати зусилля українських письменників. Ще до виступу Шевченка у Белінського зродився сумнів у можливості розвитку українського художнього слова. О. Пипін справедливо зауважив свого часу, що українська література з самого початку не користувалася співчуттям серед деяких знайомих Белінського,²² який теж вважав, що на «малоросійському діалекті» можна й потрібно писати для простого народу казки й оповідання, пародії і усмішки, але не можливо створити чогось високовартого, гідного великої літератури. А в розглянутій нами анонімній рецензії «Отечественных записок» на «Кобзар» (1840), навпаки, доводиться можливість, а то й необхідність творити літературу українською мовою. В ній присутній навіть елемент полеміки із скептиками. Отже, якщо приписувати рецензію Белінському, то треба хоч якось узгодити ці дві думки, що взаємовиключають одна одну, або у всякому разі спробувати пояснити, в чому тут річ, а не закривати очі на такі разучі суперечності. Ф. Прийма цього не зробив, а І. Басс, який узявся підтримати його концепцію, вдався до відвертої фальсифікації в тлумаченні висловлювання Белінського про «Солдатський портрет», твердячи буквально таке: «Критик (Белінський, — О. Я.) говорить, що Квітці-Основ'яненку радять (?) писати російською мовою і обіцяють велику славу, більшу, ніж тоді, коли писатиме українською. В даному разі у Белінського теж не помітно будь-якого упередженого ставлення чи заперечення української мови. Навпаки, він іронізує з висловлювання противників української мови, які для доказу своєї думки наводять як приклад творчість Гоголя».²³ Не тільки здивування, а й обурення викликають випадки такого свавільного поводження з фактами.

Зрозуміло, що негативні рецензії російських критиків на «Кобзар» і на «Гайдамаки» не могли не вразити Шевченка. Були, щоправда, й прихильні голоси, наприклад М. Тихорського в «Маяку» за 1842 р. (Кн. VIII). У ній зазначалось: «О создай же нам, добрый, даровитый поет, родную, чистую поэзию, достойную человека-христианина». І

далі: «Бог щедро наградив Вас талантом, помніте же, що в свою череду і ви должны возвратить и талант, и его рост, и его плоды».²⁴

Федір Китченко — критик із «Москвитянина» М. Погодіна — боронить права українців писати українською мовою і дає високу оцінку поемі «Гайдамаки», тільки звертає увагу на зовнішню неакуратність видання, яка виявилася в багатьох друкарських похибках.²⁵

Можливо, така неоднозначна оцінка критикою українських творів поета наштовхнула його на думку писати російською мовою. І Шевченко пише трагедію «Никита Гайдай», поеми «Безталанний» і «Слепая». З усього написаного Шевченком російською мовою надруковано було тоді ж таки в «Маяку» частину з драми «Никита Гайдай» (1844) та поему «Безталанний» під назвою «Тризна».

На ці російські твори з'явилися також несхвальні рецензії й переважно з боку українських критиків. Та поет вирішує знехтувати ворожою критикою й писати в подальшому виключно українською мовою. У листі до Г. Тарнавського, датованому від 25 січня 1843 р., Тарас Григорович пише: «Пустив я їх («Гайдамаків» — О. Я.) у люди, а до цієї пори ще ніхто й спасибі не сказав. Може, й там (в Україні — О. Я.) над ними сміються так, як тут... зовуть мене ентузіастом, сиріч дурнем. Бог їм звидить, нехай я буду і мужицький поет, то мені більше нічого і не треба».²⁶

На сторінках російської періодики друкувалися відгуки і на інші твори Шевченка. Так, В. Тиунський у шостій книзі «Москвитянина» за 1844 р. про поему «Гамалія» писав: «... по языку, на котором написан, не принадлежит к собственно русской литературе, но теперь, увы, более нежели когда-либо, такой неурожай на новые книги, какого бы то ни было достоинства, что по неволе приходится говорить обо всем, что выходит из-под типографских станков Петербурга».²⁷

Досить в'дливий рецензії на «Гамалію» і «Тризну» (1844) вмістила «Литературная газета».²⁸ Зате того ж року з'явилася прихильна оцінка у побіжному огляді поезій Шевченка Ієремії Галки (М. Костомарова) у збірнику Бецького «Молодик» за 1843 р. у статті «Обзор сочинений на малорусском языке». Підкресливши, що ідея народності реанімувала всю літературу, стала головним критерієм у визначенні цінності кожного твору, він звернув увагу на небувалий до того часу в літературі природний і глибокий зв'язок із життям народу. Саме в цьому критик вбачав стимули політичних зрушень в українській літературі початку 40-х років і гарантію її подальших успіхів. На думку М. Костомарова, автор «Кобзаря» — «то целый народ, говорящий устами поэта».²⁹ Костомаров оцінював Шевченка як художника, що оволодів секретами народної творчості, підкорив її собі, розвинув і надав їй вищої художньої якості.

Таким чином, російська критика 40-х рр. досить неоднозначно оцінила твори Т. Шевченка. Від заперечення існування української мови і літератури до цілковитого схвалення «Кобзаря» — такий широкий діапазон відгуків. Але разом з тим майже завжди говорилося про поетичний талант мистця як про явище виняткове.

Бібліографія

1. «Громада»: Українська збірка, впорядкована М. Драгомановим, — Женева, 1879. Кн. 4, ст. 39-95.
 2. Див.: Драгоманов М. П. «Шевченко, українофіли й соціалізм». — Там же, ст. 101-230.
 3. Див.: Новиченко Л. М. «Т. Шевченко в соціально-культурній концепції М. Драгоманова». «Слово і час» 1990. № 2, ст. 3-12.
 4. Франко І. «Нарис Історії українсько-руської літератури». Львів, 1910, ст. 107.
 5. «Отечественные записки», 1840, № 5, ст. 4.
 6. Там же, ст. 24.
 7. «Литературная газета», 1840, № 36, ст. 839.
 8. «Библиотека для чтения», 1840, т. 39, ст. 14.
 9. Там же, ст. 14.
 10. Там же, ст. 15.
 11. «Сын Отечества», 1840, т. 2, ст. 837.
 12. Плевако М. «Шевченко й критика»: «Еволюція поглядів на Шевченка» — «Червоний шлях», 1924, ст. 7.
 13. «Белинский В. Полное собрание сочинений». СПб., 1903, т. 6, ст. 201.
 14. «П. В. Анненков и его друзья. 1835-1885». СПб., 1892, ст. 604.
 15. Там же, ст. 604.
 16. Плевако М. «Шевченко й критика: Еволюція поглядів на Шевченка». Ст. 9.
 17. ЛНВ. 1905. Т. XXX. Кн. IV, ст. 39-55.
 18. Євшан М. «Тарас Шевченко». К., 1911, ст. 34.
 19. Прийма Ф. Я. «Рецензія В. Г. Белінського на „Кобзар“ 1840 р.» // Збірник праць першої і другої наукових шевченківських конференцій. К., 1954, ст. 61-77; Прийма Ф. Я. «Белінський і Шевченко». // Збірник праць дванадцятої наукової шевченківської конференції. К., 1964, ст. 190-209.
 20. Белинский В. Г. «Полное собрание сочинений», т. 8, ст. 71.
 21. Там же, т. 2, ст. 355-356.
 22. Пыпин А. Н. «История русской этнографии». Т. I. СПб., 1890. ст. 375.
 23. Басс І. «В. Г. Белінський і українська література 30-40-х рр.» XIX ст. К., 1963, ст. 144.
 24. «Маяк». 1842, Кн. 8, т. 4, ст. 95.
 25. «Москвитянин» — 1843. ч. VI, № II, ст. 242-244.
 26. Шевченко Т. Г. «Повне зібрання творів»: У 6 т. К., 1964, т. 6, ст. 23.
 27. «Москвитянин» — 1844, № 6, ст. 72.
 28. «Молодик на 1844 год», — Харків, 1843, ст. 177-179.
-

Роман СЕРБИН
і Ярослав ХАРКУН

«ШОВКОВА» РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЯСПОРИ

...Німець скаже: «Ви змогли!»
— «Могли, могли»...

Тарас Шевченко

Упродовж довгих років боролася українська діаспора, щоб затримати українську мову, культуру і своє українське обличчя. В Канаді англомовне оточення постійно вело стихійний, а давніше навіть відтверто цілеспрямований наступ на нашу мову. Пригадаймо собі лише закриття україномовних шкіл в Манітобі 1916 р. Ще до п'ятдесятих років цього сторіччя люди втрачали працю, якщо трималися при своєму українстві, їм доводилося міняти прізвища, аби не втрачати шансів на підвищення на місцях праці, вчителі у школах нерідко забороняли дітям розмовляти по-українському на перерві. Тиск на «іногородців» був відвертий і грубий, аж поки не настали новітні часи, коли Захід пройнявся філософією людських прав, а Канада, прийнявши політику «мультикультуралізму», навіть почала давати фінансову допомогу етнічним меншостям, які бажали далі плекати свою материнську мову. І в той же час прийшла нова загроза українській мові: із зрусифікованої України ширилися підступні тенденції глибинної мовної русифікації.

Українська діаспора ніколи не втрачала духового зв'язку з країною своїх батьків і дідів. Чи це були селяни, які шукали вільних земель в Канаді, чи політичні втікачі, змушені до виїзду окупаційними режимами, українські переселенці і їхні потомки в Канаді дбали про долю українського народу й уболівали за зрусифіковану Україну. Можливості прямої допомоги далекій Батьківщині були обмежені, але між ними чи не найважливішою уважалася зберегти мову діаспори від англійщення і від російщення. Тому, коли з України час від часу навідувалися до нас науковці, в тому числі й лінгвісти, які боронили зрусифікований варіант своєї мови, то діаспора відносилася до них із зрозумінням, пояснюючи їхнє ставлення до мовної теми колоніальним станом України: так їх примушували говорити, або ж вони не мали змоги краще вивчити матеріал. Всім було зрозуміло, що режим старався звести українську мову до мови окраїни совєтської імперії, і тому Україні накидався «совоукраїнський» правопис. Вважали, що все зміниться, коли Україна стане вільною.

І ось пройшло вже більше двох років, відколи Україна проголосила незалежність, але з прикрістю доводиться ствердити, що мовна ситуація в діяспорі не поліпшилася, а погіршилася. Бо вже протягом кількох років русизми, яких ніколи не було чути в діяспорі, знаходимо в газетах, в радіо- і телевізійних програмах, у церкві і на громадських сходах. Не піддавалася колись діяспора царським і советським Валуйським указам, а тепер не може втриматися проти розкладу «зі середини».

Прийшли моменти розчарування. Діяспору непокоїло, що денационалізація України зайшла далеко далше, як цього можна було сподіватися, але ще більше боліло її те, що советському режимові вдалося притупити в українській інтелігенції відчуття пошани і любови до своєї мови та бажання відчистити її від русизмів. Бо як інакше можна пояснити появу того компромітуючого проекту правопису, що його запропонував київський інститут Мовознавства понад два роки тому? Правописну комісію довелося розпустити, а в Україні й далі панує правопис колоніальної доби. І хоча букву «г» ніби-то «реабілітовано», то її не впроваджують в друк навіть ті видавництва, які користуються західними комп'ютерними програмами, в яких уже давно були вставлені всі букви всіх словянських мов, а в тому числі й буква «г». На «совокраїнський» правопис перейшов — після повернення на Батьківщину — журнал «Сучасність» (чи не був це крок назад в мовній політиці незалежної України та патріотичної інтелігенції діяспори?). А в місті Торонті вже другий рік виходить газета «Україна і світ», яка нав'язує діяспорі зрусифікований правопис.

Мова не може бути монополем лінгвістів. І тому бажаємо, не входячи в надто технічну дискусію, представити деякі видимі приклади «шовкової русифікації», які, ми віримо, турбують не лише нас, але й всю свідоmu українську діяспору.

Про «г», «г» та ще трішки про «х»

В боротьбі діяспори проти русифікації України символічного значення набрало поборювання заборони букви «г». Ця одержимість в обороні нечасто вживаної літери не раз дивує гостей з України. «Лише діяспорі потрібна буква „г“, — недавно заявив в телевізійнім інтерв'ю український літературознавець, — Україна ж без неї може обійтися». Насправді ж, усунення «г» з української мови мало далекоюсягаючі наслідки саме таки для української мови в Україні, а не в діяспорі. Викинувши літеру «г», русифікатори спотворили вживання літер «г» і «х» та зблизили українську мову до південноросійських говірок. Викинення «г» також утруднило транслітерацію, або спосіб переписування слів з української мови на чужоземні та з чужоземних на українську. Знову ж таки, донедавна від такої транслітерації хворіла Україна, бо діяспора таку «совокраїнську» транслітерацію відкидала.

Як відомо, в транслітерації слів з одної мови на іншу підшукуємо букви, які зображують ті самі або близькі між собою звуки (лінгвісти звуть їх фонемами і позначають буквами в квадратних дужках, напр., [г]). Українське «Богдан» стає англійським «Bohdan», а англ. «Harvard» — українським «Гарвард», і т. п. На труднощі натрапляємо тоді, коли фонема мови-джерела не має відповідника у мові-рецепторі. Чим більше є в даній мові фонем і відповідних їм букв, тим легше транслітерувати на ту мову з інших; усунення букв збіднює мову й уводить плутанину при транслітерації. Це відноситься і до слів зі звуками [г], [r], [x], які зображуємо на письмі відповідними буквами «г» — *газда*, «г» — *горох*, і «х» — *хата*...

Коли порівняєте українську мову з чотирма мовами (англійською, французькою, німецькою і російською), які часто доводиться вживати при транслітерації, то побачимо, що з погляду фонетики найбільше подібна до української є німецька, бо лише в ній знаходимо всі три фонемні — [r], [r] і [x], представлені латинськими буквами «g», «h», «ch».

Англійська мова має звуки [r] і [r], яким відповідають латинські букви «g» і «h»; не властива англійцям фонема [x], але при транслітерації чужомовних слів вони представляють цей звук буквосполученням «kh».

Найвіддаленіша від нашої в фонетичному відношенні французька мова має тільки звук [r] — «g». Але як історичний залишок французької зберегли букву «h». Не знає французька мова звуку [x] тому й не може бути йому еквівалентної букви. Не можемо для цього використати латинську букву «x» тому, що її вимовляють як [гз] або [кс].

В російській мові спільні з українською звуки [x] — *хватит*, та [r], але останній на письмі відтворюють буквою «г» — *год*, що звучить як [год]... Звук [r] існує лише в південноросійських діалектах. (В минулому столітті російські лінгвісти рекомендували вимовляти по-південному слово *Господь*, а також вигук *ого!*) Тут важливо наголосити факт, що російська мова, яку вживають в Україні (росіяни й українці), за вимовою належить до південно-російських діалектів, бо російську букву «г» вимовляють тут не як [r], але як [r]. Отже, викинувши українську букву «г», русифікатори візуально ототожнили українську букву «г» — [r] з російською буквою «г» — [r], при чому звели її до вимови типової для «южнорусского наречия».

Підсумовуючи сказане вище, можемо представити співвідношення фонем і літер у названих п'ятьох мовах наступною таблицею:

Таблиця I: фонем [Г], [Г], [Х]
та відповідні букви в н'ятьох мовах

Мова	фонема ¹	буква	фонема ¹	буква	фонема ¹	буква
Українська	[Г]	«Г»	[Г]	«Г»	[Х]	[Х]
Німецька	[Г]	«g»	[Г]	«h»	[Х]	«ch»
Англійська	[Г]	«g»	[Г]	«h»	—	— ²
Французька	[Г]	«g»	—	— ³	—	—
Російська	[Г]	«Г»	—	—	[Х]	«х»

¹ Умовні знаки фонем тут вжито українські.

² Неіснуючий звук [х] тут часто передають буквами «kh».

³ Буква «h» цілком обеззвучилася у сучасній французькій мові, хоча деякі філологи твердять, що вона трохи чутна у словах типу «*Le Havre, la haine, la hache*».

З цієї таблиці можна зробити декілька висновків щодо транслітерації з української на вказані західні мови, і навпаки:

1. В усіх цих мовах є один спільний звук — [Г], і тому він ніколи не є проблемою в транслітерації: латинська буква «g» відповідає українській букві «Г». На українську мову слід перекладати англ. *Gordon* — *Горгон*, фр. *DeGaulle* — *ДеГоль*, нім. *Leipzig* — *Ляйпціг*. В усіх цих трьох мовах українське ім'я *Гонта* буде *Gonta*. Тут треба зазначити, що виняток становлять чужомовні слова зі звуком [Г], запозичені в давніх часах. В тих словах часто прийнято звук [Г] — *логіка, газета* (але *Гага*, а не *Гаага!*).

2. Немає труднощів щодо транслітерації на українську мову звуку [Г]: англ. *Hunter* — *Гантер*, фран. *LeHavre* — *Гавр*, нім. *Honecker* — *Гонекер*. Українські слова з буквою «Г» транслітеруються без проблем на англ., фран. і нім.: *горілка* — *horilka*.

3. Звук [Х] трапляється лише в німецькій мові, тому нім. *Chimsee* можна писати як *Хімзее*. Український *Харків* можна перекладати на *Kharkiv* в англ. і фр. мовах, та *Charkiv* в німецькій.

З цього бачимо, що буква «Г» є конечна для правильної транслітерації слів, в яких знаходимо не лише звук [Г], але також [Г] і [Х]. Бо якщо не має букви «Г», тоді треба заступати її або «Г» або «Х». Викинувши букву «Г», русифікатори довели українську мову до такого абсурду, що спотворили ім'я *Hemingway* (вимовляється: [гемінґуїй]) на *Хемінґуей*. Чому це так сталося? Відповідь дуже проста.

З причин найкраще відомих їм самим, літератори перекладали ім'я відомого письменника на українську мову не з американського

оригіналу, а калькували його з російської транслітерації — *Хемінгуей*. Зауважимо, що в російській мові така транслітерація є нормальною, бо відповідає російській звуковій системі. Не маючи фонем [ɣ], росіяни мусили вибрати між найближчими звуками, себто [ɣ] і [x]. Розуміється, що [ɣ] є ближчим до [x] ніж до [ɣ] і тому цілком слушно писати в російській мові *Хемінгуей* [хемінгуей]. Але ж при чому ж тут *Хемінгуей* в українській мові, коли вона має і «г» і «ґ»? Мусить дуже легко прийматися «шовкова русифікація» (це вже не Валувська-погромницька!), коли одна з провідних постатей українського відродження могла нас запевняти, що «до Хемінгуея так вже привикли в Україні, що міняти неможливо». А що вже казати про рукою написаний заголовок в «Літературній Україні», «Гуд бай Америко, гуд бай».

Правда, трапляється і правильна транслітерація «h» на «г»: *Hamilton* — *Гамільтон*, *Harvard* — *Гарвард* та «напівспечений» *Гамбург* — *Hamburg* (повинно бути *Гамбург*). Але й тут заслуга не українських мовознавців, бо це ще одна калька з російської. Справа в тому, що російський правопис давніше засвоєні слова з буквою «h» часто транслітерує через «г», тобто з вимовою [ɣ]: Гарвард, Гамільтон, Гамбург, що звучать відповідно як [Гарвард, Гамільтон, Гамбург]. А за росіянами й українці, які приїжджають з України, часто вимовляють «Гамільтон» і «Гарвард»...

Англійська буква «w» та українська фонема [ʋ]

Hemingway може нам послужити для ілюстрації ще однієї аномалії англійсько-української та українсько-англійської транслітерації. Подібно до проблеми з передачею звуків [r], [ɣ], [x], панує непорозуміння з приводу фонем [v], [ʋ], [y].

В українській мові пишемо слово «вовк», уживаючи два рази ту саму букву «в», але фонетично чуємо два різні звуки, які представляються фонемами [v] та [ʋ] — [воўк]. Отже в українській та білоруській мовах є два подібні звуки [v] і [ʋ], які в білоруській мові пишемо двома різними буквами «в», «ў», а в українській лише однією буквою «в». В російській же мові є лише один звук [v] і лише одна буква «в».

В англійській мові, так як і в українській і білоруській, є два подібні звуки, які відповідають українським і білоруським [v] і [ʋ]. При тому англійська мова, подібно до білоруської (але на відміну від української) на ці звуки має дві різні літери, — «v», «w».

Підсумовуючи, співвідношення фонем і літер у названих трьох мовах можна представити наступною таблицею:

Таблиця II: фонем [В], [Ў], [У]
та відповідні букви в чотирьох мовах

Мова	фонема ¹	буква	фонема ¹	буква	фонема ¹	буква
Українська	[в]	«в»	[ў]	«в»	[у]	«у»
Білоруська	[в]	«в»	[ў]	«ў»	[у]	«у»
Російська	[в]	«в»	[ў]	«w»	[у]	«оо»
Англійська	[в]	«в»	—	—	[у]	«у»

¹ Умовні знаки фонем тут вжито українські.

Знову ж таки, з цієї таблиці можна зробити декілька висновків щодо транслітерації з української мови на англійську і навпаки:

1. З англійською буквою «v» немає проблеми в транслітерації на жодну зі східнослов'янських мов — їй точно відповідає буква «в».

2. Тому що в російській мові звук [ў] взагалі не існує, то там може бути оправданим транслітерація англійської букви «w» російською літерою «у». В російській мові переклад *Oscar Wilde* — *Оскар Уайльд*, чи *Watergate* — *Уотергейт* має сенс.

3. В українській мові, де «в» нерозв'язно вимовляється як [ў], так як англійська буква «w», найкраще перекладати «w» через «в» — [ў]. В деяких позиціях це «в» будуть правдоподібно вимовляти як [в] замість [ў]: Вайтгорс, Веллс, але все ж такий компроміс кращий, ніж «совітські» варіанти Уайтхорс, Уеллс. Завважмо, що французька мова при запозиченні чужих слів з буквою «w» часом вимовляє їх як [в]: «wagon», а часом як [ў] «Washington». Ще одним можливим способом передачі «w» у деяких позиціях було б подвійне «вв» — Вворен, Оввен — як у словах ввічливий, вважати, співвітчизник, заввага. (Тут була б візуальна подібність до «w» як злиття двох «v»).

В українських словниках, друкованих за советського режиму, знаходимо деякі виїмки до транслітерації «w» — «у»: Walter Scott, наприклад, перекладається як Вальтер Скотт. Але знову ж таки, це не заслуга українських мовознавців, а лише ще одна калька з російської мови (так в Росії переклали це ім'я в XIX ст. — мабуть з німецької мови — й таким воно залишилося в російській мові по сьогодні).

Щоб покінчити з *Hemingway*-ем звернім увагу на ще одну проблему із його українською транслітерацією. Йдеться про кінцевий компонент *-way*. Буква «w» відповідає звукові [ў], а звучання англійського дифтонга «au», нагадує нашу звукосполуку [ий]. З цього бачимо, що транслітерація «way» через «уей», яка зроблена на підставі російської звукової системи, аж ніяк не відповідає українській. Отже, чому ж тоді не писати

Гемінгвей, коли це найкраще відповідає англійській вимові? Для деякого така за виглядом простонародня українізація чужого слова — уподібнювання його до прізвищ типу *Хвильовий*, *Лозовий* — буде зареволюційною. Довелося б називати торонтонську вулицю «Вау» як «Бий».

Транслітерація латинських «і» та «у» та проблеми з «і» і «и»

Дотепер ми обговорювали проблеми з деякими приголосними звуками. Не менше таких проблем — якщо не більше — із голосними [і], [и] української мови. Діяспора вирішила віддавна транслітерувати їх через «і», «у». Це правда, що фонемі, подібні за звучанням до [и], проявляються іноді в англійській (північноамериканській) та французькій мовах: прислухаймося, наприклад, до слів *sick*, *bit*, *pit*, чи французьких *mélanger*, *déranger*. Але заради уніфікації правописної практики ми передаємо «и» тільки через «і». ...Ми — та не всі. Знову ж таки, зрусифіковані українці на Батьківщині звертаються спочатку за «перекладом» до мови «старшого брата», а вже після того транслітерують свої прізвища та власні назви на західні мови. Тому й бачимо на їхніх візитних картках, у їхніх англомовних газетах (а згодом побачимо, мабуть, і в їхніх нових паспортах) такі дивовожі як *Pilipchuk*, *Zhitomir* та інше. Гірше того — прізвища, які закінчуються на *ий*, спочатку русифікують, а потім подають зросійщений варіант для закордонного вжитку. Тому й бачимо в сучасному «самостійному» державному апараті таких осіб, як *Lanovoу*, *Berezhnoу*. Не милують вони і нас, діяспорних. Співавтор цієї статті вже бачив, наприклад, своє прізвище у варіанті *Serbin*, а пізніше уже в українській мові як *Сербін*.

У той же час у практиці українців на Батьківщині спостерігаємо подвійний стандарт. Так, якщо йдеться про транслітерацію російських прізвищ та імен, там воліють їх українізувати. Очевидно для того, щоб звучали рідніше і прийнятніше. *Николай* стає *Миколою*, *Пётр* — *Петром*, *Владимир* — *Володимиром*, і т. д. Але чи було б великим гріхом проти істини, якби ми писали *Владімір Ленін*, або *Нікалай Рижков*? І знову ж таки — *George'a Grabowicz'a* там знають як *Джорджа Грабовича*, а не як *Юрія* чи *Георгія*. І не *Грабовіча*, звичайно ж. Подвійний стандарт, як бачимо, проходить навіть межею між ім'ям та прізвищем. Усі ці проблеми потрібно негайно полагоджувати — а правописна комісія розпущена і навряд чи збереться найближчим часом. Сликати ж подібні комісії в діяспорі — справа марна: наш голос відтепер став тільки дорадчим. Дорадчим — для безрадных земляків...

Нові й давніші лексичні проблеми

Читаючи пресу, видану в Україні, а також її передруки в діяспорі, ми сьогодні натрапляємо на велику кількість новозапозичених слів, переважно англійських, без яких українська мова могла б чудово обходитись. На першому місці серед таких зайвих запозичень фігурує

слово лідер, яке ще кілька років тому вживалося у контексті спорту. Там би йому й залишатися — але сучасні журналісти воліють тулити його, куди треба й не треба, зовсім забувши про провідників і керівників. Виглядає, що найдешевший спосіб продемонструвати нині свою ерудицію — це напхати в газетну статтю якнайбільше таких слів, як бізнес, брифінг, пресреліз, рейтинг, самміт і тому подібних зайвих англійців.

Ніяк не можуть зникнути також старі проблеми, успадковані від росіян, які неправильно розуміли чи вимовляли те чи інше чужомовне слово. Не зникає з української «совітської» мови прикметник *датський*, що мало б означати данський. Справа в тому, що десь колись російські моряки переплутали почуті ними в західних портах слова *датч* і *даніш*, тобто голландський і данський. І тому данці стали датчанами (голландцями ніби-то), а їхня мова — датською, а не данською. І знову ж таки — навіщо нам давні російські помилки? Трохи інакше виникла незручна для українців назва Персидська затока, що теж існує у «совітському» мововжитку. Росіяни, які колись запозичали багато французьких слів, спочатку перетворили *Golfe Persique* у *Персикский залив*, а тому, що *Персикский* важко вимовляти, то на місці першого «к», з'явилося етимологічно невмотивоване «д». Українці ж віддавна знають Перську затоку, а тому й не потребують ніякого франко-російського посередництва.

Прикладів того, як шкодить нашій мові посередництво «великого, могутого», але — додамо від себе — «не вполне благоустроенного русского языка», можна назбирати на цілу монографію. Завершити ж варто ще згадкою про один випадок, що набрав присмаку міжнародного політичного «конфузу». Коли генерал-губернатор Канади Рамно Гнатишин відвідував Україну, його там часто зустрічали плякатами: «Welcome Governor-General Gnatishin!» Чи ж для того дві генерації Гнатишиних берегли написання свого прізвища — *Hnatyshyn* — і тим самим муляли очі всім англо-саксам, щоб побачити таку наругу на своїй історичній Батьківщині? А тому, якщо Україна не перестане коситися зором на північ усякий раз, коли йдеться про переклад прізвищ і власних назв, то почнуть з'являтися не тільки статті, подібні до цієї, але й дипломатичні ноти протесту.

Ще один поширений совєтизм, який паразитує в українській мові — це словечко *зарплата*. Важливе словечко, бо всі його повторюють у житті не раз, не два і не тисячу разів. Воно походить з большевицького жаргону і означає «заработная плата», що є цинічним додатком до ще більш цинічної большевицької приказки: «Хто не робить, той не їсть». В українській же мові є слово *платня*, яке означає не що інше, як *зароблену платню*, бо інакшою *платня* бути не може: незароблені гроші — це або дарунок, або спадщина, або хабар, або грабунок. *Зарплата*, а разом з тим наспіх «українізоване» *зарплатня* —

це неоковирний советизм, у якому перший компонент семантично зайвий (*redundant*).

Російщення української мови з допомогою російських канцелярських «штампів» — це ще одна тема для дослідження. Для прикладу можна вибрати хоча б один феномен — назвімо його «феноменом „по“». Це не той прийменник «по», який ми споконвіку чуємо в наших мелодійних піснях і приказках: «Люблю дивитися, як ти ідеш по воду...» тощо. Це те «по» — паразит, що його знаходимо в таких конструкціях, як «комітет по пресі», «заходи по збереженню навколишнього середовища», «комісія по промисловості», «комітет ООН по вивченню причин злочинності», «комітет по нагляду...», «комітет по роззброєнню», «комітет по фізкультурі і спорту» — і т. д., і т. п. Їх тепер вже можна назбирати кілька соток. Звідкіля ж взявся «феномен „по“»? Джерела його знайти не важко: вони течуть із сусідського моря. У російській мові «по» вживається частіше і має ширший обсяг синтаксично зумовлених значень, аніж у мові українській. «Он растет не по дням, а по часам» — каже росіянин про малого хлопця (у нас краще казати «росте, як з води»). «Он не спит по ночам» — а у нас кажуть «він ночами не спить». Але не всі кажуть. Прислухайтесь до гостей з України — і почуєте таке: «Він росте не по днях, а по годинах», «він не спить по ночах». А тому вже тепер треба шукати, чим замінити те «по», якщо воно — бур'ян. Можна пропонувати кілька варіантів — наприклад, зовсім без «по»: «комітет роззброєння», «комітет фізкультури і спорту». Можливі й інші конструкції: «комісія для справ промисловости». Але найкраще було б змінити канцелярський спосіб думання і називати установи і різні «заходи» радикально по-іншому.

«Дев'ятдесят жидів», чи «дев'яносто євреїв»?

Діаспорники, які відвідували Україну за часів Горбачовської відлиги, завважували зубожіння української лексики. В розмові вживалися ті слова, які є ідентичні або подібні до російських, а уникалися ті, яких в російській мові нема. І так, слова «дев'ятдесят» і «жид», які існують в інших слов'янських мовах і завжди існували в українській, сьогодні в Україні проскрибовані неписаним законом. Ще один приклад «шовкової русифікації»...

З «Етимологічного словника української мови», т. 2 (Київ, Академія Наук УРСР, 1985, стор. 22) довідуємося, що слово «дев'ятдесят» знала вже старослов'янська мова та що існує воно по сьогоднішній день в польській — *dziewięćdziesiąt*, чеській — *devadesat*, болгарській — *devetdeset*. Але, згідно зі словником, «у східнослов'янських мовах вживається рідко». «Словник української мови» т. II (Київ, Академія Наук, 1971, стор. 229) поміщує чисельник «дев'ятдесят», при чому пояснює його як «діалектне слово» на «дев'яносто». Як приклад та-

кого «діалектного» вживання, автор статті використав речення з творів не кого іншого як... Зерова!

Та не завжди було це слово рідкісне і діалектичне. Недавно видані збірники історичних документів показують, що «дев'ятдесят» вживалося на Київщині ще в шістнадцятому сторіччі. В «Книзі Київського підкоморського суду (1584–1644)» (Київ, Археографічна комісія, 1991, ст. 106) читаємо таку дату: «Року тисеча п'ятсот деведесят деветого...». Вживали це слово на Київщині і в дев'ятнадцятому сторіччі: 1862 р. в Києві вийшла українською мовою «Арихметика» Данила Мороза; в розділі «лічба» знаходимо слово «дев'ятдесят» (стор. 7). «Словарь української мови» Б. Грінченка (Київ, 1909, стор. 407) перекладає українське слово «дев'ятдесят» на російське «дев'яносто», але даремно буде читач шукати в цьому словнику слова «дев'яносто».

Чому ж викидати це старе українське слово з лексики української мови? Аджеж воно створене логічно: кажемо *п'ятдесять, шістьдесять, сімдесять, вісімдесять*, то чому не казати й *дев'ятдесять*? До того ж, це слово вживають інші слов'янські мови. Так — інші, але не всі... А головне: його не вживає російська мова. Ось чому треба було усунути «дев'ятдесят» та замінити його «общепонятним» терміном «дев'яносто»!

Подібна доля, але з багато важливішими наслідками, стрінула слово «жид».

Слово «жид» є спільним в усіх слов'янських мовах: пол. — *Żyd*, чес. — *Žyd*, болг. — жид, і т. п. В цих мовах, так як і в українській, історичне ім'я для цього народу, який великим числом поселився посеред слов'ян ще в середньовіччі, усе було «жид». В жадних з цих мов слово «жид» не є образливим. Але справа представляється інакше в російській мові.

«Етимологический словарь русского языка» М. Фасмера, т. II (Москва, Изд. Прогресс, 1967) пише: «жид, уничиж[ительное], обычно еврей». Подібно пише «Словарь современного русского литературного языка» т. 4 (Москва, Акад. Наук СССР, 1955): «Жид, Устар[елое], простореч[ие]. Презрительное название еврея». Отже російське слово «жид» є принижуюче і зневажливе. За правильний термін російська мова прийняла слово «еврей», і тому в російській мові треба вживати лише це слово.

А як в українській мові? Загляньмо в словники:

1. «Етимологічний словник української мови», т. 2 (Київ, Академія Наук УРСР, 1985, стор. 196) пояснює, що слово «жид» та його деривати: *жигеня, жигівка, жигівство, жигівча, жиговин*, походять від старослов'янського *жидь*. Далі читаємо, що слово «запозичено в дописемний період з італійської мови; іт. *guido* <еврей> походить від лат. *Judaeus* <іудей, єврей>, яке зводиться до гебр. *iehudi* <іудей>, утвореного від особового імені гебр. *iehuda* <Іуда> (загальне значення <славлений, хвалений>». Словник додає, що слово — «застаріле».

2. «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.», (Київ, Наукова думка, 1977, стор. 360) пояснює слова «жидь, жидь, žid» одним словом: «єврей». В цитаті зі збірника законів «Zbiąg praw litewskich od roku 1389 do roku 1529» читаємо: «A jeřliby žid žida ranil, winu sud’i swojemu, wodluh obyczaja zemskoho zaplatiti» (Луцьк, 1388 ZPL 105).

3. «Словник української мови» т. II (Київ, Академія Наук, 1971, стор. 528) чомусь під словом «жид» відсилає читача до того ж слова в множині, а під словом «жиди» дає дві нотатки: «1) заст(аріле). Те саме що євреї. *А жид старий Ніби теє знає, Дочку свою одиночку В хаті замикає* (Шевч., II, 1953, 158); 2) Образлива назва євреїв».

Те, що за «совоукраїнським» правописом слово «жид» офіційно уважається в Україні за образливе, це вже заслуга русифікаторів. Цікаво, що вже в шістдесятих роках дев’ятнадцятого століття цю справу обговорювали між собою редакції двох журналів: представник жидівства, одеський «Сион» і відомий український журнал, петербурзька «Основа». Цю першу публічну полеміку про українсько-жидівські відносини викликав лист до «Основи» студента-жида, В. Португалова, який запротестував проти вживання журналом слова «жид». «Основа» пояснила, що в українській мові це одиноке правильне слово, яке від віків уживає український народ, а від нього воно ввійшло в українську літературу. На відповідь «Основи» zareгував «Сион» і невдовзі розгорнулася надзвичайно цікава й жвава дискусія не лише про слово «жид», але й про жидівсько-українські відносини в цілому. (Про цю полеміку за советських часів в Україні ніхто не писав; зацікавлені можуть познайомитися з цією темою у статті: Roman Serbyn, “The Sion-Osнова Controversy of 1861-1862”, in Peter J. Potichnyj and Howard Aster, eds., “Ukrainian-Jewish Relations in Historical Perspectives”, Edmonton, CIUS, 1988, стор. 85–110).

Закінчення буде

«... по процесі „Союзу Визволення України“ українська форма „оженитися з дівчиною“ цілком зникла, — її заборонено... Правописні словники і Словники української мови були побентежені і подавали різне... „Женитися з ким“, „Оженити (ся) з ким“, „Одружитися з ким“ (Г. Голоскевич). Зате Українсько-російський Словник з 1953 р. подавав інше: „Женитися на кому“ і „з ким“. Зверніть увагу: перше „на кому“, а потім „з ким“».

*За «Наша Літературна Мова»
Митрон. Іларіон, 1969, стор. 190.*

Огляди, рецензії

Софія НАУМОВИЧ

ПРЕСОВІ ТАЛАНТИ Й НЕВДАХИ

Уся діяспора зачитувалася (та й досі зачитується) поезією та публіцистикою цілої когорти шестидесятників та їхніх послідовників, згадуючи тут бодай кількох: М. Сверстюка, І. Світличного, В. Чорновола, І. Драча, В. Симоненка, Л. Лук'яненка, І. Дзюбу, В. Стуса та багато інших.

Цього не можна сказати про деяких сучасних авторів, що стають на котурні «вишуканого» стилю, щоб дорівняти згаданим, але замість логічної думки, дають читачеві несамовиту саламаху. Бо «куди куцома до зайця»? Доказом сказаному може стати стаття Олександра Кривенка «Маргінальна моя Україна» («Пост-Поступ» 14–20.X.1993), яка мала б бути голосом сучасної молоді. Наведемо з неї декілька уривків:

«... Не люблю нинішню Україну, — пише автор, — ...як стару діву в вишиванці й незатрасканому (? — С. Н.) вінку... Годі любити Україну містичну — компіляцію поганських вірувань, героїчних традицій... Вульгарно співати, що «ми тую червону калину піднімемо»... Жлобно (? — С. Н.) правити тризну за померлих від голоду 33-року в Оперному театрі... Для одних важливо те, що вони не здохли, для інших те, що вони дістали запрошення на урочистість по тих, хто здох... Я не можу любити містично-героїчну Україну з її кредо «пан або пропав»... а хитренький галичанин Данило...збудував державу, з якої пішла сучасна Україна... Поет Стус...ствердив нескореність неіснуючої (? — С. Н.) нації...поет Павличко ціною лизоловства сприяв формуванню цієї нації. ... Бути українцем — це покута. Любити покуту — значить бути мазохістом. Цього лиха не бракує в нашій країні...як от відродження козацтва. Можна...відродити кобзарську традицію, але тоді випускникам консерваторій треба виколувати очі... Якщо обстоювати ідею етнічної України, то треба насамперед відмовитися від колонізованих українцями Донбасу, Криму... Між тим і націоналізм, — як засіб здобути національну державу, — після грудня 1991 року, потребує переосмислення... Мало би йтися не про вимушену агресивність поневоленої нації, а про агресивність державної нації... Люди з молодою кров'ю мислять інакше — «Світ для України?»... Маємо вже досить маргінальної, забиченої (? — С. Н.) вузькоколової України. Я люблю іншу...».

Цих декілька зразків можна б і не коментувати, бо вони і так свідчать добре про ментальність автора. Та все ж слід вказати на деякі наскрізь фальшиві твердження. Автор не любить ні «містичної», ні «героїчної» України, бо «любить іншу? Яку? Може мафіозну? Він теж не любить ні

«відродження козацтва», ні козацького кредо «пан або пропав!» — то може йому більше відповідає чуже для української вдачі — «непротивлення злу»? На такі питання він відповіді не дає, зате висміває «тризну...по тих, хто здох»...

Автор мабуть не знає, що у 1930 роках Західня Україна не робила «тризни в Оперному театрі», а маніфестувала на вулицях Львова, що українські послы у польському соймі домагалися дипломатичних заходів Польщі проти СРСР, що посолка Мілена Рудницька піднесла справу голоду в Україні на сесії Ліги Націй у Женеві, та що найважливіше: член ОУН, Микола Лемик, застрілив радянського консула у Львові 22 жовтня 1933 р. на знак протесту і кари за злочин голодомору в Україні! На жаль, автор не згадав цих політичних фактів, а обмежився до тризни по «здохлих». До речі: «здихають» звірята, а не люди!

«Хитренький галичанин Данило» — чому так принизливо називати нашого Короля Данила, який зумів, після страшної монгольської навали, відновити Українську Державу, за що й дістав корону від римського Папи?

Залишимо на боці «переосмислення» та «агресивність державної нації», бо нас зацікавило те, що «люди з молодю кров'ю» висувають гасло «Світ для України!» Невже їм не вистачає «Україна для українців» — якої ми досі не мали, бо ж вона завжди була кимось окупована? І який це «світ» їх так манить? Невже оцей із «джазом», «кока-колею», наркоманією і злочинами? А в політиці з космополітизмом й урбанізацією, — такою погубною для українського здорового села? Бо світ культури, науки, демократії, дипломатії й героїзму — завжди був і нашим світом! І наша молодь має це в крові. А доказом цьому якраз студентські голодівки, пікетування, масові походи по історичних місцях зі стрілецькою піснею про «Червону калину!» І цей спів автор зве «вульгарним»!

Закінчимо висновком паризької конференції «Ест — Ліберта» (Схід і свобода) у листопаді 1993 р. про «Засоби інформації центральної Європи»: «Довгі й баламутні, аполітичні статті, — це загальне явище у колишніх комуністичних країнах».

Н. ОЛІЙНИК

МЕДИЧНА ОПІКА В УПА

Недавно вийшов друком у Львові 23 том «Літопису УПА» про «Медичну службу в УПА». Книга має 480 стор. і містить документи, матеріали й спогади працівників медичної служби УПА та збройного підпілля. В ній поміщено також 115 знімок і 15 фотокопій документів.

Статті та документи мають англомовні резюме. Вступна стаття для цього збірника — в українській і англійській мові. Редактор тому — д-р Модест Ріпецький, колишній працівник Санітарної служби УПА. Книга ця виповнює велику прогалину в дослідях історії УПА, бо досі про медичну службу в УПА було написано дуже мало.

У вступній статті автор подає організаційну структуру медичної служби в УПА, коротко з'ясовує умови її праці і дає загальну характеристику зібраного в книзі матеріялу. Медична опіка УПА мала дві служби: Санітарну службу в самих відділах УПА і Український Червоний Хрест (УЧХ), який діяв у «запіллі», тобто в структурі підпільної адміністрації поодиноких теренів. УЧХ мав три відділи — медичний, аптекарський і суспільної опіки. Лікарі й санітарі Санітарної служби УПА опікувалися хворими й раненими вояками, що перебували в самих відділах УПА. На початку діяльності УПА вони часто також завідували польовими шпиталиками, що були під безпосередньою опікою відділів УПА. УЧХ лікував пацієнтів, яких було неможливо тримати при відділах (тяжче ранених і хворих), а пізніше — всіх ранених і хворих. Обидві служби тісно зі собою співпрацювали. Діяльність УЧХ і Санітарної служби УПА велася в незмірно важких умовах. Медичний персонал і його пацієнти жили в постійній загрозі життя, у несприятливих гігієнічних умовах, а в пізніших роках — в підземних сховищах, де звичайно бракувало необхідних умов для лікування. Нерідко відчувалася гостра недостача ліків, лябораторій, інструментів і безпечних приміщень, навіть тих недосконалих підземних криївок. Збірник «Медична опіка в УПА» поділений на сім розділів.

Перший розділ — «Український Червоний Хрест в роках 1941–1950» — наświetлює історію УЧХ. Він починається передруком статті Людмили Івченко про УЧХ в Києві в роках 1941–1942. Далі в нього входить нарис д-ра Томи Воробця «Український Червоний Хрест в роках Другої світової війни». Розділ закінчується спомином Ірини Савицької-Козак «Про Катерину Зарицьку в рамках діяльності підпільного Українського Червоного Хреста».

Розділ — «Санітарна служба УПА на Волині» — присвячений організації медичної опіки УПА на Волині, де вона оформила організаційну структуру й набула перший досвід. Він містить передруки уривків споминів старшин та підстаршин УПА, які хоч не були працівниками медично-санітарної служби, дещо написали про неї. Авторами цих споминів були: полк. М. Омелюсік, сот. В. Нінювський, В. Новак, М. Скорпуський та Д. Шумук. Далі передруковано спогади д-ра Михайла Данилюка про лікарів Ганну і Петра Роцинський, що були розстріляні гестапом 23 лютого 1943 р. під мурами в'язниці в Крем'янці. Тут також поміщені спомини Стефанії Степанюк про діячку УЧХ на Волині Харитю Кононенко, що була розстріляна гестапом 5 жовтня 1943 р. в Рівному.

У розділі «Медично-санітарна опіка в УПА» зібрані статті, нариси й спомини працівників цих служб УПА. Він починається споминами та статтями лікарів, тоді — студентів медицини, — Модеста Ріпецького,

Богдана Гука, Василя Гранаса-Ониськова та Богдана Крука про медичну опіку в УПА. Знову стаття лікаря д-ра Дмитра Капітана описує жажливі звірства гестапо в Калушині та його співпрацю з медичною службою УПА. Також д-р Роман Мороз описує свою медичну допомогу воякам УПА. Після цього поміщені спогади жінок, санітарок і медсестер УЧХ. Їх починають зворушливі спогади Ганни Мартинюк, санітарки УЧХ на Холмщині. Багато інформації про різні аспекти діяльності УЧХ подають дальші спогади — Наталки Косарчин-Марунчак, Олени Лебедович, Емілії Стефурак, Марії Боднарєнко-Ріпецької та Анни Байлак. Розділ кінчається спогадами сотенного санітара Осипа Левицького та описами пережитого в час лікування, написані вояком УПА Іваном Дмитриком.

Дальший розділ — «Лікарі й керівники УЧХ в рядах УПА» — це короткі біографічні довідки про лікарів і діячів УЧХ, про яких вдалося зібрати інформації. Подані в ньому біографії таких осіб: Катерини Зарицької, Галини Дідик, д-ра Юрія Липи, д-ра Степана Давиденка, д-ра Яромира Олесницького, д-ра Олексія Зелєнюка, д-ра Володимира Манюха і д-ра Володимира Врецьони.

Розділ «Лікарі чужинці в УПА» містить статті, спогади й документи про неукраїнців, які служили на різних постах в УПА, або давали медичну допомогу українським повстанцям. Англomовна стаття д-ра Абрагама Штерцера, лікаря єврейської національності, подає цікаві інформації про його службу в УПА й про український повстанський рух. Д-р Петро Моцюк написав спогад про Семуєля Ноймана, лікаря УПА, по національності єврея. Тут передруковано також спогади Д. Подоляка про д-ра «Кума», єврея, лікаря старшинської школи УПА, а згодом — лікаря в підпільному шпиталіку. Надруковано тут також протокол допиту і присуд військового трибуналу д-рові Шая Давидовичові Вармі з Варшави, єврееві, за його службу в УПА на «Січі» й у курені «Остриського» на Волині. Про багато інших лікарів-неукраїнців — євреїв, німців, словаків і поляків — є згадки в скоріше згаданих споминах. Проте про багатьох інших лікарів ще не зібрані дані.

У медичній допомозі повстанцям чималу роль відіграли лікарі, які працювали легально, але рівночасно співпрацювали з УПА. Про тих, яких вдалося ідентифікувати, йде мова в розділі «Практикуючі лікарі, які давали медичну допомогу повстанцям». В ньому подані короткі біографічні дані про цих лікарів. До них належать: д-р Тома Воробець, д-р Дмитро Капітан, д-р Василь Стефурак, д-р Борис Андрієвський, д-р Антін Жуковський, д-р Іван Козій, д-р Омелян Лебедович, д-р Юліан Радзикович, д-р Іван Мосійчук і д-р Ізидор Кліш.

Останній розділ — «Документи» — містить передруки архівних документів. «Книга історії недуг», «Денник-хроніка та місячні звіти д-ра Яворського (Якіма)», лікаря санітарного пункту другого району, надр. «Бескид»; «Інструкція для чотових санітарів», опрацьована сотенним санітарем «Мономахом»; звіти надрайонового та районних керівників УЧХ і різні адміністративні посвідки працівників підпільного УЧХ.

Поява цього тому повинна причинитися до дальших дослідів медичної служби УПА. Книга вийшла накладом 40,000, так само як 19 том «Літопису

УПА» — «Група УПА „Говерля“», книга 2. Четвертина накладу цих томів передана безкоштовно для українського війська, а ще додаткові книжки — для інших організацій в Україні. Видавництво надіється, що українська громада в діяспорі підтримає цей проєкт закупом книжок і пожертвами на видавничий фонд «Літопису УПА». Ціна 23 тому — 25 дол.

Книжку можна замовити:

“LITOPYS UPA”
P.O. Box 97, Station “C”
Toronto, Ont. M6J 3M7
Canada

Володимир ГОЦЬКИЙ

СТЕЖИНАМИ ЖИТТЯ

Невеличка, чепурна, дбайливо видана книжечка Святомира М. Фостуна має у підзаголовку позначку — Етюди. Відкриваєш, і знаходиш, що оці етюди рідко коли цілу сторінку замережують словами. На 80 стор. знаходимо 60 окремих перлин-думок, чи радше поетичних образів у прозі, а в додатку ще Вступне слово Ростислава Лиманчука, який теж в дуже скристалізованих словах накидає силуетку письменника, а при тому підкреслює різні аспекти його мистецьких образів. Маємо ще фотознімку Автора, а при кінці зміст цілості. Отож, вже із того підкреслення читач може зорієнтуватись, що етюди С. Фостуна — це радше мініатюри, дбайливо вишліфувані, зі сконденсованою ідеєю автора. Мало того, що вони скупі на слова, але й самі слова витончені, нічого зайвого, і перед читачем виринають на канві естетичного відчуття мистецькі картини, змальовані словами. Це таке вражіння у мене; може під скальпелем літературознавців знайдуться певні недомагання, та я не літературознавець, ані не теоретик поетичних процесів.

* * *

Покійний письменник Василь Кархут, коли ми розмовляли про процеси письменницької творчості, твердив, що письменникові найважче працювати над новелею, бо тут сюжет треба убрати в образ слова у якнайбільш економічній формі. Словами розкидатись легко, рими скласти вже трохи важче, але прецизувати, шліфувати новелю — це часто праця на роки. Бо новеля має дати не лиш опис події чи почування, але й створити мистецький образ, щоб в душі читача твір викликав саме

такий ефект, як мистець того прагне. Отже, в новелі маємо сюжет — якусь подію, яку автор малює сконденсованими сценами та добираними словами, щоб вона, новеля, мала задуманий ефект на уяву читача.

Етюди — куди трудніші твори для оформлення. Це новеля в мініятурі. В етюдах часто немає сюжету, якоїсь події, а є лише сам образ пережитого чи надуманого, але схоплений не обширними описами місця чи душевного стану, але сам образ якогось моменту в житті.

Коли у повісті на перший плян висувається ідея автора, то тлом для повісті є якась епоха, чи якась середовище, чи прямо якась подія. В новелях, а тим більше в етюдах — ідея, доба, чи середовище — відходять зовсім у тінь. Вони є лише відчутні з подиху слів, у картинах, про які ці слова мовлять, а часто прямо у відчутті самого читача. Коли маляр передає свої душевні переживання фарбами та пензлем, то письменник, творець етюдів, передає ці переживання прецизним доббором слів, які по суті перед уявою читача стають мистецькою картиною.

Автор вступного слова назвав етюди Святомира Фостуна поезією в прозі.

Може в літературному змислі це відповідає правді, але для мене це мистецькі картини у словах. А слова добирає, шліфовані, часто для яскравості словні новотвори, що точніше віддають задум автора; що викликають окремі, більш спрецизовані рефлексії думки.

* * *

Автора ми знаємо як вояка, громадського діяча, замилуваного в літературному процесі, людини з практичними організаційними здібностями, а в літературі як прозаїка з нахилом до історичних пошуків та редактора періодиків, альманахів і всіляких інших видань.

Насувається питання: звідки у нього береться час, а зокрема снага на того роду поетизовану прозу з глибоким естетичним та філософічним забарвленням, як саме оті етюди «Стежинами життя»? Коли автор знаходить час при своєму навантаженні шліфувати свої етюди?

* * *

В нашій літературі подібних форм творчості обмаль. А вже таких витончених, вистиглзованих, то мені не доводилось читати. Бо це не просто мистецькі образи, але з них і в них знаходиш часто відповідь на найбільш наболілі проблеми часу. Дозволю собі навести кілька моментів:

...Гарчать атоми на припоні...
На хрестах умирає розп'ята правда.
Кудиж прямуєш людино модерної доби?...
Ніч... Коли буде ранок?

(Модерна доба)

Або:

Скриплять важенні цвяховані двері

Покремсані келепами та кулями у давніх війнах, і до храму заходить модерна людина. Вона шукає Бога...

(Храм)

Або:

Де Ти, мій друже, тепер? Не знаю... Але вірю, що ще зустрінемося на рідних шляхах та вітатимемо волю...

(Мій друже)

Або ще таке:

Літечко тче сивогриве шовковиння і тягнеться вусатим колоссям до людських рук...

Пшеничні поля мандрують повагом за крилатим вітерцем і вітають круглооке сонце, що розкидає над світом щедрицею свою золоточервіль...

(Ходім у поле)

Або:

Мандрує моя туга далекими засніженими просторами і на канві прорваного часу мережить Свят-вечірні спомини... Цить!

(Мандруй моя туга)

«Стежинами життя» — це рідкісна в нас поява. Рідкісна й близька кожному, в кого ще б'ється рідним ритмом серце в грудях.

УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІГРАФІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Шановні Друзі!

Якщо Ви роздумуєте над тим, де одержати вищу освіту, відкиньте сумніви і приїжджайте до нас у Львів.

В Українському поліграфічному інституті імені Івана Федорова (УПІ) Ви зможете одержати будь-який фах із тих, що мають відношення до створення, друкування і розповсюдження книг:

- Видавнича справа і редагування;
- Графіка;
- Економіка й управління видавничою справою і поліграфією;
- Технологія машинобудування;
- Поліграфічні машини й автоматизовані комплекси;
- Автоматика й управління в технічних системах;
- Технологія поліграфічного виробництва;
- Книгознавство та організація книжкової торгівлі;
- Фототехніка.

За всіма цими спеціальностями розпочата підготовка бакалаврів і магістрів із терміном навчання 5 років.

Після цього можна продовжити освіту: в інституті є аспірантура, а також спеціалізована рада, де відбувається захист кандидатських дисертацій з відповідних дисциплін.

Вас зацікавили такі перспективи? — тоді ще деякі відомості.

УПІ — це цілісна концепція навчання за найновішими навчальними програмами, з урахуванням світового досвіду викладання на основі тісної інтеграції з провідними підприємствами галузі;

УПІ — це могутній науково-педагогічний потенціал: понад 70% — доктори і кандидати наук; авторитетні в країні і за її межами наукові школи; сотні наукових публікацій і десятки патентів щорічно;

УПІ — це прямі договірні зв'язки з Варшавським політехнічним інститутом (Польща), Шансинським машинобудівним інститутом (Китай); це можливість стажувань у технічному університеті Лейпцігу (Німеччина);

УПІ — це сучасні лябораторії, комп'ютерні та інші спеціалізовані авдиторії, читальні залі з великим вибором літератури;

УПІ — це десятирічний досвід підготовки спеціалістів для зарубіжних країн. 120 іноземних громадян уже здобули освіту, а 150 студентів із 28 країн світу навчаються зараз;

УПІ — це забезпечення житлом на час навчання, а також можливість відпочити в інститутському спортивно-оздоровчому таборі в мальовничому, екологічно чистому куточку Українських Карпат, біля цілющого мінерального джерела.

Отже, приїжджайте! Український поліграфічний інститут гарантує Вам відмінну якість знань і світовий рівень освіти при більш низькій вартості навчання на контрактній основі.

Ласкаво просимо!

Степан Гунько

Наша адреса:

290020, Україна, м. Львів-20
вул. Підголосоко, 19

Телефони:

59-94-01 59-94-21 59-94-02
52-96-21 52-71-68

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАнь

о. *Оліян Катрій, ЧСВВ.* «ВГОРУ ПІДНЕСІМ СЕРЦЯ». Реколекції для духовних осіб. Видавництво оо. Василіян, Рим, 1993. Обкладинка м'яка, ілюстрована образом «Вознесіння Господнє» мистця ієром. Ю. Мокрицького, студита Собору св. Софії в Римі. Формат — 21 x 14 см., 300 стор. друку.

Степан Муррик. «РЕВОЛЮЦІЙНА ОУН ПІД ПРОВОДОМ СТЕПАНА БАНДЕРИ» (Причинки до історії), Стрий, Тов. «УВІС», 1993. Обкладинки м'які, формат — 20 x 14 стор., 94 стор. друку. Передмова Петра Дужого.

«ФОРМА І ТАКТИКА ОУН У БОРОТЬБІ ЗА УССД ЄДИНО ПРАВИЛЬНІ». Перевидання праці підпільного автора Петра Полтави з 1950 року, яке здійснено Т-вом з обм. порукою УВІС, стор. 16.

Святомир М. Фостун. «СТЕЖИНАМИ ЖИТТЯ». Етюди. Лондон, 1993, Накладом Автора. Вступне слово Ростислава Лиманчука з України. Обкладинка м'яка, ілюстрована мистцем С. Островським, формат — 21 x 15 см., 77 стор. друку.

«УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЖУРНАЛ» — чч: від 2 до 8 за 1993 рік, періодичне видання журнального типу Інституту Історії України й Інституту Національних Відносин і Політології, Академія Наук України. Редагує Колегія під головуванням М. В. Коваля. Формат — 144 стор.

«ВІСНИК АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ» — чч. 9–12 за 1992 рік, і від 1 до 11 за 1993 рік. Це щомісячний загальнонауковий та громадсько-політичний журнал, що появляється під редакцією Редакційної Колегії під головством І. І. Лукінова. Формат — 112 стор.

«ПРАВО УКРАЇНИ» — республіканський юридичний журнал, чч. від 1 до 6 за 1993 рік. Це видання Міністерства Юстиції України. Редагує Колегія під головуванням Ю. Г. Вербенка. Формат — 96 стор.

«НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ТА ЕТНОГРАФІЯ», чч. відд 1 до 4 за 1993 рік. Це науково-популярний журнал Інституту Мистецтвознавства, Фолкльористики та Етнології ім. М. Рильського АНУ і Міністерства Культури України, що появляється двомісячним накладом в розмірі 96 сторінок, ілюстрований. Журнал редагує Колегія під головством О. Г. Костюка.

«КІЇВСЬКА СТАРОВИНА», чч. від 1 до 6 за 1992 рік, і від 1 до 6 за 1993 рік. Це ілюстрований науково-популярний та літературний журнал, який редагує Колегія під головством П. П. Полочка від імени Центру Пам'яткознавства АНУ й Українського Товариства Пам'яток Історії і Культури України. Журнал появлявся уперше від

1882 до 1906 рр., а відтак від 1992 року. Журнал ілюстрований, 128-сторінковий.

«КИЇВ», чч. від 1 до 11 за 1993 рік. Це журнал Письменників України, оснований Трудовим Колективом. Появляється під редакцією Колегії, головою якої є М. П. Перебийніс. Формат — 168 стор. друку, ілюстрований.

«ДЗВІН», щомісячний літературно-мистецький журнал Спілки Письменників України. Редагує Колегія під головуванням Романа Федоріва. 176 стор. друку, ілюстрації. Одержано чч. від 1 до 11 за 1993 рік.

«ОСНОВА», журнал Спілки Письменників України, що появився за сприянням Конгресу Українських Націоналістів, ч. 23 (1) за квітень, 1993. Редагує журнал Редакційна рада під головуванням Валерія Іллі, 176 стор. друку, ілюстрований.

«ЛЮДИНА І СВІТ» ч. 10-12, 1993. Це щомісячний науково-популярний і релігієзнавчий журнал, оснований Всеукраїнським Товариством «Просвіта» ім. Тараса Шевченка і Міжнароднім Фондом «Відродження». Редагує Колегія під головуванням Миколи Рубанця. Видавець — «Преса України», Київ. Ілюстрований.

«ВІСНИК ООЧСУ», журнал-квартальник, чч. за 1993 рік і перше за 1994 рік. Тематика журналу — література, наука, мистецтво і суспільно-політичне життя. Редагує Колегія під головуванням проф. М. Чировського. 88 сторінок друку.

«ПАТРІЯРХАТ», журнал-місячник, присвячений закликіві «За Єдність Церкви й Народу», що його видають Управи УПСО й УПТ під редакцією Колегії під головством Миколи Галіва. 32 стор. друку з обкладинками, ілюстрації. Одержано всі числа за 1993 і першої половини 1994 років.

«СВІТЛО», український католицький місячник, що його видають ОО. Василіяни під редакцією о. Василя Цимбалістого в Торонто, Канада. Одержано всі числа за 1993 і перші за 1994 рр. Формат журналу — 84 стор. з обкладинками, ілюстрований.

«НАШЕ ЖИТТЯ», місячник, видаваний Головною Управою СУА під загальною редакцією Ірени Чабан і англомовної частини — Галини Н. Кузишин. Наспили всі числа за 1993 рік і перші за рік 1994. Видання ілюстроване, формат — 40 сторінок з обкладинками.

«НОВИНИ ВІДРОДЖЕННЯ», шестисторінковий журнал Міжнароднього Фонду «Відродження», що появився в листопаді 1992 року під редакцією Олега Стрекаля в Києві.

«ДОБРЕ СЕРЦЕ», релігійно-доброчинна газета журнального формату, ілюстрована, з-під редакції В. Становича. Одержали число за липень-грудень 1993 р.

«НАША ДОРОГА» — журнал-квартальник Ліги Українських Католицьких Жінок Канади. Одержано числа за 1993 і перше число за 1994 рр.

«ПОСЕЛЕННЯ ТА ЖИТЛО УКРАЇНЦІВ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ ТА БУКОВИНИ», березень, 1992, видано під умовами Протоколу Співпраці між Міністерством Культури та Багатокультурності Альберти і Чернівецьким Державним Університетом. Формат — А4, обкладинка м'яка, журнальна, ілюстрована, 99 сторін. друку, цікаві істор. характеру ілюстрації.

«МУЗИКА», журнал за листопад-грудень 1993 року з питань музичної культури під редакцією Е. Н. Яворського й Колегії. 36 стор. друку з обкладинками. Ілюстрації.

«СВІТ ДИТИНИ» ч. 1 за 1994 рік. Ілюстрований журнал для дітей шкільного віку. Відповідальний Редактор — Л. І. Лемик. Засновник: Редакція тижневика «Шлях Перемоги», Львів, вул. Туган-Барановського, 24. 20 сторінок друку з ілюстраціями.

«ВІСНИК», видання Конгресу Українців Канади. Головний Редактор — Остап Скрипник. Формат — А4, стор. друку — 42 з обкладинками, ілюстрований. Одержано числа за 1993 і перші два за 1994 рр.

«УНІВЕРСУМ» — журнал політології, футурології, економіки, науки та культури, заснований в 1993 році ТзОВ як щомісячник, редагований Колегією під головством Олега Романчука. Одержали перші три числа. Журнал ілюстрований, формат А4, 52 стор. друку з обкладинками.

«СУЧАСНІСТЬ», журнал літератури, науки, мистецтва, суспільного життя, що появляється в Києві як щомісячник від імени Української Всесвітньої Координаційної Ради та Республіканської асоціації українознавців... під керівництвом Головних редакторів — Тараса Гунчака й Івана Дзюби. Одержано всі числа від листопада 1993.

**ПОЖЕРТВИ НА «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»
(Пресовий фонд)
Від 25 грудня 1993 до 9 червня 1994**

Індивідуальні пожертви:

Вел. Британія

- З останньої Волі бл. п. Михайла Пальонка, Брадфорд ф.50.00
З тризни бл. п. Івана Головея, 28.4.1994, Лондон ф.50.00
У.Т.К., (Волвергамптон) ф.40.00
Б. Марченко ,(Лестер) ф.30.00
У.Т.К., (Бедфорд) ф.15.00
М. Васильків, (Енфільд) ф.12.00
П. Макарчук, (Тортон Гітс) ф.12.00
О. Сорока, (Ноттінггам) ф.12.00
М. Прихідний, (Бедфорд) ф.10.00
І. Парубочий, (Фелікстов) ф.10.00
М. Путар, (Кройдон) ф.10.00
В. Бойчук, (Дарбі) ф.10.00
І. Головецький, (Едінбург) ф.10.00
І. Воловець, (Манчестер) ф.10.00
П. Стасюк, (Чельмсфорд) ф.10.00
М. Кузик, (Волвергамптон) ф.10.00
І. Кравчук, (Честерфільд) ф.7.00
М. Кріслатий, (Ноттінггам) ф.6.00
М. Глушко, (Лій) ф.6.00
М. Душний, (Лій) ф.5.00
Е. Баран (Брадфорд) ф.5.00
М. Замулінський, (Брадфорд) ф.5.00
П. Телевяк, (Лондон) ф.5.00
М. Галас, (Брадфорд) ф.5.00
В. Щербатюк, (Лій) ф.5.00
В. Волошинович, (Волвергамптон) ф.5.00
Марія Галій, (Олдгам) ф.5.00
М. Береський, (Скантгорп) ф.5.00
О. Ковальчук, (Брадфорд) ф.5.00
В. Чопей, (Ноттінггам) ф.5.00
П. Гуляк, (Лондон) ф.5.00
М. Мадилюс (Бедфорд) ф.5.00
І. Чолач, (Гуддерсфільд) ф.5.00
В. Гуменюк, (Бедфорд) ф.5.00

- Домка Походай, (Бедфорд) ф.5.00
В. Петришин, (Бедфорд) ф.5.00
В. Зварич, (Редінг) ф.4.00
І. Хома, (Каннок) ф.4.00
М. Федчишин, (Брадфорд) ф.3.50
М. Панас, (Брадфорд) ф.3.00
Від. СУБ, (Болтон) ф.3.00
М. Шутка, (Брадфорд) ф.2.50
О. Журак, (Брадфорд) ф.2.00
В. Парфанюк, (Брадфорд) ф.2.00

США

- В. Гладун, (Рочестер) \$20.00
П. Свердан, (Йонгставн) \$15.00
Т. Шерег, (Кліфтон) \$10.00
Ірена Новаківська, (Варрен) в пам'ять дорогого мужа бл. п. Мартина \$109.00
Марія Важаківська, (Сарасота) в пам'ять 10-ліття болючої річниці відходу у вічність бл. п. проф. Симона Важаківського \$10.00
Василь Мудрак, (Бруклін) \$5.00
Василь Голод, (Чікаго) \$5.00
Стефанія Кріслата, (Клівелянд) \$5.00

Канада

- Українська Народна Каса, (Монтреаль) \$200.00
Українська Хата, (СУМ, Вінсор) \$50.00
Мирослав Шумський, (Торонто) \$25.00
Мих. Бойчук, (Саскатун) \$25.00
Петро Кудла, (Торонто) \$15.00
Дмитро Стецюк, (Торонто) \$10.00
Василь Бицик, (Гвельф) \$10.00
Теодор Пасічнюк, (Саскатун) \$10.00
Александр Жених, (Едмонтон) \$5.00
Микола Лужба, (Ст. Катерінс) \$5.00
Петро Марушко, (Гамільтон) \$5.00

Франція

- М. Лехів, (Левін) фф.50.00

Бельгія

- Іван Федько, (Серанг) бфр.3000.00
-

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*“Schlach Peremohy”
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є п. рег. Микола Шатилов.

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОBOB'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
